

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA**

SILVIJA BALČIŪNIENĖ

TEISĖ IR POLICIJOS VEIKLA: SPECIALIZACIJA IKITEISMINIS PROCESAS

**TEISĖS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS LAISVĘ IR
SAVIRAIŠKĄ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR
UŽTIKRINIMO PROBLEMATIKA**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas: doc. dr. E. Štareikė

(parašas)

Darbo autorius: S. Balčiūnienė

(parašas)

Kaunas, 2024

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
IVADAS	4
1. TEISĖS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS LAISVĘ IR SAVIRAIŠKĄ APŽVALGĄ.....	8
1.1. Teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę samprata	8
1.2. Minties, sąžinės ir religijos laisvės teisinis reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos mastu	11
1.3. Teisės į saviraiškos laisvę samprata	18
1.4. Saviraiškos laisvės teisinio reglamentavimo ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos mastu.....	22
2. TEISĖS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS LAISVĘ UŽTIKRINIMO PROBLEMATIKA	29
2.1. Valstybinės religijos nebuvimo ypatumai.....	29
2.1.1. Pripažintų tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų teisių užtikrinimo skirtumai nuo kitų religinių bendruomenių	35
2.2. Saviraiškos laisvės sankirta su neapykantos kalba.....	41
2.2.1. Su teisės į saviraišką įgyvendinimu susiję garbės ir orumo pažeidimai	45
3. PRAKTINIS POŽIŪRIS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS TEISINIO REGLAMENTAVIMO YPATUMUS IR UŽTIKRINIMO PROBLEMAS	50
3.1. Tyrimo metodologija	50
3.2. Policijos pareigūnų, tiriančių asmenų pareiškimus dėl žmogaus teisių pažeidimų, interviu apie teisinio reglamentavimo ypatumus ir probleminius teisių užtikrinimo aspektus rezultatų analizė	54
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
PRIEDAI	73
SANTRAUKA.....	78
SUMMARY.....	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	80

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

EŽTK – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

Chartija – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

TPPTP – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

LR – Lietuvos Respublika

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas. Šiuolaikinės demokratinės visuomenės pagrindas yra prigimtine teisė laisvai reikšti savo nuomonę, jausmus ir įsitikinimus, pasirinkti norimą gyvenimo stilių, darbą, tikėjimą ir laisvalaikį. Būtų sunku įsivaizduoti visuomenę ir atskirus jos narius be galimybės kiekvienam laisvai komunikuoti ir diskutuoti tiek asmeniškai svarbiais, tiek visuotinai jautriais klausimais nebijant nuomonių išsiskyrimo ar galutinio konsensuso nepriėmimo. Tačiau, nors saviraiškos laisvė įtvirtinta jau praeitame amžiuje, dėl naujų technologijų, plečiantis bendravimo būdams ir kiekvieno vidiniam poreikiui išreikšti savo mintis ir įsitikinimus, augant globalizacijos procesui ir dinamiškam gyvenimo būdai, daugėjant galimybių pateikti savo požiūrį neatskleidžiant tapatybės reikalinga iš naujo nagrinėti šiuolaikinėje, skaitmenizuotoje visuomenėje nusistovėjusią saviraiškos laisvės sampratą, jos teisinio reglamentavimo ypatumus, pakankamumą ir trūkumus. Be kita ko, plečiantis saviraiškos laisvės riboms ir galimybėms prieinama prie rizikos sumenkinti kitas prigimtines kiekvieno asmens teises, tarp jų ir teisę į minties, sąžinės, religijos laisvę. Tą patvirtina ir statistiniai duomenys – per pastarąjį penkerių metų laikotarpį stebimas registruojamų nusikalstamų veikų, atitinkančių LR BK 170 straipsnio požymius, augimas, o 2022 metais nusikalstamų veikų, kvalifikuotų pagal minėtąjį straipsnį, užregistruota daugiausiai per visą dešimtmetį.¹ Visos prigimtinių teisių turėtų būti viename svarbumo lygmenyje ir netrikdyti viena kitos įgyvendinimo. Tačiau šių laikų pasaulis rodo kiek kitokias tendencijas, religija demokratinėse visuomenėse tampa antraeile, aukščiau jos pabrėžiami kiti socialiniai poreikiai ir vertybės, dėl šio reiškinio antraeilis tampa ir teisės į tikėjimą ir sąžinę užtikrinimas. Visgi tokias vakarų valstybėms įprastas tendencijas po truputį keičia dėl karų ir kitų nestabilumų kaip hibridinis karas didėjantys migrantų skaičiai, o su jais atsinešami ir nauji religiniai įsitikinimai bei papročiai. 2022 metais pirmą kartą išduotų leidimų gyventi kiekis buvo 3,4 milijonai.² Dėl pastarojo reiškinio vėl tampa aktualus religijos išraiškos laisvės užtikrinimas ir sankirta su kitomis prigimtinėmis teisėmis.

Be kita ko, Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimai prigimtinių žmogaus teisių ir jų sankirtos bei pažeidimo klausimais dažnu atveju taip pat neturi vieningos praktikos, nustatančios kiekvienos prigimtinių teisių galimas įgyvendinimo ribas. Šie teismai kiekvieną situaciją nagrinėja individualiai, atsižvelgiant į atliktų veiksmų ir teisių įgyvendinimo ribų peržengimo intensyvumą bei kiekvienos proceso šalies argumentaciją, dėl ko

¹ „Neapykantos kalba Lietuvoje. Situacijos ir atsakymų pradėti ikiteisminius tyrimus apžvalga“, MANO TEISĖS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 16 d., <https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2023/03/NEAPYKANTOS-KALBA-LIETUVOJE.pdf>.

² „Migracija į ES ir iš jos“, COMMISSION EUROPA, žiūrėta 2024 m. balandžio 20 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_lt#migracija-%C4%AF-es-ir-i-%C5%A1-jos.

asmenims atsiranda pakankamai peno konkrečios prigimtinių teisės įgyvendinimo interpretacijai ir veiksmams, besiremiantiems tik vidiniu aplinkos suvokimu, o ne aiškiai apibrėžtu teisiniu reguliavimu, nors šios prigimtinių teisės įtvirtintos praeitame amžiuje. Todėl svarbu apžvelgti, kaip šiuolaikinėje visuomenėje yra suprantama sąžinės, minties ir religijos laisvė bei kaip užtikrinamas jos įgyvendinimas, kas nurodoma tiek Lietuvos Respublikos, tiek Europos Sąjungos priimtuose teisės aktuose šiuo klausimu. Taip pat pravartu aptarti, kokiais konkrečiais atvejais teisės į minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką įgyvendinimas yra apsunkintas – kokie teisinio reglamentavimo ypatumai trukdo visapusiškai įgyvendinti tiek Europos Sąjungos priimtų teisės aktų, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantuotas prigimtines teises, kokiais konkrečiais atvejais asmenys, norėdami pasinaudoti jiems prigimtinai suteiktomis laisvėmis, gali atsidurti aklavietėje.

Darbo naujumas. Kaip jau minėta, saviraiškos laisvė ir teisė į laisvą religijos ir sąžinės pasirinkimą nėra naujas reiškinys. Tai plačiai įtvirtintos ir taikomos prigimtinių teisių sudėtinės dalys, būdingos daugumai demokratinių valstybių. Dėl šio reiškinio paplitimo nemaža ir autorių bei mokslinių darbų, nagrinėjusių šias dvi pamatines teises. Saviraiškos ir žodžio laisvę nagrinėjo tokie autoriai kaip Algimantas Šindeikis³, savo darbe nagrinėjęs saviraiškos laisvės įgyvendinimo ir garbės bei orumo sankirtą per Lietuvos Respublikos teismų praktikos prizmę. Taip pat šia tema rašė Donatas Murauskas⁴, analizavęs saviraiškos laisvės įgyvendinimo specifiką Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Taip pat Eric Barendt⁵, nagrinėjęs žodžio laisvės gynimo svarbą ir atskiras išraiškos rūšis. Tačiau dauguma tyrimų apsiribojo teorine literatūros šaltinių analize ir įvairios teismų praktikos apžvalga. Šiame tyrime, kitaip nei paminėtuose, be teismų išaiškinimo teisių atribojimo klausimais bus tiriamas ir policijos pareigūnų, kasdieninėje veikloje susiduriančių su asmenų pareiškimais dėl konkrečių teisių pažeidimo, požiūris, jų taikomos priemonės atribojant saviraiškos laisvės įgyvendinimą nuo neapykantos kalbos ar žmogaus garbės ir orumo pažeidimų, viešosios tvarkos pažeidimų. Visgi pirmasis slenkstis, kuriame atribojamas teisės aktų užtikrintas saviraiškos laisvės ir teisės į religiją įgyvendinimas ir šių teisių peržengimas, ir yra teisėsaugos institucijos, gaunančios pranešimus ir pareiškimus apie įvykius. Manytina, kad didžioji dalis registruojamų pranešimų ar pareiškimų nepasiekia teismo ir nėra išnagrinėjami dėl to, kad teisėsaugos institucijos nenustato jokie teisės pažeidimo, o ir nustatę galimą teisės pažeidimą gali imtis ne tik atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės priemonių, tačiau ir

³ Algimantas Šindeikis, „Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika?“, *Jurisprudencija* 2, 120 (2010): 121-157.

⁴ Donatas Murauskas, „Saviraiškos laisvė EŽTT praktikoje 2021 metais: siaurėjančios ribos ir skaitmeninės technologijos“, TEISĖ PRO, žiūrėta 2023 m. lapkričio 16 d., <https://www.teise.pro/index.php/2022/01/03/d-murauskas-saviraiskos-laisve-eztt-praktikoje-2021-metais-siaurejancios-ribos-ir-skaitmenines-technologijos/>.

⁵ Eric Barendt, *Freedom of speech* (United States: Oxford university press, 2005).

administracinių nuobaudų. Toks baigiamojo darbo tyrimas yra naujas ir unikalus, leisiantis atlikti saviraiškos ir religijos laisvės analizę platesniu, dar nenagrinētu aspektu.

Teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę nagrinėjo Ieva Navickaitė-Sakalauskienė⁶, tyrinėjusi religinių simbolių nešiojimo darbo vietoje ypatumus. Taip pat Dovilė Gailiūtė⁷, analizavusi religinių simbolių leistinumą ir suderinamumą su kitų pamatinių teisių įgyvendinimu per Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, o taip pat ir Vytis Turonis⁸, nagrinėjęs valstybių religinį neutralumą ir teismų praktiką šiuo klausimu. Tačiau, kaip jau matyti iš šių autorių nagrinėjimo srities, dažniausiai pasitaiko šios laisvės analizavimas per konkrečios situacijos tyrimą arba teismų praktikos, susijusios su teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę įgyvendinimu, apžvalga. Tačiau stinga tyrimų, susijusių visų pirma su platesne teisinio reglamentavimo analize, kurioje ir randasi pamatinės šios teisės užtikrinimo spragos, pasireiškiančios atskirose gyvenimo srityse, o taip pat beveik nėra tyrimų, susijusių su teisėsaugos institucijų pareigūnų įžvalgomis dėl šios teisės įgyvendinimo problemų. Taigi šis baigiamasis darbas pateiks naują požiūrį į jau nusistovėjusias ir kiekvienam demokratinės valstybės piliečiui žinomas teises į saviraišką ir minties, sąžinės, religijos laisvę. Be kita ko, baigiamajame darbe bus analizuojamos naujausios šių teisių įgyvendinimo tendencijos, atsiradusios dėl technologijų ir gyvenimo būdo pokyčių.

Darbo problema. Įgyvendinant saviraiškos laisvę, dėl nepakankamai aiškiai apibrėžtų šios teisės ribų, gali būti susiaurinamas kitų teisių įgyvendinimas, arba kitų asmenų teisės pažeidžiamos. Tradicinės, pripažintos religinės bendruomenės yra labiau saugomos nei kitos, tokiu būdu apribojama asmenų teisė laisvai pasirinkti savo tikėjimą ir jį išpažinti.

Darbo objektas. Minties, sąžinės ir religijos laisvės, saviraiškos laisvės teisinis reglamentavimas ir apsaugos problematika.

Darbo tikslas. Atskleisti teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę bei saviraišką sampratas, teisinio reguliavimo ypatumus Lietuvos ir Europos Sąjungos mastu, apžvelgti šių teisių apsaugos probleminius aspektus ir jų priežastis.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti teisių į minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką sampratas jų esminių požymių ir teisinio reglamentavimo ypatumų kontekste.
2. Išanalizuoti tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų užtikrinamų teisių skirtumus nuo kitų religinių bendruomenių.

⁶ Ieva Navickaitė-Sakalauskienė, „Religinių simbolių nešiojimas darbo vietoje: teisės išpažinti religiją ir ir verslo laisvės užtikrinimo kriterijai“, *Lietuvos teisė 2021: esminiai pokyčiai* (2021): 60-69.

⁷ Dovilė Gailiūtė, „Religiniai simboliai Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 777-800.

⁸ Vytis Turonis, „Valstybės religinis neutralumas Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo doktrinoje“, *Logos* 111 (2022): 119-128.

3. Atskleisti teisėto naudojimosi saviraiškos laisve sankirtos su neapykantos nusikaltimais ir asmens garbės bei orumo pažeidimais ypatumus.
4. Išanalizuoti šios srities ekspertų požiūrį į teisinio reglamentavimo ypatumus ir teisės pažeidimo atskyrimo nuo prigimtinių teisės įgyvendinimo klausimus bei aktualijas.

Ginamieji teiginiai. Dabartinis teisinis reglamentavimas nepateikia aiškių ir kiekvienam piliečiui suprantamų saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribų, užtikrinančių darnią pusiausvyrą tarp prigimtinių laisvių ir apsaugančių nuo galimų teisės pažeidimų. Lietuvos Respublikoje tradicinėms, pripažintoms religijoms užtikrinamos platesnės galimybės viešai išpažinti, praktikuoti religiją, teikiamos privilegijos kitų religinių bendruomenių atžvilgiu.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros tyrimo metodas, skirtas išanalizuoti įvairių autorių nuomonę apie teisę į minties, sąžinės, religijos ir saviraiškos laisves.
- Teisės aktų analizės metodas, skirtas išsiaiškinti, kaip minėtosios teisės yra reglamentuotos Lietuvos Respublikoje ir Europos mastu.
- Kokybinis tyrimas – apklausa interviu būdu, siekiant iš praktinės pusės, nuodugniau suprasti šios srities specialistų nuomonę dėl saviraiškos laisvės ir teisės į minties, sąžinės, religijos laisvę teisinio reglamentavimo ypatumų ir požymių, padedančių atskirti teisės pažeidimą nuo teisės įgyvendinimo.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro santrumpų sąrašas, įvadas, pirmasis skyrius, turintis keturis poskyrius, kuriuose siekiama atskleisti saviraiškos laisvės ir teisės į minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę sampratas ir teisinio reglamentavimo ypatumus, taip pat antrasis skyrius, turintis keturis poskyrius, kuriuose siekiama atskleisti analizuojamųjų teisių užtikrinimo trikdžius, trečiasis skyrius, turintis du poskyrius, skirtus analizuoti policijos pareigūnų, priimančių asmenų pranešimus ir pareiškimus, požiūrį į tiriamųjų prigimtinių teisių įgyvendinimo atskyrimą nuo teisės pažeidimų, išvados ir pasiūlymai, analizuotos literatūros sąrašas, priedai, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, taip pat patvirtinimas apie atlikto darbo savarankiškumą.

1. TEISĖS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS LAISVĘ IR SAVIRAIŠKĄ APŽVALGĄ

Siekiant suvokti teisės į minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę esmę, tikslinga apžvelgti šios laisvės sampratą, jos sudėtinės dalis, skirtingus požiūrius į šios laisvės prasmę. Ne mažiau svarbu aptarti, kaip ši laisvė yra reglamentuota tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisės aktuose bei kiek teisinis reglamentavimas yra išsamus ir pakankamas. Norint suprasti prigimtine teisę laisvai reikšti mintis ir tapatumą bei teisingai šią laisvę įgyvendinti neperžengiant kitų asmenų teisių, pirmiausia reikalinga apžvelgti pačią saviraiškos laisvės sampratą ir prasmę, jos tikslą. Taip pat reikalinga analizuoti, kaip ši teisė yra reglamentuota tarptautiniu ir nacionaliniu mastu, bei ką ji užtikrina asmenims.

1.1. Teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę samprata

Teisės į minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę esmė pasireiškia analizuojant šios laisvės atsiradimo istorines ištakas, tokiu būdu analizuojant apskritai pasaulyje susidariusį poreikį šią teisę įtvirtinti teisės aktuose. Išnagrinėjus šios laisvės ištakas galima nagrinėti pačios teisės sudėtinės dalis, per kurias ir yra atskleidžiama pati šios laisvės esmė ir samprata.

Didžiąją žinomos istorijos dalį sudarė kurios nors vienos religijos vyravimas ir siekis susidoroti su išpažįstančiais kitus tikėjimus asmenimis, jų vadinamais eretikais, o taip pat ir siekis užimti pirmaujančią poziciją. Vienas tokių pavyzdžių yra vienuoliktame – tryliktoame amžiuje vykę kryžiaus žygiai, kurių vienas pagrindinių tikslų buvo kovoti su musulmonais ir pagonimis, atsiimti musulmonų užimtas žemes prisidengiant krikščionių apsauga⁹. Tačiau nuolatinė religinių bendruomenių kova ir konkurencija, vykstantys tikėjimų skilimai į įvairias atšakas ir valstybių padėties priklausymas nuo konkrečią religiją, dažniausiai katalikybę, išpažįstančio valstybės vadovo požiūrio lėmė, kad 1689 m. Anglijoje priimtame „Teisių bilyje“ buvo numatyta sąlyga, jog karališkojo sosto negali paveldėti katalikas¹⁰. Tokiu būdu pažabojus vyraujančios religijos galias buvo nebyliai įsileistos kitos, nepriklausomos ir su valstybės politine valdžia nesietos religijos, kurioms taip pat suteikta galimybė skleisti ir drąsiai išpažinti savo įsitikinimus. Taip pradėjo rasti pačios laisvės išpažinti norimą tikėjimą ištakas.

Šiuo metu pagrindinis šaltinis, kuris pateikia šios laisvės sampratą, yra Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kurios 18 straipsnis sako, kad „kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir

⁹ „Kryžiaus karai“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 m. spalio 29 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/kryziaus-karai/>.

¹⁰ Saulius Arlauskas, „Tikėjimo laisvė kaip moralinės motyvacijos teisė“, *Jurisprudencija* 39, 31 (2003): 8.

skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, mokant, praktikuojant tikėjimą, laikant pamaldas ir atliekant apeigas.“¹¹ Taigi atsižvelgiant į šią nuostatą galima teigti, kad minties, sąžinės ir religijos laisvė suteikia galimybę kiekvienam asmeniui niekieno neverčiamam, laisva valia¹² pasirinkti sau tinkamą tikėjimą, jį tiek vienam, tiek kartu su kitais bendraminčiais išpažinti, tikėti tai religijai būdingomis tiesomis ir aukštesnėmis galiomis, burtis į įvairias tikinčiųjų bendruomenes ir dalintis savo religiniais įsitikinimais tarpusavyje, mokyti to tikėjimo ypatumų kitus asmenis, o taip pat ir parinkti tikėjimą savo vaikams ir būti atsakingiems už vaikų religinį auklėjimą. Ši teisė garantuoja galimybę kiekvienai religinei bendruomenei savo įsitikinimus ir nuostatas skelbti viešai bei atlikti įvairias religines apeigas, laikyti pamaldas. Kartu su šia laisve kiekvienam asmeniui suteikiama galimybė kada panorėjęs pakeisti pasirinktą religiją į kitą arba atsisakyti bet kokios religijos, netikėti jokiais aukštesnėmis galiomis ir niekas negali būti priverstas tokius savo vidinius įsitikinimus pakeisti. Be kita ko kiekvienam asmeniui suteikiama galimybė neatskleisti savo įsitikinimų ar požiūrio į religines tiesas, pasilaikyti tai sau kaip vieną iš privataus gyvenimo sudedamųjų dalių.

Laisvė išpažinti religiją ir tikėjimą gali būti apribojama, visų pirma, siekiant aukštesnių interesų, susijusių su visos visuomenės, ne tik konkrečios religinės bendruomenės, gerove, kai kyla grėsmė visuomenės ir valstybės saugumui, nes jokios religijos išpažinimu negali būti pateisinamas nusikaltimų darymas ar įstatymų nustatytų reikalavimų nesilaikymas¹³. To pavyzdys gali būti teroristinių organizacijų, radikaliai išpažįstančių tam tikrą tikėjimą, veikla, nukreipta į valstybės suvereniteto pažeidimus ar valstybės valdžios pakeitimą, sunaikinimą. Tad, kaip ir daugelio prigimtinių žmogaus teisių, taip ir religijos laisvės įgyvendinimo riba baigiasi ten, kur atsiranda viešasis interesas arba didelė rizika, kad bus pažeistos kito žmogaus teisės. Tačiau čia svarbu pastebėti, kad pati religija, mintis ir sąžinė yra absoliučios laisvės, o ribojami gali būti tik tam tikri jų išreiškimo – tai yra sąlyčio su kitais asmenimis – atvejai, kurie yra nesuderinami su kitų žmogaus teisių teikiamomis garantijomis ir viešųjų interesų apsauga. „Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė teisinio reguliavimo dalyku tampa tik tuo mastu, kuriuo žmogus veikdamas išreiškia savo mintis arba tikėjimą. Kol jis tik išpažįsta religiją arba tikėjimą, tai yra jo neliečiamo privataus gyvenimo sritis. Šios būsenos negalima niekaip apriboti. Šiuo požiūriu tikėjimo laisvė – absoliuti žmogaus laisvė.“¹⁴

¹¹ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, SEIMAS, žiūrėta 2023 m. spalio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

¹² Juanita Anne Easthorpe, „Religion and the law: Exploring the boundaries between the right to equality based on sexual orientation and religious freedom“ (daktaro disertacija, University of Kwazulu-Natal, 2023), 89, <https://researchspace.ukzn.ac.za/server/api/core/bitstreams/8874af95-d23f-45ce-9e7f-71ac29ee099b/content>.

¹³ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

¹⁴ Saulė Vidrinskaitė, „Tikėjimo ir sąžinės laisvė: konstituciniai pagrindai ir realizavimo ribos Lietuvos Respublikoje“, *Jurisprudencija* 90, 12 (2006): 90, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2790>.

Tiesa, jau minėtoji Visuotinė žmogaus teisių deklaracija¹⁵ nedetalizuoja nei religijos, nei tikėjimo ar sąžinės pačių savaime, pateikia tik skirtingus būdus, kuriais galima išpažinti ir tikėti, todėl siekiant atskleisti teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę esmę reikalinga aptarti ne tik skirtingus būdus įgyvendinti savo religijos laisvę, tačiau ir atskleisti kiekvienos iš šios laisvės sudėtinės dalis atskirai. Religija pati savaime turėtų būti suprantama kaip tikėjimas tam tikromis antgamtinėmis jėgomis, jų egzistavimu, o be kita ko ir šių jėgų garbinimas bei laikymasis tam tikrų etinių nuostatų.¹⁶ Religija dažnai tapatinama su visuomenės tradicine dauguma, ar tikinčiųjų mažuma, taip pat su naujais religiniais įsitikinimais apie transcendentinę dievybę ar dievybes. Žmogaus teisių srityje, kalbant apie religiją, pripažįstama be kita ko ir teisė į kitokius, nereliginis įsitikinimus ar religijos atsisakymą.¹⁷ Sąžinė – tai asmens vidinis sugyvenimas su pačiu savimi ir supančia aplinka, vertinant veiksmus pagal savo vidines dorovines nuostatas, gebėjimas atskirti gerus veiksmus nuo blogų, atsakingumo jausmas už savo paties poelgius ir gebėjimas pagal savo vertybinę sistemą kontroliuoti veiksmus. Religijos prasme sąžinė suprantama ne kaip asmens buvimas su pačiu savimi ir savo proto balsu, o kaip individualus asmens santykis su Dievu ar kitais objektais, kuriais asmuo tiki¹⁸. Mintis – tai kiekvieno asmens vidinis mąstymo procesas, vidinis monologas. Kai kurie autoriai teigia, kad mintys yra tarsi žemėlapis to, ką žmogus kažkada jautė, liėtė, patyrė, tai tarsi kūno santykis su išorine aplinka.¹⁹

Skirtingi autoriai, bandydami atskleisti šios laisvės esmę, prie jau minėtosios nuostatos, esančios Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, prideda ir tai, kad „minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė demokratinėse teisinėse valstybėse pripažįstama pagal turinį kaip platesnės žmogaus laisvės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti konkretesnė išraiška“²⁰. Vadinasi teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę turėtų būti suprantama kaip speciali, išvesta teisė iš saviraiškos laisvės, besispecializuojanti būtent į išraišką religijos ir tikėjimo kontekste. Laikantis tokios nuomonės būtų natūralu manyti, kad religijos laisvė yra neatribojama nuo saviraiškos laisvės, tačiau šios nuostatos teisingumas susvyruoja, kai religijos laisvė susikerta su saviraiškos laisvės įgyvendinimu.

Taigi teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę teikia galimybę kiekvienam asmeniui turėti vidinius įsitikinimus ir santykį su išorine tikrove bei vadovaujantis savo nuostatomis niekieno neverčiamam pasirinkti sau tinkamą religiją, ją išpažinti priimtinausiu būdu – tiek vienam, tiek

¹⁵ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, *supra note*, 11.

¹⁶ „Religija“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 m. spalio 29 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/religija/>.

¹⁷ Birutė Pranevičienė, Agnė Margevičiūtė, „The right to religious education in Lithuania“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 446, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/43>.

¹⁸ „Sąžinė“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/sazine/>.

¹⁹ Ralph Lewis M. D., „What Actually Is a Thought? And How Is Information Physical?“, *PSYCHOLOGY TODAY*, žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d., <https://www.psychologytoday.com/us/blog/finding-purpose/201902/what-actually-is-a-thought-and-how-is-information-physical>.

²⁰ Vidrinskaitė, *supra note* 14: 89.

kartu su kitais, viešai ar privačiai, taip pat galimybė mokyti tikėjimo tiesų aplinkinius, be kita ko užsiimti ir savo vaikų auklėjimu, bei turėti galimybę bet kuriame gyvenimo etape pakeisti savo įsitikinimus. Tačiau savos religijos išpažinimas turi neperžengti kitų asmenų teisių, neturi kelti grėsmės visuomenės ir valstybės saugumui ar kitiems gėriams.

1.2. Minties, sąžinės ir religijos laisvės teisinis reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos mastu

Tikroji minties, sąžinės ir religijos laisvės sudėtis ir įgyvendinimo galimybės yra atskleistos per atskirus teisės aktus, numatančius šios teisės galimas realizavimo kryptis ir ribojimo atvejus. Todėl labai svarbu tampa detaliai išanalizuoti tiek tarptautinius, tiek nacionalinius teisės aktus, susijusius su aptariamos laisvės reglamentavimu, kad kiekvienas asmuo galėtų efektyviai pasinaudoti valstybių teikiamomis galimybėmis tikint ir išpažįstant tikėjimą, o taip pat siekiant laikytis nustatytų teisės aktų reikalavimų ir nepažeisti kitų asmenų teisėtų interesų.

Kalbant apie teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvės teisinį reglamentavimą pabrėžtina jau minėtoji Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Taip pat ne mažiau svarbi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kuri be įtvirtintos galimybės išpažinti, keisti savo religiją ar tikėjimą, mokyti jo ir atlikti apeigas, numato ir šios teisės ribas. Minėtosios konvencijos 9 straipsnis numato, kad „Laisvė skelbti savo religiją ar tikėjimą gali būti tik tiek apribojama, kiek yra nustatęs įstatymas ir kiek būtinai reikia demokratinėje visuomenėje visuomenės saugumui, viešajai tvarkai, sveikatai ir moralei ar kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.“²¹ Iš šios teisės normos matyti, kad laisvė skelbti religiją ir tikėjimą gali būti apribojama, visų pirma, siekiant aukštesnių interesų, susijusių su visos visuomenės, ne tik konkrečios religinės bendruomenės, gerove, kai kyla grėsmė visuomenės saugumui. Minėtoji teisės norma taip pat apima situacijas, kuomet asmenys skelbia ne visuotinai žinomas religijas, o mažumas sudarančius tikėjimus, susijusius su satanizmu. Tokie tikėjimai dažnai remiasi ne tik gyvulių, tačiau ir žmonių aukojimu, žalojimu, gyvybės atėmimu. Tad ši teisės norma palieka galimybę pažaboti tikėjimų ir religijų veiklą, kuri nukreipta prieš žmonių sveikatą ir moralę. Pažymėtina, kad ir šioje teisės normoje nėra numatyta valstybių galimybė riboti asmenų tikėjimo išpažinimą, tai yra vidinį kiekvieno asmens santykį su savo ideologija ir tiesomis. Kaip nurodo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „[dvasios] būsenos negalima niekaip apriboti, nebent jei žmogus būtų persekiojamas dėl savo religijos ar tikėjimo, bet ir tokiu atveju persekiojimas negali atimti jo religinių įsitikinimų ar tikėjimo. Šiuo atveju galioja bendras teisės

²¹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, SEIMAS, žiūrėta 2023 m. spalio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

principas: *lex non cogit ad impossibilia* – įstatymas nereikalauja to, kas neįmanoma.²² Taigi apribotini gali būti tik tie atvejai, kuomet išpažįstamas tikėjimas įgauna „fizinį kūną“ – kai yra išoriškai reiškiamas kitiems asmenims, skelbiamos tikėjimo tiesos, kurios pasiekia aplinkinius žmones, visuomenę.

Būtina aptarti ir aukščiau aptarto Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 9 straipsnio numatytas būtinąsias sąlygas, kurioms esant atsiranda galimybė apriboti laisvę skelbti religiją. Pirmoji tokia sąlyga yra ribojimai, numatyti įstatymuose. Tai reiškia, kad tik įstatymų leidžiamoji valdžia, tai yra rinkimuose teisėtai atstovauti tautai ir jos interesams išrinkti asmenys, priimdami visiems privalomas, aukščiausią galią turinčias teisės normas, gali numatyti prigimtines teisės ribojimo sąlygas. Kitais, poįstatyminiais teisės aktais valstybė neturi galimybės pažaboti asmenų teisę įgyvendinti ir skelbti savo religinius įsitikinimus. Antroji sąlyga – tokio ribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje. Tai kyla iš pačios demokratinės santvarkos esmės – valstybėse, turinčiose demokratines santvarkas, visų pirma yra propaguojama laisvė, lygybė ir teisingumas, reiškiantys kiekvieno asmens turimas prigimtines teises, gaunamas kiekvienam lygiai su visais, ir galimybę efektyviai ir veiksmingai, niekieno netrukdomam šiomis teisėmis nevaržomai naudotis, be kita ko demokratijai būdingas ir pliuralizmas – įsitikinimų ir nuomonių įvairovė, kiekvieno asmens unikalumo pripažinimas ir šių įvairovių darna ir nevaržymas. Taigi įstatymuose numatyti religijos laisvės ribojimai turi būti privalomi net ir laisvę bei lygybę, pliuralizmą propaguojančiose ir pirmumą joms suteikiančiose valstybėse. Taigi darytina išvada, kad demokratinėse visuomenėse ribojimai reikalingi bus tik išskirtiniais, ypatingais atvejais, kuomet visais kitais būdais skirtingų interesų darnos neįmanoma pasiekti. Trečioji sąlyga – ribojant asmens galimybę skelbti tikėjimą, religiją ar įsitikinimus siekiama teisėto tikslo. Teisėtais tikslais laikytini siekiai, numatyti minėtame EŽTK straipsnyje. Tai siekis užtikrinti visuomenės saugumą, taip pat būtinybė užtikrinti viešąją tvarką, valstybės pareiga apsaugoti visuomenės ar atskirų jos narių sveikatą, jų kitas prigimtines teises ar moralę. Taigi ribojant religinių įsitikinimų sklaidą būtina sąlyga yra akivaizdžiai gresiantis pavojus aukščiau išvardytiems gėriams, kuriems bus padaryta didesnė žala nei ta, kuria bus ribojama asmens teisė įgyvendinti ir skelbti religiją ar kitokią ideologiją. Tačiau vertinant šių sąlygų egzistavimą Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad „tuo atveju, kai nustatyta, kad teisės ribojimas nebuvo numatytas įstatyme, tirti, ar juo siekta „teisėto tikslo“ arba ar jis buvo

²² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, žiūrėta gruodžio 16 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta422/content>.

„reikalingas demokratinėje visuomenėje“, nereikia²³, vadinasi antroji ir trečioji aptartos sąlygos įgalinamos tik tada, kai konkretų ribojimą numato įstatymas, jei toks ribojimas nenumatytas, iškart konstatuojama, kad asmens teisė skelbti savo įsitikinimus ar religiją buvo apribota neteisėtai.

Dar vienas tarptautinis teisės aktas, kuriame reglamentuota teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, yra Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – TPPTP), kurio 18 straipsnis, be jau aptartų EŽTK įtvirtintų nuostatų, numato kiekvieno asmens galimybę ne tik keisti savo turimą religiją, tačiau ir teisę turėti ar pasirinkti religiją, taip pat akcentuoja prievartos draudimą asmeniui renkantis norimą tikėjimą ar religiją²⁴. Be jau nurodytų nuostatų šis straipsnis papildo buvusį EŽTK straipsnį nurodydamas valstybių pareigą toleruoti tėvų ir globėjų laisvę vaikus auklėti pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą savo pačių religinėmis ir dorovinėmis tiesomis²⁵. Taigi šiuo straipsniu tėvai įgyja naują galimybę parinkti savo vaikams religiją ir pagal ją auklėti. Nors iki tol ši taisyklė buvo taikoma kaip teisinis paprotys, nuo šio straipsnio ji įgijo privalomos prigimtinės teisės turinį.

Tačiau be aptartų naujų įtvirtintų galimybių, TPPTP 18 straipsnyje nurodoma ir kitokia galimo minties, sąžinės ir religijos laisvės ribojimo sąranga – čia nurodoma galimybė riboti ne laisvę skelbti religiją, o laisvę išpažinti savo religiją arba tikėjimą. Jei vadovaujamasi aukščiau aptartomis nuostatomis, kad tikėjimo ar religijos išpažinimas laikytinas ne tik viešu santykiu su kitais bendraminčiais, tačiau ir vidine žmogaus būseną, vidinėmis nuostatomis bei įsitikinimais, teise privačiai, vienam išpažinti, turėti įsitikinimus ir jų neatskleisti, kyla klausimas, kaip tikėjimo išpažinimas gali būti ribojamas. Visgi tikėjimo išpažinimas, kaip vidinis, asmeninis santykis, labiau sietinas su žmogaus sąžine – vidiniu santykiu su Dievu, vidiniu suvokimu apie gerį ir blogį bei gebėjimu kontroliuoti savo veiksmus vadovaujantis būtent savo asmenine pasaulėžiūra²⁶, o sąžinės neįmanoma apriboti, neįmanoma įsibrauti į žmogaus vidinius išgyvenimus, būsenas ir mintis, todėl ir jo vidinio įsitikinimo žinoti ir riboti yra neįmanoma. Todėl darbo autorės nuomone, numatytoji sąlyga apie galimybę riboti tikėjimo išpažinimą nedetalizuojant paties išpažinimo sampratos yra netikslinga – teisingesnė yra EŽTK nurodyta galimybė riboti laisvę skelbti tikėjimą ir išpažinimą, kur žodis „skelbti“ jau pats savaime reiškia asmens vidinio pasaulio atskleidimą ir minčių išdėstymą aplinkiniams, viešai. Norint naudoti sąvoką „išpažinti“ būtų reikalinga ją tiksliau apibrėžti įstatymuose, kas būtent laikytina išpažinimu akcentuojant, kad ši sąvoka naudojama ne visa savo apimtimi.

²³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo byla Mockutė prieš Lietuvą (Peticija Nr. 66490/09)“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d., [https://hudoc.echr.coe.int/#/{%22itemid%22:\[%22001-200951%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#/{%22itemid%22:[%22001-200951%22]}).

²⁴ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, SEIMAS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.I74848>.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Jūratė Černevičiūtė, „Demokratija ir pilietinis nepaklusnumas“, *Problemos* (2006): 78, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2006~1591710968304/J.04~2006~1591710968304.pdf>.

Kitas tarptautinis teisės aktas, kuriame įtvirtinta teisė į religijos ir sąžinės laisvę, yra Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau – Chartija), kurios 10 straipsnis savo esme atkartoja EŽTK 9 straipsnio 1 dalies nuostatas, tačiau be šių nuostatų įtvirtinta ir teisė atsisakyti veikti dėl vidinių įsitikinimų²⁷, kiek tai yra numatyta nacionaliniuose teisės aktuose. Ši galimybė pamatiniuose tarptautiniuose teisės aktuose numatyta kone pirmą kartą, tačiau darbo autorės nuomone yra naudinga siekiant įgyvendinti visų prigimtinių teisių ir pareigų harmoniją. Turint atlikti tam tikrą prievolę, pavyzdžiui karo tarnybą, kuri galbūt kritiškai nesuderinama su išpažįstamu tikėjimu, turi būti palikta alternatyva asmeniui pasirinkti kitokio pobūdžio prievolę, kuri atitiktų įsitikinimus. Tačiau aptariamame Chartijos straipsnyje nėra nurodytos galimybės riboti asmens laisvę skelbti religiją, nėra akcentuojamos tėvų teisės parinkti savo vaikų tikėjimą, taip pat nėra numatytas prievartos pasirinkti religiją draudimas. Šiuo požiūriu Chartijos straipsnis ydingas ir nemodernus, išsamesnę religijos laisvės sudėtį atskleidžia aptartas EŽTK straipsnis.

Laisvę į mintis, sąžinę ir religiją Lietuvos Respublikoje visų pirma reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 26 straipsnyje nurodoma, kad „minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą. Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves. <...>“.²⁸ Neabejotinai įžvelgiamas šios pamatinės normos panašumas su aukščiau minėtuojų teisiniu reglamentavimu, tačiau įžvelgiami ir esminiai skirtumai. LR Konstitucijoje pabrėžiama jau aukščiau aptarta nuostata, kad sąžinės laisvė yra nevaržoma – įstatymo leidėjas palieka galimybę kiekvienam suvokti pasaulį pagal savo patyrimais ir vidiniais nusistatymais grįstą prizmę, numato galimybę varžyti tik religijos išpažinimą ir sklaidimą – tai yra vidinių nuostatų sąlytį su išoriniu pasauliu ir kitais jame gyvenančiais asmenimis. Be to, LR Konstitucijoje išskirtinai pabrėžiamas negalėjimas versti išpažinti kokį nors tikėjimą ar religiją. Tai reiškia, kad tikėjimo ar religijos išpažinimas turi būti vidinis asmens apsisprendimas kažkuo tikėti ar netikėti, asmeninė intuicija, nulemianti asmens veiksmus tikėjimo klausimu. Nepaliekama jokia galimybė pakeisti asmenų vidinius įsitikinimus. Dar vienas pastebimas panašumas – galimybė riboti tikėjimo ir religijos išpažinimą, tačiau LR Konstitucijoje sukonstruotos aiškesnės ribojimo galimybės – numatytos penkios kryptys, kurios labiau prioretizuoja nei religijos laisvės įgyvendinimas: visuomenės

²⁷ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, EUR LEX EUROPA, žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

²⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 13.

saugumas, viešoji tvarka, sveikata ir dorovė bei kitos prigimtinių teisės ir laisvės. Taigi kaip ir daugeliu prigimtinių teisių įgyvendinimo atvejų, LR Konstitucija taip pat pripažįsta visuomeninį interesą ir saugumą aukščiau individualaus ar būdingo tik konkrečiai grupei, bendrijai, be kita ko pripažįsta kitų prigimtinių teisių vienodą svarbą. Toks teisinis reglamentavimas pabrėžia pamatinių teisių lygybę ir netoleranciją šių teisių disbalansui. Kiekviena prigimtinė žmogaus teisė yra vienodai svarbi ir reikšminga, todėl vienos teisės įgyvendinimas negali peržengti ir trukdyti kitos teisės įgyvendinimui, šiukštu negali pažeisti kitos prigimtinių teisės.

Aptartąjį straipsnį papildo ir po jo einantis, 27 – asis LR Konstitucijos straipsnis, kuriame nurodoma, kad „Žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas“.²⁹ Šis straipsnis be kita ko pabrėžia teisėtą ir visiems privalomą įstatymų viršenybę ir laikymosi privalomumą nepaisant vidinių asmens įsitikinimų. Šis straipsnis apsaugo valstybę ir jos narius nuo galimo piktnaudžiavimo ir apsimestinio prigimtinių teisių įgyvendinimo siekiant kitų tikslų nei teigiama – suprantant religiją ir tikėjimą, o be kita ko ir kitus įsitikinimus kaip dvasinę individo sugyvenimo su savimi ar Dievu būseną, o taip pat ir kiekvieno individo galimybę atskleisti tas privataus gyvenimo sritis, kurias pats pasirenka, be tokio kaip aptariamas LR Konstitucijos straipsnio asmenys įgytą plačią galimybę sugalvoti įvairiausius, realiai neegzistuojančius į jų dvasinių išgyvenimų neatspindinčius, įsitikinimus ir juos skleisti į išorinį pasaulį bei tuo pasinaudoti norint išvengti nepageidaujamos atsakomybės ar pareigų. Būtent ši nuostata, kalbant apie religijos laisvę, užtikrina tą demokratinėje visuomenėje būtiną teisių ir pareigų vienovę, savo naudos derinimą su artimo nauda.³⁰

Aukščiau aptartasis LR Konstitucijos 26 straipsnis negali būti analizuojamas atskirai nuo LR Konstitucijos 25 straipsnio, užtikrinančio kiekvieno asmens galimybę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, o taip pat galimybę skleisti ir gauti įvairią informaciją³¹, kadangi jis ir yra pamatas, įtvirtinantis kiekvieno prigimtinių teisių turėti bet kokius, ne tik religinius, tačiau ir politinius, ekonominius ar absoliučiai bet kokius vidinius įsitikinimus. Lygiai taip pat svarbu aptariant religijos laisvę kartu kalbėti ir apie LR Konstitucijos 29 straipsnį, draudžiantį riboti asmens teises ar asmenis privileijuoti remiantis diskriminaciniais pagrindais, be kita ko svarbu kalbėti ir apie LR Konstitucijos 40 straipsnį, suteikiantį galimybę tėvų pasirinkimu mokyklose mokyti vaikus tikybos, be kita ko ir apie 43 straipsnį, suteikiantį įvairiapuses teises bažnyčioms ir įtvirtinantį tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių, bei kitų, turinčių atramą visuomenėje, religinių bendruomenių egzistavimą, be kita ko ir numatantį valstybės religijos nebuvimą Lietuvoje.³²

²⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note 13*.

³⁰ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2000), 106, <https://vtvk2008.files.wordpress.com/2008/10/teises-teorija-vaivila-2000.pdf>.

³¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note 13*.

³² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note 13*.

Visos šios LR Konstitucijos normos susiveda į vieną bendrą tolerancijos ir prigimtinių teisių įgyvendinimo nuostatą. LR Konstitucija „vienu metu ir įtvirtina tikėjimo laisvės principą, ir vienareikšmiškai pabrėžia, kad negali būti kryptingos valstybinės religinės propagandos, protekcionizmo kurios nors vienos religinės konfesijos atžvilgiu bei valstybės ideologinio užsiangažavimo. Kalbant apie tikėjimo laisvę galima teigti, jog veikia principas – kiek žmonių, tiek ir tikėjimų.“³³ Taigi LR Konstitucija, vertinant jos normų religijos laisvės įgyvendinimo klausimu, visumą, garantuoja vienos konkrečios religinės santvarkos ir jos ideologijos primetimo negalimumą valstybėje, pabrėžia demokratinėje visuomenėje pamatą sudarančią nuomonių įvairovę ir galimybę kiekvienam turėti unikalią pasaulėžiūrą ir vertybines nuostatas, be kita ko numato ir sąlygas, užtikrinančias darną valstybėje ir užkertančias kelią savi destrukcijai.

LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas³⁴ detalizuoja minėtąsias LR Konstitucijos 26 ir 43 straipsnio normas, numato ir kitus tikybos mokymo, religinių bendruomenių veiklos sričių ypatumus. Visų pirma aptariamame įstatyme akcentuojama teisė į tikėjimo laisvę pakartojant pagrindines LR Konstitucijos nuostatas ir pabrėžiant galimybę kiekvienam tikinčiajam pasirinkti alternatyvią darbo tarnybą vietoje karo, jei privalomoji karinė tarnyba nesuderinama su asmens religiniais įsitikinimais. Galimybė atsisakyti karo tarnybos gali būti laikoma sudėtinė teisės į religijos ir įsitikinimų laisvę dalis. Kaip pažymėjo EŽTT, prieštaravimas karinei tarnybai turi būti „rimtu ir neįveikiamu konfliktu tarp pareigos tarnauti kariuomenėje ir asmens sąžinės ar jo gilių ir tikrų religinių ar kitokių įsitikinimų, kurie yra tokie įtikinami, rimti, nuoseklūs ir svarbūs, kad būtų taikomos Konvencijos 9 straipsnyje nustatytos garantijos“.³⁵

Be kita ko aptariamame įstatyme, be aukščiau nurodomų tezių, pabrėžiamas valstybės ir religijos atskirtinumas. Būtent šio įstatymo 7 straipsnis nurodo, kad „Religinės bendruomenės ir bendrijos nevykdo valstybės funkcijų, o valstybė nevykdo religinių bendruomenių ir bendrijų funkcijų.“³⁶ Ši nuostata be abejonės susijusi su LR Konstitucijos 43 straipsniu, kuriame nurodoma, jog Lietuvoje nėra valstybinės religijos, tačiau labiau akcentuoja ne tik religinių bendruomenių ir bendrijų valstybinių funkcijų nevykdymą, tačiau ir valstybės nesikišimą į religinių bendruomenių veiklą. Ši nuostata apsaugo valstybę nuo vienos religijos monopolijos ir dalyvavimo valstybės valdyme, kuris neabejotinai trikdytų demokratinei visuomenei būdingą ne tik nuomonių, tačiau ir vertybinių sistemų įvairovę, kiekvieno asmens, kaip unikalaus individo, gebančio savarankiškai suvokti pasaulio procesus, priimtinumą, garantuojantį ir pačios valstybės pažangą ir

³³ Arlauskas, *supra* note 10: 12.

³⁴ „Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“, SEIMAS, žiūrėta 2023 m. spalio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.21783/asr>.

³⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje Teliatnikov prieš Lietuvą (Petición Nr. 51914/19)“, LRV, žiūrėta 2023 m. gruodžio 16 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/TELIATNIKOV%20v.%20LITHUANIA_LT.pdf.

³⁶ *Op. cit.*, 34.

nenutrūkstamą mokymosi vieniems iš kitų procesą. Vienai religijai įsikišant į valstybės valdymą kiltų grėsmė dirbtinam religinių nuostatų primetimui kitaminčiams, o be kita ko kiltų pavojus pažeisti kiekvieno asmens galimybę pasirinkti sau priimtina religiją ir įsitikinimus bei draudimą priversti asmenį tikėti ar netikėti tam tikromis tiesomis. Apsaugant atskirą religiją nuo valstybės įsikišimo, jai suteikiama galimybė būtent savo bendraminčiams, sąmoningai ir savanoriškai pasirinkusiems eiti tos religijos mokymo keliu, priimti jų pasaulėžiūrą ir dorovinę, dvasinę būseną atitinkančias normas, kanonus, pagal tai įsidiegti atskirą hierarchiją ar kitą sistemą.

Be jau aptartų nuostatų, LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas numato visetą kitų normų, detalizuojančių galimybes atlikti religines apeigas, numatant galimas apeigų atlikimo vietas, religijos mokymo sąlygas, religinės bendruomenės, kaip juridinio asmens veiklos teisėtumą ir įvairias galimas religinių bendruomenių veiklos sritis.

Tačiau viena esminių šio įstatymo normų yra įtvirtinta 5 straipsnyje, kuriame numatytas devynių tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų sąrašas. Šios bendruomenės įgijo ypatingą statusą Lietuvos Respublikoje dėl savo istorinės tautos, socialinio ar kito, paveldėto reikšmingumo visuomenei. Šis sąrašas iš esmės apibrėžia religines bendruomenes, kurios Lietuvos Respublikoje yra ne tik pripažįstamos, tačiau ir išskirtinai saugomos. Pavyzdžiui, tik šiame sąraše esančios religinės bendruomenės yra saugomos LR baudžiamojo kodekso 171 straipsniu, draudžiančiu trikdyti apeigas. Vadinasi, kad kitos religinės bendruomenės, kurios tiek pagal tarptautinės teisės aktus, tiek nacionalinį teisinį reglamentavimą turi teisę išpažinti bet kokią tikėjimą ar religiją, yra saugomos mažiau, o tam tikrais atvejais nesaugomos iš vis ir lieka teisės aktų paraštėse. Tiesa, šis sąrašas gali būti pakeičiamas. LR Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 10 straipsnyje nurodoma, kad kitos religinės bendruomenės taip pat gali būti pripažintos, jei „jeigu jos turi tvirtą ir ilgalaikę atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai. Valstybės pripažinimas reiškia, kad valstybė palaiko religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį palikimą“³⁷, be kita ko numatyta ir prielaida, kad religinė bendruomenė, kuri siekia valstybinio pripažinimo, turi turėti ne tik stiprią atramą visuomenėje, tačiau ir iki kreipdamasi dėl pripažinimo turi būti įregistruota ir veikianti ne mažiau kaip 25 metus. Taigi šios dvi sąlygos laikomos kartinėmis siekiant įgyti bent šiek tiek panašų į tradicinėms religinėms bendruomenėms būdingą statusą ir apsaugą valstybėje.

Taigi teisė išpažinti tikėjimą, religiją, taip pat laivė į mintis ir sąžinę yra reglamentuoti tiek tarptautiniu mastu, tiek Lietuvos Respublikos mastu. Per teisinio reglamentavimo prizmę yra atskleidžiamos šios teisės sudėtinės dalys ir samprata. Teisinis reglamentavimas tarptautiniu ir nacionaliniu mastu yra panašus, tačiau nacionalinės teisės normos labiau detalizuoja šios laisvės

³⁷ *Supra note*, 34.

turinį, numato papildomas teises ir pareigas, susijusias su tikėjimu ar netikėjimu, be kita ko detalizuoja ir visų religinių bendruomenių veiklos sritis ir pagrindus.

1.3. Teisės į saviraiškos laisvę samprata

Saviraiškos laisvė yra pagrindinė priemonė, leidžianti atskleisti ne tik savo mintis ir įsitikinimus, tačiau pateikti save kaip unikalią asmenybę su individualiais poreikiais, pomėgiais, o svarbiausia – su išskirtiniu mąstymu ir pasaulio suvokimu. Kiekvienas asmuo yra savaip unikalus ir įdomus, tad būtent ši laisvė leidžia išpildyti savo tapatumą tarp kitų asmenų įvairovės. Ši prigimtinei teisei yra svarbi ne tik kiekvienam individui atskirai, tačiau ir visuomenei bei valstybei. Tai neatsiejama demokratinės visuomenės dalis, kurios pagrindinis uždavinys yra leisti skleisti kiekvieno asmens idėjoms ir vertybėms, rasti bendraminčių ir svarbiausius valstybės sprendimus priimti būtent remiantis daugumai aktualiomis idėjomis ir principais.

Visų pirma atkreiptinas dėmesys, kad saviraiškos laisvė nėra valstybės duotybė ar leidimas kažką daryti. Tai kiekvienam asmeniui, kaip laisvai egzistuojančiai būtybei, nepriklausomai nuo valstybės ar gyvenamos vietos, nuo pat gimimo priklausanti teisė, kuri atsiranda savaime ir nėra duodama. Kiekvienas individas nuo gimimo pradeda kurti savo asmenybę – liesdamas, girdėdamas ir matydamas, mokydamasis iš tėvų ar kitų jį supančių žmonių elgesio, jis geba interpretuoti ir sisteminti aplink vykstančius procesus pasinaudodamas protu, suteikiančiu galimybę pažinti ir išvesti savo loginius sekmenis, atskirības suvesti į bendrybes.³⁸ Dar mažam, gyvenimo bendruomenėje taisyklių nežinančiam, vaikui smalsumas pažinti aplink supantį pasaulį ir nenutrūkstamas galvojimas apie jį nekelia jokių abejonių – jis priimamas kaip savaime suprantamas dalykas, duotas nuo gimimo. Pasinaudojus proto vediniais bet kokio amžiaus būdamas žmogus, pagal savo intelektą, geba atrinkti procesus ir pasirinkti sau priimtinius, o vėliau, juos savaip interpretavus, pritaikyti ir savo valingam elgesiui bei išreikšti juos tarp aplinkinių. Todėl saviraiškos laisvė, tai individo galimybė reikšti save kaip asmenybę pasaulyje. Atsižvelgiant į pačios saviraiškos laisvės galią leisti kiekvienam individui išpildyti save kaip asmenybei, tampa aišku, kad saviraiškos laisvė negali turėti vieno, visas gyvenimo sritis apimančio suvokimo. Tai daugiaprasmė ir įvairiapusiška tezė, susidedanti iš įvairių prigimtinių žmogaus galimybių.

Viena iš sudėtinių saviraiškos laisvės dalių – tai galimybė turėti savo įsitikinimus, leidžianti asmenims patiems savo nuožiūra, remiantis sukaupta gyvenimiška patirtimi, auklėjimo individualumu, skaityta literatūra ar įgytu išsilavinimu bei kitais aspektais, pasirinkti savo vertybes, gyvenimo taisykles, prioritetus ir gyvenimo būdą. Įsitikinimų laisvė visų pirma susijusi

³⁸ Marius Povilas Šaulauskas, „Protas“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/protas/>.

su kiekvieno individo gebėjimu mąstyti. „Mąstymas tam tikra prasme yra panaši žmogaus ypatybė, kaip ir jo savybės regėti bei jausti daiktus. Žmogaus mąstymą, kaip ir regėjimą, yra įmanoma sustabdyti fiziologinės intervencijos į žmogaus kūną būdu. Tai rodo, kad žmogaus minties laisvės teisė yra iš esmės žmogaus fizinio neliečiamumo teisė.“³⁹ Remiantis tokiu samprotavimu galima teigti, kad bandant apriboti asmens teisę mąstyti, būtų priverstinai sutrikdyta ir asmens teisė į sveikatą ar net gyvybę, taigi įsitikinimų laisvė yra neatidalijama nuo asmens kūno. Verta paminėti, kad ne tik neįmanoma atimti žmogaus galimybės mąstyti apie pasaulio procesus, tačiau neįmanoma, neleistina riboti mąstymo turinio – draudžiama įpareigoti žmogų atsisakyti dalies gyvenimo tiesų ar vertybių, bandyti pakeisti dalykus, apie kuriuos jis galvoja. Todėl teisė turėti įsitikinimus ne tik neatimama, tačiau ir neribojama bei nedaloma, tik pats žmogus gali kontroliuoti savo minčių turinį. Tai reiškia, kad asmenys turi realią ir nevaržomą galimybę galvoti net ir apie pačius blogiausius, iškreiptus ir kitiems nesuprantamus dalykus, kol jie nėra išreikšti išoriniame pasaulyje.⁴⁰ Šią teisę valstybė privalo užtikrinti, saugoti ir ginti bei negali kištis į asmens privataus gyvenimo pasirinkimus. Ši laisvė be kita ko apima ir galimybę savo sukauptus įsitikinimus išreikšti viešai – dalintis savo išmone ir susidarytu realybės vaizdu su kitais, skleisti savo intuiciją ir žinias. Skleisti šią išmonę asmenys gali visais įmanomais būdais. Ši teisė apima net ir apsisprendimą savo gyvenimo būdo ir nuomonės niekaip neviešinti ir neskleisti aplinkiniams. Ir niekas negali būti priverstas šios teisės atsisakyti ir elgtis priešingai savo vidinei intuicijai⁴¹.

Dar viena saviraiškos laisvės dedamoji dalis yra žodžio laisvė. Pastaroji gali pasireikšti pačiais įvairiausiais būdais – kalbėjimu, rašymu, dainavimu, rodomais gestais, viešai pateikiama savo išvaizda ir jos detalėmis, o taip pat teatro pasirodymais, mimikomis, ar protestavimu bei kritika. Žodžio laisvė be kita ko apima ir bendravimą įvairiais politiniais klausimais, savo kritikos reiškimą valstybės institucijų veiklai ar atskiriems sprendimams ir reikalavimą įgyvendinti ir užtikrinti asmenų teises, o taip pat ir visuomeninių klausimų diskutavimą.⁴² Taigi žodžio laisvė yra ne kas kita, kaip aukščiau aptartosios minties, arba įsitikinimų laisvės tąsa – susijungimas su išoriniu pasauliu ir kitais jame gyvenančiais žmonėmis, besinaudojančiais ta pačia žodžio laisve, tai kiekvienam priklausanti galimybė kalbėti ir dalytis savo patyrimais. Būtent žodžio laisvė įgalina žmogų ne tik turėti vertybinę sistemą, tačiau ir ją skleisti, mokyti jos. „Žodžio laisvės teisė peržengia žmogaus biologines ribas. Juk kalbėdami apie žodžio laisvės teisę visų pirma turime

³⁹ Saulius Arlauskas, „Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos“, *Jurisprudencija* 19, 11 (2001): 142, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3747>.

⁴⁰ Toby Mendel, „Restricting Freedom of Expression: Standards and Principles“, *Law and democracy*, žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d., <https://www.law-democracy.org/live/wp-content/uploads/2012/08/Paper-on-Restrictions.10.03.22.rev.pdf>.

⁴¹ „2000 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų“, LRKT, žiūrėta 2023 m. lapkričio 1 d.

⁴² „Kas yra žodžio laisvė?“, *LIBERTIES*, žiūrėta 2023 m. lapkričio 1 d., <https://www.liberties.eu/lt/stories/zodzio-laisve-liberties-advokacija/12454>.

omenyje, kad žmogui negali būti kliudoma reikšti savo mintis taip, kad kiti girdėtų. Galima sakyti, kad žodžio laisvė yra komunikacijos laisvė. Žodžio laisvė – tai visų pirma dvasinio bendravimo tarp žmonių laisvė. Vadinasi, žodžio laisvė ne tiek biologinės saviraiškos būdas, kiek žmogaus siekimas tam tikros dvasinės satisfakcijos.⁴³ Autoriaus minimo dvasinės satisfakcijos ir savęs išreiškimo galima siekti pačiais įvairiausiais, žmogaus išmąstytais būdais, kurie labiausiai atitinka to asmens prigimtį.

Saviraiškos laisvė nenutrūksta susijusi ir su galimybe gauti, skleisti įvairaus pobūdžio informaciją. Informacija turėtų būti suprantama kaip konkretus žinių rinkinys, perduodamas kitiems asmenims pasinaudojus įvairiais komunikacijos būdais: žodžiu, raštu, vaizdiniais, konkludentiniais veiksmais, o taip pat ir žiniasklaidos priemonėmis.⁴⁴ Būtent per informaciją žmogus gali susiformuoti savo vidinį pasaulį ir vertybes, pasinaudodamas galimybe skleisti informaciją gali perteikti savo patyrimus aplinkiniams, prisidėti prie kitų asmenų vidinio pasaulio formavimosi, suteikti kitiems ir pats gauti naudingų žinių. Be galimybės gauti ir skleisti informaciją pati įsitikinimų ir žodžio laisvė netektų savo prasmės, nes nebūtų turinio, kurį reikėtų išsakyti. „Žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus turi būti pagrįsta realia galimybe laisvai juos formuoti įvairios informacijos pagrindu, įskaitant teisę nevaržomai gauti informaciją. Teisė laisvai reikšti įsitikinimus yra viena iš vadinamųjų komunikacijų laisvių. Ji suprantama kaip kitiems asmenims skirtos informacijos sklaidimas. Tik tokiaame procese atsiranda visuomeninis kontaktas, formuojasi viešoji nuomonė.“⁴⁵ Be kita ko pabrėžtina dar viena informacijos sklaidai būdingų savybių – valstybės sienų ar kitų teritoriniu principu grįstų ribojimų nebuvimas. Informacija gali būti dalijamasi ne tik bendraminčių rate, tačiau ir pasauliniu mastu.⁴⁶ Taigi tik informacijos ir jos konkretaus turinio dėka gali atsirasti vidinių įsitikinimų raiška į išorinį pasaulį, naujos informacijos dalijimasis tarpusavyje.

Informacijos laisvė be kita ko neatsiejama ir nuo žiniasklaidos. Būtent per žiniasklaidos priemones asmenys įgyja galimybę viešai publikuoti savo nuomonę, dalytis įvairaus turinio informacija ar net įspėti vieni kitus. Žiniasklaida yra priemonė, leidžianti ne tik dalytis savo nuomonėmis, tačiau ir kalbėti apie aktualiausius įvykius, užsiimti pramogų sritimi, formuoti visuomenės nuostatas konkrečiais klausimais ar net kurti ideologijas, įtraukti atskirus piliečius į visuomeninę ar valstybės veiklą.⁴⁷ „Spaudos laisvė dažniausiai ir suprantama kaip teisė reikšti

⁴³ Arlauskas, *supra note*, 39.

⁴⁴ „Kas yra informacija“, DAUKANTAS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d., https://www.daukantas.lt/edu_http/Info/vad-9_10/info/info_01.html.

⁴⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto“, LRKT, žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta428/content>.

⁴⁶ Stefan Rinner, „Slurs and Freedom of Speech“, *Journal of Applied Philosophy* 40, 5 (2023): 840, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/japp.12596>.

⁴⁷ „Žiniasklaida“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/ziniasklaida/>.

mintis, nuomones ir teikti informaciją viešai, netrukdomai, be jokių valdžios nustatytų apribojimų, žodžiu arba per spaudą.“⁴⁸ Žiniasklaidos ir spaudos skirtumas nuo privačiai įgyvendinamos žodžio laisvės yra grįstas viešumo kriterijumi.

Saviraiškos laisvė su visomis jos dedamosiomis dalimis yra viena pagrindinių sąlygų darniai demokratijai. Visų pirma saviraiškos laisvė garantuoja įvairovės ir pliuralizmo egzistavimą visuomenėje, o tai užtikrina nenutrūkstamą naujos informacijos ir žinių tėkmę, visuomenės ir valstybės pažangą, inovacijų plėtrą. „Ši laisvė yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų“⁴⁹. Pabrėžtina tai, kad nenutrūkstama žinių sklaida atsiremia ir į priešiškus idėjų, nepriimtinos informacijos gavimą, tačiau tai tik stiprina galimybę tapti tolerantiškiems ir išmokti priimti kitaip mąstančiuosius ar atrodančius, padeda išvengti galimų neapykantos atvejų. Kaip nurodo Europos žmogaus teisių teismas, saviraiškos laisvė „taikytina ne tik „informacijai“ ir „idėjoms“, kurios priimamos ir vertinamos kaip neįžeidžiančios ar nekeliančios jokių emocijų, bet ir toms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo. Tai būtina siekiant puoselėti pliuralizmą, toleranciją ir plačias pažiūras, be kurių „demokratinė visuomenė“ neįmanoma.“⁵⁰ Be kita ko saviraiškos laisvė, o ypač jos dedamoji dalis, užtikrinanti laisvą žiniasklaidą, garantuoja visuomenės narių galimybę stebėti ir prižiūrėti valstybėje vykstančius, su valdymu ir valstybės pareigūnų veiksmais susijusius procesus, juos kritikuoti taip prisidedant prie teigiamų pokyčių valstybės valdyme. „[Prieiga prie informacijos] leidžia piliečiams priimti pagrįstus sprendimus ir priversti lyderius atsakyti. Skaidri informacijos sklaida teigiamai koreliuoja su politinių teisių apsauga.“⁵¹ Būtent saviraiškos laisvės dėka yra įgyvendinama galimybė tautai dalyvauti valstybės valdyme, o išrinktiems valdantiejiems užtikrinama galimybė atsiskaityti savo rinkėjams, informuoti apie svarbiausius valstybės sprendimus. „Laisva žiniasklaida sistemingai prižiūri valdžią ir teikia visuomenei patikimą informaciją apie jos veiklą“.⁵² Būtent per saviraiškos ir informacijos sklaidos galimybes gali būti sustiprinamas valstybės pareigūnų veiklos skaidrumas, mažinami korupcijos atvejai, o per šiuos procesus pagerinamas visuomenės narių gyvenimas ir aplinkos sąlygos.

⁴⁸ Vytas Urbonas, „Spaudos laisvė ir jos įtaka kuriant pilietinę visuomenę“, *Tiltai* 30, 1 (2005): 115, <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367153878871/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

⁴⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos“, LRKT, žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta244/content>.

⁵⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje Sekmadienis LTD. Prieš Lietuvą (Petición Nr. 69317/14)“, žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22001-180506%22%5D%5D%7D>.

⁵¹ Fauzan, Arief Fahmi Lubis, Evy Febryani and Raihana, „Analysis of the Influence of Freedom of Expression, Access to Information, and Political Participation on the Protection of Political Rights“, *West Science Law and Human Rights* 2, 1 (2024): 63.

⁵² Deimantas Jastromskis, „Žiniasklaidos laisvės ribojimo aplinkybės Lietuvoje“, *Informacijos mokslai* 64 (2014): 121, <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2014~1474902045915/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Kaip matyti iš skirtingų literatūros šaltinių ir juose pateikto savito saviraiškos laisvės sampratos analizavimo, pati saviraiškos laisvės samprata yra nevienalytė sąvoka. Ją sudaro galimybė turėti ir suformuoti savo įsitikinimus, galimybė pasirinkti, ar juos atskleisti, ar pasilikti kaip vieną iš privataus gyvenimo aspektų, o pasirinkus nuomonę atskleisti – galimybę ją dalytis visais įmanomais būdais ir priemonėmis, įvairiomis, tiek asmeniškai, tiek tam tikrai asmenų grupei ar visai visuomenei svarbiomis temomis. Saviraiškos laisvė ne tik pagrindinis savęs realizavimo būdas, tačiau ir pagrindinė sąlyga darniai demokratijai egzistuoti, užtikrinanti valstybės ir jos atstovų skaidrumą, piliečių galimybę aktyviai dalyvauti valstybės valdymo procesuose ir prisidėti prie jų pagerinimo. Taigi saviraiškos laisvės apriboti viena sąvoka neįmanoma, kadangi tai pagrindinis kiekvieno asmens individualumo išreiškimas būtent tam asmeniui patinkančiais būdais.

1.4. Saviraiškos laisvės teisinio reglamentavimo ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos mastu

Kad kiekvienas žmogus turėtų galimybę pasinaudoti jam nuo gimimo priklausančia teise į saviraiškos laisvę, ši laisvė turėjo būti ne tik pakankamai išsamiai reglamentuota, tačiau ir atskleisti visi jai būdingi požymiai, tai yra kiekvieno asmens prigimtinių galimybių. Todėl būtent analizuojant teisinio reglamentavimo vingrybes gali būti atskleista pati saviraiškos laisvės samprata, jos teikiamos galimybės ir ribojimo atvejai.

Saviraiškos laisvės teisinis reglamentavimas, kaip ir pats šios laisvės unikalumas, yra persipynęs daugelyje tiek tarptautinių, tiek nacionalinių teisės aktų. Visų pirma ši teisė yra įtvirtinta Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, kurios 19 straipsnis sako, kad „Kiekvienas turi teisę laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti; ši teisė apima laisvę nekliudomam turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų.“⁵³ Tokia įtvirtinta nuostata yra nepavaldi laikui – joje įtvirtinamos bendros galimybės visais būdais rinkti ir gauti duomenis, juos skleisti nepaisant teritorijos. Valstybės sienų nebuvimo principas ir galimybė rinkti informaciją įvairiais būdais palengvina teisinį reglamentavimą šių laikų visuomenei, kuomet, palyginus su minėtosios deklaracijos priėmimo laiku, tapo įprasta ir populiaria ne tik keliauti vediniams smalsumo ir žingeidumo, tačiau pakeisti gyvenamosios vietos valstybę, siekti aukštesnio išsilavinimo ir geresnių gyvenimo sąlygų svetur. Be kita ko dėl spartėjančios aukštųjų technologijų pažangos, naujų išradimų ir vis didesnio jų prieinamumo asmenims, atsirado įvairių bendravimo ir informacijos dalijimosi būdų, kurių

⁵³ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, *supra note*, 11.

nebuvo deklaracijos priėmimo metu. Aptariamame straipsnyje minimos visos trys, aukščiau aptartos, saviraiškos laisvės sudėtinės dalys. Kiekvienam asmeniui primenama galimybė ne tik turėti vidines nuostatas ir nuomones, tačiau ir galimybė jas išoriškai reikšti kitiems asmenims, o taip pat visais įmanomais būdais, be kita ko pasinaudojant ir žiniasklaidos teikiamomis galimybėmis, ieškoti informacijos, o taip pat skleisti turimas idėjas ir žinias. Tiesa šiame straipsnyje akcentuojamos tik saviraiškos laisvės pasinaudojimo galimybės, tačiau nekalbama apie galimus šios teisės ribojimus, o be kita ko ir galimus iškreipto naudojimosi saviraiškos laisve keliamus pavojus.

Vienas universaliausių teisinių reglamentavimų, darbo autorės nuomone, kalbant apie saviraiškos laisvės įtvirtinimą, išdėstytas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnyje⁵⁴, kuriame kalbama ne tik apie neribojamą galimybę turėti savo asmeninius įsitikinimus, tačiau ir apie visokiais būdais pasireiškiantį informacijos gavimą ir sklaidimą. Aptariamame straipsnyje nurodomi net ir galimi to būdai, tokie kaip spauda, raštas, kalba ar meno formos, o taip pat visi kiti kiekvienam asmeniui priimtini metodai. Toks teisinis reguliavimas laikytinas universaliu ne dėl to, kiek saviraiškos laisvės įgyvendinimo aspektų jis numato, o dėl to, kad pabrėžia visokios informacijos sklaidą ir asmens nuožiūrą naudojantis šia laisve. Tai daro šią nuostatą ne tik nepavaldžią laikui ar valstybių pozicijoms, tačiau ir leidžia savaip interpretuoti šią laisvę. O siekiant apsaugoti asmenis nuo interpretacijos klaidos – numato ir pakankamai aiškias laisvės ribojimo sąlygas – pagarbą asmenų reputacijai ir kitoms prigimtinioms teisėms, taip pat ir valstybės saugumą, visuomenės gerovę, sveikatą ir dorovę.⁵⁵

Saviraiškos laisvė įtvirtinta ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, tačiau pastarojoje, kaip ir pastebėta nagrinėjant laisvę į religiją, numatyti šios laisvės įgyvendinimo galimi ribojimai. Minėtosios konvencijos 10 straipsnis nurodo, kad „Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai susiję su pareigomis bei atsakomybe, gali būti sąlygojamas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti.“⁵⁶ Iš pateikto saviraiškos laisvės ribojimo galima atskleisti pagrindinius galimų ribojimų požymius. „Saviraiškos laisvei gali būti taikomos tam tikros išimtys, tačiau jos

⁵⁴ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 24.

⁵⁵ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 24.

⁵⁶ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 21.

turi būti griežtai apibrėžtos, o ribojimų būtinybė turi būti įtikinamai nustatyta⁵⁷. Visų pirma ši teisė gali būti apribota tik įstatymais ir tik tiek, kiek tai būtina demokratinėje visuomenėje. Tai reiškia, kad tik įstatymų leidėjai, išrinkti atstovauti visos tautos interesus, turi teisę numatyti saviraiškos laisvės įgyvendinimo atvejus, kuriais pažeidžiamos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, ir juos drausti. Toks draudimas ne tik turi būti kraštutinė, primygtinai būtina priemonė siekiant išsaugoti visuomenės gerovę, tačiau taip pat turi būti būtina demokratinėje visuomenėje. Tai reiškia, kad įtariamai per didelis siekis įgyvendinti saviraiškos laisvę turi būti vertinamas per toleruojamo pliuralizmo prizmę, skirtingų nuomonių ir gyvenimo būdų galimumą, o taip pat per galimybę savo žiniomis šokiruoti ar trikdyti tokio stiliaus nepripažįstančius asmenis. Tik įvertinus, kad kritiniai saviraiškos laisvės įgyvendinimo atvejai peržengė toleruotinos įvairovės ribas, gali būti numatomi jų draudimo atvejai. Tokiais atvejais gali būti tik siekis apsaugoti aukštesnias vertybes – visos valstybės saugumą, teritorijos vientisumą, viešąją tvarką, asmenų sveikatą ir gyvybę. O taip pat tokiems atvejams priskiriami elgesio modeliai, kuriais paminamos kitų asmenų lygiavertės, fundamentalios teisės – pavyzdžiui teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, garbę ir orumą.

Dar vienas svarbus Europos Sąjungos dokumentas, įtvirtinantis fundamentaliasias žmogaus teises – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija⁵⁸. Aptariamąsios chartijos 11 straipsnyje įtvirtinta, kad „kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo įsitikinimus, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijoms nekludant ir nepaisant valstybių sienų. <...> Turi būti gerbiama žiniasklaidos laisvė ir pliuralizmas.“⁵⁹ Pastebėtinas šios nuostatos panašumas su aukščiau aptartu teisiniu reglamentavimu, tačiau pabrėžtinas jos siauresnis pobūdis. Nors Chartijos nagrinėjamo straipsnio pirmasis sakinyss užtikrina saviraiškos laisvę apskritai, neaptariant jos turinio, tačiau tolimesnėse šio straipsnio nuostatose įtvirtinamos tik tam tikros saviraiškos laisvės dalys – galimybė turėti įsitikinimus ir dalijimasis informacija nekludant valstybei. Tai reiškia, kad nuošaly paliekamas žodžio ir išraiškos laisvės akcentas. Tačiau šis Chartijos straipsnis ypatingas tuo, kad jame atskirai pabrėžiama primygtinė pagarba ne tik žiniasklaidai, kaip žodžio laisvės įgyvendinimo įrankiui, tačiau ir pliuralizmui – demokratinės visuomenės egzistavimo pamatui. „Saviraiškos laisvė, kaip esminis demokratinės ir pliuralistinės visuomenės pagrindas, išreiškiantis vertybes, kuriomis pagal ESS 2 str. grindžiama Sąjunga, yra pagrindinė teisė, garantuojama ES pagrindinių teisių chartijos <...>“.⁶⁰ Tačiau Chartija,

⁵⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. vasario 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą (Petición Nr. 72596/01“, LRV, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/BALSYTE-LIDEIKIENE_2008_sprendimas.pdf.

⁵⁸ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, *supra note*, 27.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. rugsėjo 6 d. sprendimas Patriciello, C-163/10“, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=ecli:ECLI:EU:C:2011:543>.

garantuodama šią teisę, nenumato galimų ribojimo atvejų, tarsi leisdamą manyti, kad užtikrinama saviraiškos laisvė yra besąlyginė. Darbo autorės nuomone, toks ribų nenumatymas ne tik kelia grėsmę kitų asmenų teisėms, tačiau yra kelias į galimą visuomenės destrukciją, susidorojimą su kitaminčiais. Todėl manytina, kad neišsamus teisinis reglamentavimas yra nors ir atskleidžiantis prigimtinių teisių turinį, tačiau ydingas nenustatant pilnų įgyvendinimo sąlygų.

Panašus teisinis reglamentavimas į analizuotuosius teisės aktus yra perteiktas ir LR Konstitucijos 25 straipsnyje, kuriame pateikiama ir saviraiškos laisvės esmė, ir galimas jos ribojimas. Prie galimų saviraiškos laisvės ribojimų, čia išskirtinai minimas ir asmens privatus gyvenimas, o taip pat ir konstitucinės santvarkos gynimas. Papildomai, be asmens teisės turėti įsitikinimus ir juos reikšti bei galimų šios teisės ribojimų yra ir pabrėžiamas ir draudimas kurstyti neapykantos kalbą, tai yra skleisti diskriminaciją tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos ir prievartos pagrindu. Be kita to, LR Konstitucijoje taip pat numatyta asmens pilietinė galimybė gauti valstybės institucijų turimą informaciją apie jo asmenį.⁶¹ Kad visapusiškai atskleisti būtent LR Konstitucijoje įtvirtintos saviraiškos laisvės turinį, be tiesioginio normų analizavimo, tikslinga pasitelkti ir LR Konstitucinio teismo praktiką, kurioje išsamiai bandoma atskleisti saviraiškos laisvės sampratą aiškinant ją plačiąja prasme. Viena iš tokių nutarimų LR Konstitucinis Teismas papildomai aiškina, kad „laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama, o laisvę reikšti įsitikinimus galima riboti tik įstatymo nustatyta tvarka ir tik tada, kai yra būtina apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes – žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, ginti konstitucinę santvarką; pagal Konstitucijos 145 straipsnį įsitikinimų raiškos laisvę taip pat galima laikinai apriboti įvedus karo ar nepaprastąją padėtį“.⁶² Tačiau vienoje naujausių LR Konstitucinio teismo išvadų, susijusių su saviraiškos laisvės aiškinimu, LR Konstitucinis teismas papildė, kad „Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalies nuostatos, inter alia formuluotės „nusikalstami veiksmai“, negalima aiškinti vien lingvistiškai, t. y. kaip reiškiančios, esą konstitucinė laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama tik su tokiais veiksmais, už kuriuos įstatymuose nustatyta baudžiamoji atsakomybė; pagal Konstituciją laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama su bet kokiais teisei priešingais veiksmais, kuriais kurstoma tautinė, rasinė, religinė ar socialinė neapykanta, prievarta

⁶¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 13.

⁶² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 "Dėl Lietuvos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų" 1, 2.3 ir 2.4 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, SEIMAS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.259865?jfwid=>.

bei diskriminacija, asmenys yra šmeižiami arba kitaip yra dezinformuojama visuomenė ar atskiri jos nariai“⁶³.

Be aptartajame LR Konstitucijos straipsnyje ir LR Konstitucinio Teismo nutarime aptartų saviraiškos laisvės ribojimo atvejų, dar vienas iš jų nurodomas LR Konstitucijos 27 straipsnyje, kuris turi būti aiškinamas kartu. Šis straipsnis draudžia remiantis savo nuomone ir turima vertybine ideologija pagrįsti nusikaltimų darymą ar įstatymų nevykdymą. Šis straipsnis jau aptartas analizuojant religijos laisvę, tačiau tokią pačią svarią vertę turi ir aptariant įsitikinimų ir nuomonės turėjimą. Iš tokio teisinio reglamentavimo matyti, kad Lietuvos Respublika, užtikrindama saviraiškos laisvę, numato platesnį sąrašą atvejų, kada ši laisvė gali būti ribojama, ir atkreipia dėmesį į nepakantumą ir netoleravimą neapykantos kurstymui įvairiais pagrindais. Ne mažiau svarbus ir LR Konstitucijos 28 straipsnis, kuris nurodo piliečių pareigą naudojantis jam priklausančiomis teisėmis nepažeisti kitų asmenų konstitucinių laisvių, o taip pat laikytis priimtų teisės aktų bei Konstitucijos viršenybės.⁶⁴ Toks teisinis reguliavimas nustato kiekvieno asmens pareigą dorai naudotis priklausančiomis teisėmis ir pripažinti kitų asmenų lygybę prigimtinių teisių prasme. Be kita ko tokiu teisiniu reglamentavimu nustatoma ir pareiga pačiai valstybei ir įstatymų leidėjams nustatyti aiškias saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribas užkertant kelią interpretacijai ir spragoms - „pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo, įstatymais įtvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas, būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, konstitucinių vertybių pusiausvyrą“.⁶⁵

Saviraiškos laisvės užtikrinimas taip pat įtvirtintas ir Visuomenės informavimo įstatyme, kurio paskirtis apskritai yra „nustatyti viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjo, platintojo, jo savininko, žurnalisto bei jo veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę“⁶⁶. Visų pirma aptariamasis įstatymas apibrėžia pačią nuomonės sampratą, nurodant, kad nuomonė „visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepian ir neiškreipiant faktų ir duomenų.“⁶⁷

⁶³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 25 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Remigijaus Žemaitaičio, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, žiūrėta 2024 m. balandžio 26 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2996/content>.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 13.

⁶⁵ *Supra note*, 62.

⁶⁶ Toma Birmontienė ir kt., *Lietuvos konstitucinė teisė* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002), 323.

⁶⁷ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“, SEIMAS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.

Tokiu teisiniu reglamentavimu išplečiama viena iš saviraiškos laisvės sudėtinių dalių, o taip pat akcentuojamas garbingas naudojimasis šia laisve – numatomas nuomonės reiškimas neiškraipant turimų faktų ar jų nenuslepiančiomis, tokiu būdu išvengiant galimo šmeižto ar orumo pažeidimų. Šio įstatymo 4 straipsnis, saviraiškos laisvę įvardydamas kaip informacijos laisvę, iš esmės pakartoja LR Konstitucijos straipsnį apie teisę turėti įsitikinimus. Be šios nuostatos aptariamame įstatyme taip pat įtvirtinta teisė rinkti informaciją, ją renkant naudoti garso ir vaizdo įrašymo priemonės, nuotraukas, teisė pasirinkti, kurią informaciją paskelbti bei teisė gauti informaciją iš valstybės institucijų ir įstaigų. Be kita ko Visuomenės informavimo įstatyme numatyta ir kitų fundamentalių teisių apsauga – pavyzdžiui privataus gyvenimo, garbės ir orumo, o taip pat draudžia skelbti tokią informaciją, kuri kėsina į valstybės ir visuomenės gerovę.⁶⁸

Be tokių fundamentaliųjų teisių apsaugos, Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintas ir jau aptartasis, demokratinės visuomenės vystymosi ir nekliudomo tobulėjimo variklis – galimybė kritikuoti valstybės institucijų darbą. Būtent aptariamo įstatymo 9 straipsnyje nurodoma, kad „kiekvienas asmuo turi teisę viešai kritikuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, taip pat pareigūnų veiklą. Lietuvos Respublikoje draudžiama persekioti už kritiką.“⁶⁹ Reikalinga pabrėžti ir tai, kad kalbant apie institucijų veiklą, dažnai apibrėžiama vieno institucijos nario, atliekančio savo darbinės funkcijas, veikla. Todėl kritika šiuo atveju turėtų būti suprantama kaip asmens veiksmų, veiklos metodų ir jų turinio analizė pasiremiant savo vidiniais įsitikinimais ir turimomis žiniomis. Tačiau kritika neturėtų būti suprantama kaip galimybė viešai sakyti niekuo neparemtus, iškraipytus faktus. „Pagrįsta ir objektyvi kritika ginama, jei ji išreiškiama tinkamai – neįžeidžiant asmens, nesiekiant jo žeminti ir menkinti, o turint pozityvų tikslą – išryškinti asmens ar jo veiklos trūkumus ir siekiant juos pašalinti“⁷⁰. Be kita ko Visuomenės informavimo įstatymas pabrėžia ir cenzūros, kaip ginklo siekiant susidoroti su prigimtinę saviraiškos laisvę, draudimą. Pabrėžiamas negalimumas bandyti kontroliuoti, valdyti laisvo žodžio turinį iki jis pasiekia plačiąją visuomenę. Tokiu būdu taip pat saugoma nuomonių įvairovė, tiesos ir žinių gavimo bei skleidimo kriterijai.

Taigi visas šis įstatymas skirtas ne tik oficialiems žiniasklaidos atstovams, žurnalistams ir nuomonės formuotojams, kuriems priskirtos konkrečios teisės ir pareigos rūpinantis viešosios informacijos sklaida, tačiau jame nurodytos ir kiekvieno piliečio teisės bei pareigos, susijusios su saviraiškos laisvės įgyvendinimu, pabrėžiant sąžiningumo ir teisingo, garbingo naudojimosi laisve

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293-788/2018“, ETEISMAI, žiūrėta 2023 m. lapkričio 2 d., <https://eteismai.lt/byla/278248162686377/2K-293-788/2018?word=savirai%C5%A1kos%20laisv%C4%97>.

kriterijus. Šis įstatymas galėtų būti naudojamas kaip aiškinamasis teisės aktas, siekiant apibrėžti žodžio laisvės galimybes, ribas ir netoleruotinos informacijos pobūdį.

Taigi iš esmės saviraiškos laisvės teisinis reglamentavimas tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek nacionaliniuose įstatymuose yra panašus – juose užtikrinama pagrindinė asmenų galimybė turėti įsitikinimus ir laisvai juos reikšti sau patogiais būdais. Nors vienuose teisės aktuose plačiau diskutuojamas saviraiškos laisvės turinys, tačiau visi jie susiveda į vieną, visiems bendrą principinę nuostatą, pabrėžiančią kiekvieno asmens prigimtinę išraiškos laisvę. Lietuvos Respublikos įstatymuose be tokios nuostatos akcentavimo, aiškiai pateikiamos ir šios teisės įgyvendinimo ribos, kuriomis užtikrinamas nevaržomas kitų prigimtinių teisių įgyvendinimas ir visuomenės saugumas, sveikata ir dorovė.

2. TEISĖS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS LAISVĘ UŽTIKRINIMO PROBLEMATIKA

Nors prigimtinių žmogaus teisės tam tikra, laikmečiui būdinga, apimtimi buvo deklaruojamos nuo rašto atsiradimo ir vis tobulėjo, tačiau iki pat dabar susiduriama ne tik su prigimtinių teisių konkurencija ir pažeidimais, tačiau ir su lanksčiomis, išsamiai neišaiškintomis normomis, kurios leidžia kilti nesusipratimams ir laisvai interpretacijai, o to padarinys – pažeista žmogaus teisė ir padaryta žala. Siekiant užtikrinti vienos iš pagrindinių teisių ir laisvių – teisės į tikėjimą vienovę su kitomis teisėmis, svarbos užtikrinimą bei laikymąsi, svarbu įžvelgti ir aptarti esamas spragas, kad būtų galima eiti jų pašalinimo keliu. Todėl šiame skyriuje bus aptarti įžvelgiami kritiniai teisės į religijos laisvę užtikrinimo taškai ir kliūtys, tam tikrų teisių ir laisvių ribojimai.

2.1. Valstybinės religijos nebuvimo ypatumai

Valstybinės religijos nebuvimas, o dar kitaip, valstybių religinis neutralumas visų pirma radosi iš noro neteikti privilegijų vienam tikėjimui, vienam dogmų rinkiniui. Siekiant užtikrinti kiekvieno žmogaus galimybę pasirinkti sau tinkamą religiją, o norint – ją pakeisti, kaip ši galimybė įtvirtinta daugelyje pilietinės ir politinės žmogaus teisės užtikrinančių tarptautinių teisės aktų, valstybės neturi rodyti palankumo ir priimti tik vienos religijos siūlomas tiesas. Tai būtų neteisinga kitų tikėjimų atstovų atžvilgiu, kadangi „religijų yra daug ir jos labai skirtingos, todėl skiriasi ir kiekvienos religijos ar konfesijos poveikis asmenybei ar visuomenei, kultūrai, socialiniam gyvenimui, taip pat nusikalstamumui“.⁷¹ Taigi palaikant vienos religijos siūlomas normas, jos gali būti visiškai nepriimtinos ir nesuprantamos kitiems, tokiu būdu būtų nepriimtinas ir visas valstybės valdymas.

Apskritai valstybės religinio neutralumo užuomazgos Lietuvos Respublikoje įtvirtintos LR Konstitucijos 43 straipsnyje, kuriame teigiama apie valstybinės religijos nebuvimą, o taip pat ir 40 straipsnyje, kuriame akcentuotas valstybinių įstaigų ir savivaldybių ugdymo įstaigų pasaulietiškas ir galimas tikybos mokymas pagal tėvų pasirinkimą.⁷² Šios įtvirtintos normos ne tik nukreiptos į siekį saugoti kiekvieno asmens teisę į religiją ir galimybę nebūti moraliai vertinamam pagal savo turimas vertybes ir įsitikinimus, tačiau ir į siekį užtikrinti taiką

⁷¹ Simonas Nikartas, „Religija kaip socialinės kontrolės veiksnys ir jos prevencinis poveikis nusikalstamumui“, *Teisės problemos* 1, 71 (2011): 111, <https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/2011-1-nikartas.pdf>.

⁷² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 13.

socialiniame gyvenime.⁷³ Tokia taika, darbo autorės nuomone, reiškia religinių klausimų nukreipimą į privataus gyvenimo ir vidinio apsisprendimo sritį, atskiriant nuo valstybės sprendžiamų klausimų ir siekiant nesutapatinti priimtų normų su konkrečia religija. Valstybinės religijos nebuvimas pats savaime suponuoja, kad valstybė nepalaiko nei vieno tikėjimo, tuo pačiu palaikydama juos visus. Tačiau kyla klausimas, ar tai tik tuščias deklarasavimas norint nesudaryti prielaidų religinių mažumų pasipiktinimui ir priešinimuisi dėl valstybės valdymo, ar iš tikrųjų šių konstitucinių normų valstybė laikosi priimdama teisės aktus ir reguliuodama visuomenės gyvenimą. Kai kurie autoriai teigia, kad visgi šiuolaikinės valstybės niekada negali būti visiškai pasaulietiškos ir neutralios religijų ir gyvenimo filosofijų pliuralizmo atžvilgiu.⁷⁴

Analizuojant minėtąją LR Konstitucijos 40 straipsnį jo pirmoje dalyje galima atrasti dviprasmiškumą. Iš pradžių nurodoma, kad ugdymo įstaigos yra pasaulietinės, tai reikštų atviros ne tik visiems tikėjimams, tačiau pasaulyje egzistuojančioms kitoms tiesoms – ateizmui, politeizmui, ar neutralumui. Tačiau tos pačios dalies antrasis sakinyss nurodo, kad tėvai gali mokyti tikybos savo pasirinkimu. Ši tezė teisinga ta prasme, kad religijos mokymas paliekamas tėvams laisvai pasirinkti, kaip ir pasirinkti savo vaiko auklėjimo metodus teisėtumo ribose. Tačiau kyla klausimas, kokį tikybos mokymą gali pasirinkti tėvai? Kokio tikėjimo, kokios religijos tikybos mokoma mokyklose? LR Švietimo įstatymo 31 straipsnyje nurodoma „jaunesniam negu 14 metų mokiniui tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos arba etikos dalyką parenka tėvai“.⁷⁵ Tačiau ir iš tradicinių religinių bendruomenių, darbo autorės nuomonė, tikriausiai išsiskirtų viena, labiausiai Lietuvoje paplitusi religija – Romos katalikai, kurios religinių organizacijų, 2022 metų duomenimis, buvo įregistruota mažiausiai keturiolika kartų daugiau už bet kurias kitas religijas.⁷⁶

Žinoma, tėvams paliekama galimybė parinkti savo vaikams etikos mokymą, kuriame iš esmės mokoma moralinių, kiekvieno asmens sugyvenimo bendruomenėje su kitais, pagrindų. Tačiau tai tik pabrėžia tam tikrą religijos laisvės apribojimą ir privilegijų teikimą – tėvams arba teikiama galimybė bendrose ugdymo įstaigose parinkti vaikams daugumoje atvejų Romos katalikų tikybos mokymą, arba mokymą, nesusijusį su religija iš vis. Tai reiškia, kad nors LR Konstitucijoje pabrėžiamas pasaulietiškumas ir valstybės religijos nebuvimas, tačiau lygias teises turi tik tradicines, Lietuvos Respublikoje pripažintas religijas išpažįstančios šeimos bei tikėjimo

⁷³ Gediminas Mesonis, „Constitution & remarks on religion: the problem of the compatibility in XX – XXI centuries“, *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 30.

⁷⁴ Roland Pierik, „State Neutrality and the Limits of Religious Symbolism“, iš *The Lautsi Papers: Multidisciplinary Reflections on Religious Symbols in the Public School Classroom*, Jeroen Temperman (Martinus Nijhoff, 2012): 201, <https://brill.com/display/book/edcoll/9789004222519/B9789004222519-s010.xml>.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“, INFOLEX, žiūrėta 2024 m. sausio 6 d., <https://www.infolex.lt/ta/54723:str31>.

⁷⁶ „Įregistruotos religinės organizacijos“, Oficialiosios statistikos portalas, žiūrėta 2024 m. sausio 6 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R0162#/>.

neišpažįstančios ar ateistinės šeimos, tačiau parašėse paliekami kiti teistiniai tikėjimai, net jei jie pasaulyje labai paplitę. Kaip nurodo autorius, teigiantis, kad „tradicinių ir kitų juridinio asmens teises turinčių religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų mokymo įstaigos, tokių religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų mokyklos, suteikiančios valstybės nustatytą išsilavinimą, gauna finansinę ir kitokią paramą iš valstybės ir savivaldybių biudžetų.“⁷⁷ Tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos ne tik yra vienintelės, galinčios mokyti tikybos valstybinėse ugdymo įstaigose pagal patvirtintas ugdymo programas, tačiau ir gauna atitinkamų lėšų šiai veiklai. Tad nors ir LR Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, leidžiančios suponuoti ne tik valstybės pasaulietiskumą religiniu klausimu, tačiau ir apskritai religinį neutralumą bei valstybės ir bažnyčios atskirumą, valstybė netiesiogiai teikia privilegijas atitinkamoms religijoms dėl jų istoriškai svarbaus indėlio į valstybės moralinį gyvenimą bei teikia šioms religijoms galimybių ir finansų diegti savo mokymą valstybės mastu vaikams. O tėvams, išpažįstantiems kitas, nei tradicinės ir pripažintos religijos, paliekama galimybė tik parinkti vaikams su religija nesusijusį etikos mokymą, o priimtino tikėjimo tiesų ugdymo mokyti tik neformaliai. LR Konstitucijos prieštaringas nuostatas pastebi ir kai kurie autoriai, galiausiai bendrai teigdami, kad „vis dėlto valstybės neutralumas, aiškinamas valstybės pasaulietiskumu, yra pripažintas kaip konstitucinis principas, o preferencijos atskiroms religinėms organizacijoms prieštarautų konceptualiai valstybės neutralumo prasmei.“⁷⁸

Teikiamos valstybės paramos religinėms bendruomenėms keliamą grėsmę pastebi ir užsienio autoriai, analizavę situaciją savo gimtosiose valstybėse. Vienas iš autorių pastebi, kad „Per pastaruosius kelerius metus religijos laisvės doktrinoje atsirado naujas modelis. Religija turi būti vertinama vienodai valstybės finansavimo ir kitų valstybės paramos formų atžvilgiu. Tačiau tikintieji turi teisę į ypatingą požiūrį, t. y. į išimtis ar lengvatas, susijusias su apsunkinančiomis vyriausybės nuostatomis. Kai šios dvi doktrinos kryptys sujungiamos, sukurama teisinė struktūra, pagal kurią valstybė privalo suteikti religinėms organizacijoms pirmenybę, palyginti su pasaulietinėmis organizacijomis.“⁷⁹ Be kita ko dėl tokios valstybės politikos, kuria siekiama palaikyti ir skatinti religiją, kyla mažesnio finansavimo rizika mokykloms, gydymo įstaigoms ir kitoms kasdieniame gyvenime būtinoms paslaugoms, nesietinoms su jokiais įsitikinimais. Taip pat atsiranda nediskriminavimo ir lygių galimybių klausimas, kadangi didesnę finansavimą neretu

⁷⁷ Juozas Valčiukas, „Religinės bendruomenės ir bendrijos“, iš *Lietuvos konstitucinė teisė. Trečioji laida*, Dainius Žalimas ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022): 425-426, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/ef7cb450-7c12-4fba-be42-63c0540401be/content>.

⁷⁸ Donatas Murauskas, „Valstybės ir bažnyčios santykiai konstitucinėje jurisprudencijoje: tarp atskyrimo ir atskirumo“, *Teisė* 106 (2018): 56.

⁷⁹ Richard Schragger, Micah Schwartzman and Nelson Tebbe, „Reestablishing Religion“, *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper* 2024-18 (2024): 2, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4733156#.

atveju gauna labiausiai paplitusios religinės bendruomenės, kurios turi didesnę visuomenės palaikymą ir pateikia atitinkamus reikalavimus valstybei.

Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat yra pažymėjęs valstybių religinio neutralumo svarbą – „teismas dažnai pabrėžia valstybės, kaip neutralaus ir nešališko įvairių religijų, tikėjimų ir įsitikinimų išpažinimo organizatoriaus, vaidmenį ir nurodo, kad šis vaidmuo demokratinėje visuomenėje padeda palaikyti viešąją tvarką, religinę darną ir toleranciją.“⁸⁰ Kaip ir pagrindinis LR Konstitucijos siekis, taip ir deklaruojamas Europos Sąjungos socialinės santarvės ir tolerancijos siekis sutampa paliekant religiją privačiam asmens apsisprendimui. Tačiau valstybė, numatydama savo pamatinius teisės aktus, interpretuodama ratifikuotus tarptautinius aktus, pati nustato savo santykių atribojimo nuo religinių bendruomenių griežtumą ir bendradarbiavimo pobūdį. Kai kurie autoriai teigia, kad aptariant valstybės ir religijos santykį pasaulyje galima išskirti tris tokio santykio rūšis, iš kurių viena apima valstybes, turinčias valstybinę religiją, antra numato religijų ir valstybės valdžių bendradarbiavimą ir santykį, o trečioji griežtai atskiria valstybės valdymą nuo bažnyčios ir tikėjimą palieka privataus gyvenimo sričiai.⁸¹ Todėl aptarus vieną iš Lietuvoje randamų pavyzdžių, kuomet dalis religijų, nors galbūt ir mažai paplitusių, paliekama nuošalyje lyginant su kitomis, tikslinga aptarti ir kitose valstybėse, turinčiose skirtingą santykį su religinėmis bendruomenėmis, esamą situaciją per konkrečius kilusius ginčus tarp atskirų piliečių ir valstybės politikos.

Vienas tokių pavyzdžių galėtų būti pačios valstybės narės, kuri turi glaudų santykį ir bendradarbiavimą su viena tikinčiųjų bendruomene, religinių simbolių afišavimo skatinimas viešosiose įstaigose, mokyklose. Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje „Lautsi v. Italy“ buvo sprendžiamas klausimas, ar kryžių bendrose klasėse iškabinimas pažeidžia asmens teisę į tikėjimo ir religijos laisvę. EŽTT visų pirma pasisakė, kad vaikai, ypač mažamečiai, yra pažeidžiama visuomenės grupė ta prasme, kad jie dar neturi pakankamai brandos ir žinių, kad galėtų patys apsispręsti dėl savo religinių nuostatų ir įsitikinimų. Apskritai sprendimą dėl religinio auklėjimo už mažamečius vaikus gali priimti jų tėvai. Šioje byloje EŽTT pasisakė, kad nors privalomas kryžių iškabinimas bendrose klasėse didžiajai tautos daliai yra priimtinas ir atitinka jų religines nuostatas, tikinčiųjų mažumoms ir jų vaikams tokie simboliai gali būti emociškai trikdantys.⁸² Darbo autorės nuomone, tokį emocinį trikdymą reikėtų suprasti kaip atstūmimo, nepritapimo

⁸⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. byla Leyla Sahin prieš Turkiją (Petición Nr. 44774/98)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 6 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2244774/98%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-70956%22%5D%7D>.

⁸¹ Tomas Blinstrubis, „Pasaulietinės valstybės principas“, *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 147, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/75e8eed4-51ff-4da8-b5d5-1900bcffaba3/content>.

⁸² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje Lautsi v. Italy (Petición Nr. 30814/06)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 7 d., http://lr-atstovas-ezt.lt/uploads/LAUTSI_v_Italy_2009_judgment.pdf.

jausmą mažamečiams vaikams, kuris vėliau, norint pritapti ne tik prie bendraamžių, tačiau ir prie afišuojamos valstybės politikos, mokyklos pozicijos, galėtų peraugti į nepagarbą tėvams ir jų auklėjimui, be kita ko ir į religinį pasimetimą ir primestą religijos pakeitimą siekiant sutapti su tautiniu identitetu. Todėl EŽTT šioje byloje pasisakė, kad valstybės narės viešosiose institucijose ir įstaigose iškabinti konkrečiai religinei bendruomenei būdingi simboliai pažeidžia tėvų teisę parinkti religinį auklėjimą savo vaikams, o taip pat rodo valstybės palankumą vienai religijai taip pažeidžiant valstybių pareigą išlikti kiek įmanoma neutralioms ir tolerantiškomis visų tikėjimų atžvilgiu. Tiesa, ši byla vėliau nagrinėta ir Didžiojoje EŽTT kolegijoje, kuri turėjo kitokią nuomonę dėl kryžiaus demonstravimo klasėse – pasisakė, kad tai pasyvus simbolis, kuris negali būti prilygintas religinėms kalboms ar protestams, o be to nėra pateikta įrodymų, kad religiniai simboliai daro neigiamą įtaką vaikams, kurių vidiniai įsitikinimai dar net nėra susiformavę⁸³. Darbo autorės nuomone, čia EŽTT daro nebylią išvadą, kad vaikai, neturintys kategoriškos vertybinės sistemos ir savo tiesų, greičiausiai palankiau vertina kitų religijų simbolius nei suaugusieji, turintys tvirtas ir įsišaknijusias vidines nuostatas tiek tikėjimo, tiek kitų gyvenimo sričių klausimais.

Kitose valstybėse, tokiose kaip Prancūzija, egzistuoja griežtas valstybės ir bažnyčios atskyrimas ir radikalaus neutralumo religijos klausimu laikymasis. To pavyzdys yra draudimas darbuotojams Prancūzijoje dėvėti religinį simbolį – galvos apdangalą. Šį reguliavimą ir draudimo atitikimą EŽTK nagrinėja EŽTT byloje „Ebrahimian v. France“. Šioje byloje EŽTT pasisako, kad valstybės neutralumo ir pasaulietiško principas visgi gali reikšti valstybinių įstaigų darbuotojams, kaip valstybės atstovams ir tarnautojams, įpareigojimą nedemonstruoti jokių religinių simbolių, atspindinčių jų sąžinę. Šią mintį EŽTT argumentuoja pasisakydamas, kad kai valstybėje koegzistuoja kelios tikinčiųjų bendruomenės, gali prireikti nustatyti tam tikrus šios laisvės ribojimus, siekiant užtikrinti toleranciją ir neutralumą visų religinių bendruomenių atžvilgiu. EŽTT šioje byloje taip pat teigia, kad valstybė, „įdarbinusi pareiškėją valstybinėje ligoninėje, kur ji bendrauja su pacientais, turi teisę reikalauti, kad ji susilaikytų vykdydama savo pareigas, neišreikštų savo religinių įsitikinimų, kad būtų užtikrintas vienodas požiūris į atitinkamus asmenis. Viešosios ligoninės tarnybos neutralumas gali būti laikomas susijęs su jos personalo požiūriu ir reikalauja, kad pacientai negalėtų abejoti juos gydančių asmenų nešališkumu.“⁸⁴ Šiame sprendime, darbo autorės nuomone, atsispindi valstybės institucijų tarnautojo skirtinga padėtis lyginant su privataus sektoriaus darbuotojais. Šiuo požiūriu valstybės tarnautojas, kaip būtų

⁸³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Lautsi v. Italy (Petijios Nr. 30814/06)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 7 d.

⁸⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. vasario 26 d. sprendimas byloje Ebrahimian v. France (Petijios Nr. 64846/11)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 7 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-10946%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-10946%22]}).

valstybės pozicijos atstovas ir jos tiesą atspindintis asmuo turi apriboti savo vidinius įsitikinimus tam tikrais, visuomenei jautriais ir ypatingos tolerancijos reikalaujančiais klausimais. Reikalaudama ypatingo neutralumo, valstybė iš esmės „ištrina“ religijos faktorių tarp valstybės tarnautojų ir neleidžia jiems perteikti savo asmenybės atliekant darbinės funkcijas, kad kitiems, į valstybės institucijas besikreipiantiems asmenims nebūtų sudarytos prielaidos vertinti religinius simbolius kaip šališkumą. Darbo autorės nuomone, tokia pozicija sveikintina ta prasme, kad visuomenei jautri tema paliekama nuošaly taip nesudarant neigiamų asmenų reakcijų, tačiau peiktina ta prasme, kad religija paliekama tik kaip privataus gyvenimo dalis. Viena iš religijos laisvės sudėtinių dalių visgi yra galimybė skelbti savo religiją ir ją viešai išpažinti, o ši galimybė peržengia privataus gyvenimo sferą. Tačiau nors šiuo požiūriu religijos laisvė ir ribojama, darbo autorė negali nesutikti su EŽTT nuomone, kad siekiant taikaus sugyvenimo ribojimai reikalingi. Suteikiant kiekvienai religijai afišuoti savo religinius simbolius ir net valstybės vardu deklaruoti įsitikinimus įsivyratų disbalansas ir susipriešinimas, nepasitikėjimas valstybės valdžia.

Iš skirtingų analizuotų EŽTT bylų galima matyti, kad pasitvirtina T. Blinstrubio pozicija dėl trijų skirtingų galimų valstybių santykių su religinėmis bendruomenėmis. Vienose valstybėse vyrauja itin glaudus, religinių mažumų pasipiktinimo sulaukiantis santykis su vyraujančiomis religinėmis bendruomenėmis, kitose valstybėse vyrauja radikalus neutralumas, neleidžiantis atskiriems asmenims viešai išreikšti savo pozicijos tikėjimo klausimu. Nuo to priklauso ir EŽTT sprendimai bylose – vertindami draudimų ar leidimų religinių simbolių aspektu įtvirtinimą, konkrečios valstybės deklaruojamą santykį su konkrečiu tikėjimu ar atsiskyrimu nuo jo, EŽTT, stengdamiesi pajauti būtent tos šalies tautinį identitetą ir dvasios būseną stengiasi teisingai įvertinti religijos ribojimų ar privilegijų teikimą būtent tos valstybės kontekste. Kaip teigia V. Turonis, tai susiję su religijos klausimų sprendimų palikimu valstybės politikai. „Kad toks vertinimas yra susijęs būtent su valstybių nuožiūros laisve ir skirtingu Bažnyčios ir valstybės santykių modeliu konkrečioje valstybėje, atskleidžia inter alia skirtingas panašių faktinių aplinkybių traktavimas, kai tai susiję su kitomis valstybėmis, kurias su religija ar konkrečia bažnyčia sieja glaudesni ryšiai“.⁸⁵

Išanalizavus valstybių skirtingus santykius su religinėmis bendruomenėmis išryškėja tiek Lietuvoje, tiek kitose valstybėse esantys religijos laisvės užtikrinimo keblumai. Rodant pernelyg didelį palankumą vienai religinei bendruomenei ar tokių bendruomenių grupei parašėse paliekamos kitos, religines mažumas sudarančios tikinčiųjų bendruomenės, kurios gal ir neatspindi tautos vidinio identiteto ir esybės, tačiau koegzistuoja mažesnėse grupelėse toje pačioje valstybėje ir turėtų turėti lygias galimybes tiek išreikšti savo tikėjimą, tiek nebūti priverstiems rinktis kitą

⁸⁵ Turonis, *supra* note 8.

religiją dėl gyvenimo patogumo. Be kita ko esant radikaliai religiniam neutralumui išryškėja akivaizdus ribojimas skelbti savo religiją valstybės tarnautojams, taip atimant iš jų galimybę išreikšti savo vidines nuostatas viešai ir „ištrinant“ iš jų asmenybių religinį aspektą, bent jau darbinėje veikloje. Lietuvoje akivaizdžiai pastebimos prieštaringos LR Konstitucijos nuostatos, kurios lyg ir kalba apie neutralumą ir pasaulietiškumą, tačiau tuo pačiu teikia tam tikrų privilegijų grupei religinių bendruomenių. Dėl šios priežasties valstybei trūksta neutralumo laipsnio akcentavimo. Taigi teisė į religijos, sąžinės ir minties laisvę susiduria su pačiais įvairiausiais iššūkiais ir ribojimais, tiek bandant laikytis neutralios pozicijos, tiek prijaunant vienai religinei bendruomenei.

2.1.1. Pripažintų tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų teisių užtikrinimo skirtumai nuo kitų religinių bendruomenių

Jau užsiminta apie Lietuvos Respublikoje egzistuojantį skirtumą tarp pripažintų tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų nuo kitų religinių bendruomenių. Tačiau tai buvo analizuota per valstybės neutralumo aspektą. Šiame poskyryje siekiama atskleisti apskritai pripažintų tradicinių bendruomenių Lietuvoje sampratą ir prasmę, o taip pat išryškinti ir kitus, drastiškesnius skirtumus nuo kitų religinių bendruomenių, veikiančių Lietuvoje.

Visų pirma reikalinga paminėti, kad pripažįstamos tradicinės religinės bendruomenės minimos pačioje LR Konstitucijoje, kurios 43 straipsnio 1 ir 2 dalyje nurodoma, kad „Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Valstybės pripažintos bažnyčios bei kitos religinės organizacijos turi juridinio asmens teises“.⁸⁶ Tradicinėmis pripažįstamos devynios religinės bendruomenės ir bendrijos, tokios kaip „lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų.“⁸⁷

Jau iš šių nuostatų ir kitų autorių darbų matyti, kad Lietuvoje religinės bendruomenės suskirstytos į tris rūšis, atsižvelgiant į jų santykį su valstybe ir visuomene – „Konstitucija įtvirtina trejopą Lietuvoje veikiančių bažnyčių bei religinių organizacijų statusą: vienos bažnyčios ir religinės organizacijos yra tradicinės Lietuvoje, kitos bažnyčios ir religinės organizacijos yra valstybės pripažintos, dar kitos Lietuvoje veikiančios bažnyčios ir religinės organizacijos neturi

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“ *supra note*, 13.

⁸⁷ „Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“, *supra note*, 34.

nei tradicinių Lietuvoje, nei valstybės pripažintų statuso.“⁸⁸ Vertinant tokį skirstymą ir skirtingas teisių ir galimybių apimtis, reikalinga visų pirma aptarti, kas gali būti laikoma tradicinėmis religinėmis bendruomenėmis. Kaip yra išaiškinęs LR Konstitucinis teismas, tradicinėmis laikomos tokios religinės bendruomenės, kurios nenutrūkstamai, ilgą laiką tarpą egzistavo kaip neatsiejama dalis nuo tam tikros tautos, visuomenės gyvenimo ir turėjo didžiulės įtakos visuomenės moralinių vertybių, kultūros vystymuisi ir visos visuomenės raidai.⁸⁹ LR Konstitucinis teismas nurodė, kad nei įstatymų leidėjai, nei kiti valdžios atstovai negali suteikti tam tikrai religinei bendruomenei tradiciškos statuso, šis statusas egzistuoja nepriklausomai nuo aplinkos, susiklostęs daugybės amžių tėkmėje ir valstybė gali tik konstatuoti, kad tam tikra religinė bendruomenė yra tradiciška ir neatsiejama nuo visuomenės gyvenimo⁹⁰. Būtent dėl tam tikrų bendruomenių persipynimo su visuomenės raida ir sąmone, LR Konstitucinis teismas nurodė, kad joms gali būti suteikiamos tokios teisės, kurių neturi kitos religinės bendruomenės. Darbo autorė sutinka su faktu kad atitinkamos religinės bendruomenės yra istoriškai neatsiejamos nuo mūsų kaip visuomenės susiformavusios sąmonės ir turimų tradicijų, papročių ir nuostatų, tačiau atkreipia dėmesį į LR Konstitucijos 29 straipsnį⁹¹, kuris draudžia teikti asmenims privilegijas įvairiais pagrindais, tarp jų ir tikėjimo pagrindu. Taip pat akcentuotinas LR Religinų bendruomenių ir bendrijų įstatymo 3 straipsnis, kuriame nurodoma, kad „Visi asmenys, nepaisant jų išpažįstamos religijos, religinių įsitikinimų ar santykio su religija, įstatymui yra lygūs. Tiesiogiai ar netiesiogiai riboti jų teises ir laisves ar taikyti privilegijas draudžiama.“⁹² Taigi šioje srityje, atsižvelgiant į šių laikų pasaulietinę sąmonę, vykstančią gyventojų migraciją, globalizaciją ir įvairių pasaulio tautų, tarp jų ir religijų suartėjimą ir konkurenciją, privilegijų teikimas vienoje tautoje vyraujančioms religijoms, visų pirma, po truputį nebetenka prasmės, kadangi sparčiu žingsniu atkeliauja ir kitos, mūsų tautai naujos ir dar nepažintos religijos, kurios taip pat turi galimybę skelbti savo tiesas ir pritraukti tam pasiryžusius tikinčiuosius, o visų antra, privilegijų teikimas apskritai turėtų būti laikomas netoleruotinu atsižvelgiant į aptariamą konstitucinę nuostatą. Kita vertus, jau aukščiau aptartasis LR Konstitucijos straipsnis numato ir tradicinių bei pripažintų religinių bendruomenių egzistavimą.⁹³

⁸⁸ Ramutė Ruškytė, „Konstitucinio teismo doktrinos neįgyvendinimo (ne) galimybės“, *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui* (2021): 143-144, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/99dc0a82-aac7-414e-a6fb-aec8e3b79bc8/content>.

⁸⁹ „2007 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas „Dėl Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimo nuostatų, susijusių su tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų statusu, išaiškinimo“, LRKT, žiūrėta 2024 m. sausio 13 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta574/content>.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 13.

⁹² „Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“, *supra note*, 34.

⁹³ *Op. cit.*, 89.

Atsižvelgiant į tai, kad LR Konstituciniam teismui buvo aktualu išanalizuoti, ar apskritai tam tikrai religinių bendruomenių grupei gali būti teikiamos privilegijos ir jo konstatuotą sampratą, kad visgi atskiros, tradicinės ir pripažintos tikinčiųjų bendruomenės gali turėti tokių teisių, kurių neturi kitos, mažiau paplitusios ir tradicinio statuso ar valstybinio pripažinimo neturinčios bendruomenės, taip pat į kai kurių autorių atliktą analizę ir pateiktą išvadą, kurioje teigiama, kad „religinei organizacijai suteikus valstybinį pripažinimą, ji iš karto įgyja kai kurių papildomų teisių iš tradicinių organizacijų turimų teisių (žinoma, ne visas), kurių neturi kitai [trečiajai] religinių organizacijų grupei priklausantys juridiniai asmenys“⁹⁴, tampa akivaizdu, kad tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių statusas ir turimų teisinių galimybių apimtis nuo kitų, trečiųjų religinių organizacijų skiriasi. Dėl to mažiau paplitusių ir tokio pripažinimo neturinčių religinių bendruomenių atstovai susiduria su sunkumais ir ribojimais, siekdami tik įgyvendinti jiems konstituciškai ir tarptautiniu mastu priklausančią teisę skelbti savo religiją ir ją laisvai išpažinti, niekieno netrukdomam turėti savo vertybinę sistemą ir įsitikinimus. Todėl svarbu akcentuoti dabar įžvelgiamus skirtumus ir trikdžius, su kuriais susiduria kiti tikintieji.

Vienas iš galimų skirtumų yra alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos pasirinkimas vietoje privalomosios karo tarnybos, remiantis religiniais įsitikinimais. LR Karo prievolės įstatymo 17 straipsnyje numatyta, kad sprendimą dėl leidimo rinktis alternatyvią krašto apsaugos tarnybą priima komisija, kuri sudaryta iš tam tikrų asociacijų, tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų, aukštųjų mokymosi įstaigų atstovų.⁹⁵ Nors LR Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme teigiama, kad kiekvienas asmuo gali, remdamasis savo religiniais įsitikinimais, pasirinkti alternatyvią krašto apsaugos ar darbo tarnybą, tačiau iš matomos komisijos sudėties galima teigti, kad visgi ši privilegija dažniau paliekama tradicinių religinių bendruomenių nariams. Be kita ko, iškyla ir nešališko, objektyvaus komisijos vertinimo problema, jei pasinaudoti šia teise siektų retesnėms, valstybės mastu nepripažintoms tikinčiųjų grupėms priklausantis narys – jo religinius įsitikinimus ir jų prieštaravimą karo tarnybai vertintų akivaizdžiai kito, būtent tradicinėms religinėms bendruomenėms priklausančio tikėjimo narys, kurio įsitikinimai, atsižvelgiant ir į pačios religijos skirtingumą, būtų kitokie ir galbūt konkuruojantys su asmens, siekiančio pasinaudoti šia išimtimi. Konfliktas dėl atsisakymo atlikti privalomąją karinę tarnybą prašant atlikti alternatyviąją remiantis vidiniais įsitikinimais buvo spręstas ir Europos Žmogaus Teisių Teisme. Byloje, kuri bus aptariama, analizuota pareiškėjo – Jehovos liudytojo – galimybė remtis vidiniais įsitikinimais siekiant vykdyti alternatyvią krašto apsaugos tarnybą. EŽTT nurodė, kad „Teismas taip pat atkreipia dėmesį į naujesnę administracinio teismo praktiką, kurioje linkstama

⁹⁴ Ruškytė, *supra note*, 88.

⁹⁵ „Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas“, SEIMAS, žiūrėta 2024 m. sausio 13 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.32330/asr>.

pabrėžti asmens konstitucinę pareigą valstybei, o ne jo teisę į religijos laisvę ir teisę atsisakyti karo tarnybos dėl įsitikinimų. Kad ir kaip būtų, Teismas jau yra nurodęs, kad pliuralizmas, tolerancija ir plačios pažiūros yra „demokratinės visuomenės“ požymiai. Nors grupės interesai kartais turi nusverti asmens interesus, demokratija nereiškia, kad daugumos nuomonė visada turi dominuoti: reikia pasiekti pusiausvyrą, kuri užtikrintų teisingą ir tinkamą elgesį su mažumų atstovais ir padėtų išvengti piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi. Taigi valstybės pagarba religinės mažumos, pavyzdžiui, tokios, kuriai priklauso pareiškėjas, įsitikinimams, suteikiant jai galimybę tarnauti visuomenei pagal savo sąžinę, galėtų užtikrinti darnų ir stabilų pliuralizmą ir skatinti religinę darną bei toleranciją visuomenėje“.⁹⁶

Dar vienas, akivaizdžiai egzistuojantis tikinčiųjų teisių turinio skirtumas yra galimybė sudaryti santuoką pagal savo religines apeigas. LR Civilinio kodekso 3.24 numato, kad bažnyčios nustatyta tvarka įregistruota santuoka galioja ir sukelia tokias pačias teises pasekmes tada, kai atitinka tam tikras sąlygas, iš kurių viena nurodo, kad „santuoka buvo sudaryta pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą“.⁹⁷ Vadinasi tik tikintieji, priklausantys tradicinėms ir pripažintoms religinėms bendruomenėms gali sudaryti santuoką pagal savo religines apeigas, ir tik tokia santuoka bus pripažinta sudaryta teisėtai ir turės tokią pačią teisinę prasmę, kaip ir santuoka, sudaryta valstybės civilinės metrikacijos skyriuje. Tai reiškia, kad religinėms mažumoms, kurių tikėjimas nėra valstybės pripažintas, nėra numatytų galimybių sudaryti santuoką pagal savo religines tradicijas – jei jie ir nuspręstų tokiu, jiems pagal vertybinę ir įsitikinimų sąrangą, priimtinu būdu susituokti, jų santuoka nebūtų laikoma galiojančia Lietuvos Respublikoje. Tokiems asmenims visgi tektų sudaryti santuoką dar kartą civilinės metrikacijos būdu. Darbo autorės nuomone, tokia nuostata ne visai teisinga asmenų, siekiančių įgyvendinti savo prigimtine teisę į religiją, atžvilgiu ir kelia klausimą, kiek įstatymų leidėjas yra pajėgus apskritai vertinti, kurios religinės bendruomenės santuokos apeigos yra teisingos ir laikomos lygioms įstatymų nustatyta tvarka sudaromoms santuokoms. Taip pat kyla klausimas, kuo religijų istorinis tradiciškumas susijęs su religinėmis apeigomis ir jų teisingumu. Manytina, kad įvertinus ir kitų, netradicinių religinių bendruomenių sąjungos tarp dviejų asmenų apeigas būtų išvelgtas jų panašumas į įstatymų nustatyta tvarka numatyto šeimos sudarymo esmę ir reikšmę. Todėl darbo autorės nuomone, kalbant apie santuokos sudarymą neturėtų būti apsiribota vien Lietuvos visuomenei pažįstamomis tikėjimo apeigomis, esant tokiems globalizacijos mastams ir visuomenių maišymuisi turėtų būti sudarytos galimybės

⁹⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje Teliatnikov prieš Lietuvą (Peticijos Nr. 51914/19)“, *supra note*, 35.

⁹⁷ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, INFOLEX, žiūrėta 2024 m. sausio 13 d., <https://www.infolex.lt/ta/60696>.

įsileisti ir kitas, visuomenei nepažintas tradicijas. Visgi pliuralizmas ir įvairovė būtent ir yra demokratijos pagrindas.

Dar vienas, labiau kraštutinis ir diskutuotinas aptariamų religinių bendruomenių teisinių garantijų skirtumas yra LR BK 171 straipsnyje. Šiame straipsnyje numatyta kraštutinė, ne bet kokia, o būtent baudžiamoji, griežčiausia valstybės taikomos atsakomybės rūšis, numatyta už religinių apeigų trikdymą. Jau pačioje aptariamo straipsnio dispozicijoje „tas, kas necenzūriniais žodžiais, įžūliais veiksmais, grasinimais, patyčiomis ar kitais nepadoriais veiksmais sutrikdė valstybės pripažintos religinės bendruomenės ar bendrijos pamaldas ar kitas apeigas arba iškilmes, padarė baudžiamąjį nusižengimą“⁹⁸ nurodoma, kad tik valstybės pripažintos religinės bendruomenės yra ginamos šiuo straipsniu nuo apeigų trikdymo. Tai reiškia, kad visų kitų, netradicinių ir mažumas sudarančių bendruomenių religinių apeigų trikdymas atsakomybės pagal šį straipsnį neužtrauktų. Priklausomai nuo trikdymo apimties, tokie veiksmai galėtų užtraukti LR BK 284 str. numatytą atsakomybę už viešosios tvarkos pažeidimą, tačiau nebūtinai užtrauktų - iškyla dilema, ar apeigų atlikimas atitiktų viešos vietos sąvoką ir tokį sutrikdymo mastą, dėl kurio būtų verta kalbėti apie baudžiamąją atsakomybę. Jei nebūtų padaryta žalos asmenų sveikatai, nebūtų sutrikdytas darbas (o kadangi apeigos, darbo autorės nuomone, greičiausiai nebūtų prilygintos darbinių funkcijų atlikimui), asmenys galėtų nesulaukti jokios atsakomybės iš vis. O be kita ko, straipsnis, numatantis atsakomybę už viešosios tvarkos pažeidimą neatspindi esamos padėties – tikinčiųjų mažumoms priklausantys asmenys, atlikdami religines apeigas, siekia įgyvendinti savo teisę laisvai ir kartu su kitais išpažinti savo tikėjimą ir laikyti apeigas, jie siekia pasinaudoti būtent prigimtinai priklausančia teise į minties, sąžinės ir religijos laisvę, o ne teise į visuomenės narių rimtį ir bendrą socialinę tvarką. Todėl, darbo autorės nuomone, nustatant tik atsakomybę už pripažintų religinių bendruomenių apeigų trikdymą yra šiurkščiai pažeidžiama kiekvieno asmens, nepriklausomai nuo jo išpažįstamos religijos, turima laisvė kartu su kitais išpažinti savo tikėjimą ir laikyti pamaldas. Nors netradicinės religinės bendruomenės apeigų svarbą ir tvarką įrodyti užtruktų ilgiau, lyginant su visuomenėje įprastų tikinčiųjų pamaldomis, tačiau plačiau analizuojant jų tikėjimą tą padaryti būtų įmanoma, o be kita ko, numaćius atsakomybę ir už religinių mažumų apeigų trikdymą ne tik būtų apsaugota jau minėtoji jų prigimtinė laisvė, o ir užkirstas kelias neapykantos sklaidai religiniu pagrindu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56-511/2021 nustatyta, kad trys asmenys, apsirengę liturginiais ir popiežiaus drabužiais bei turėdami iš anksto paruoštą scenarijų įėjo į bažnyčią, kurioje tuo metu vyko iš anksto suplanuotos žolinių apeigos, bažnyčioje pradėjo kviesti į „Siemens arenoje“ planuojamą renginį,

⁹⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, INFOLEX, žiūrėta 2024 m. sausio 13 d., <https://www.infolex.lt/ta/66150:str171>.

dalinti parapijiečiams suktines, tokiu būdu sutrikdydami vykstančias bažnytines apeigas⁹⁹. Šioje byloje teismas atkreipė dėmesį į aktorių reklamai pasirinktą vietą ir datą – Žolinės yra katalikams svarbi šventė, kuri dėl savo didelės reikšmės yra valstybėje pripažinta kaip nedarbo diena, tuo metu bažnyčioje – katalikų apeigų vietoje – vyko iš anksto suplanuotos itin svarbios šventės apeigos, kurios buvo priverstinai nutrauktos dėl šios reklamos. Iš šių teismo pastabų ir argumentų matyti, kad vertinant, ar buvo nutrauktos religinės apeigos, būtina įrodyti, kad vykusios religinės apeigos vyko tam skirtoje vietoje, kad jos buvo svarbios tikintiesiems. Todėl čia darbo autorė taip pat atkreipia dėmesį, kad jei šiuos akcentus reikia įrodyti ir nagrinėjant tradicinių religinių bendruomenių apeigų sutrikdymą, lygiai taip pat būtų galima įrodyti ir netradicinių, mažumoms priklausančių bendruomenių apeigų vietą ir svarbą. LAT šioje pripažino, kad spektaklis yra teisės į saviraišką įgyvendinimas, tačiau apkaltinamasis nuosprendis priimtas ne dėl pačios išraiškos, o dėl sutrikdytų religinių apeigų¹⁰⁰, tokio tikslo „įgyvendinimas, atsižvelgiant į pasirinktą laiką ir vietą, nebuvo proporcingas kitų žmonių konstitucinių teisių pažeidimo atžvilgiu.“¹⁰¹ Iš šių teismo pabrėžtų nuostatų matyti, kad tam tikra prasme religinėms mažumoms priklausančių asmenų prigimtinė laisvė išpažinti jiems priimtina religiją nebūtų pilnavertiškai apginta net ir esant konkurencijai su kitomis prigimtinėmis laisvėmis, pavyzdžiui teise į saviraiškos laisvę. Tai suponuoja galimybę įsivyrauti prigimtinių laisvių disbalansui ir kitų prigimtinių teisių išaukštinimui lyginant su religijos laisve, kadangi tikinčiųjų mažumoms priklausančių narių laisvė išpažinti religiją nebūtų apskritai ginama šio LR BK straipsnio prasme, net jei ji būtų pažeista kitiems asmenims įgyvendinant kitas prigimtines teises.

Taigi apžvelgus tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių skirtumus nuo kitų, retesnių ir valstybės mastu nepripažintų tikinčiųjų bendruomenių matyti akivaizdūs teisių galimybių skirtumai. Tikinčiųjų mažumoms priklausančias asmenys turi kur kas labiau įrodyti savo įsitikinimų svarbą, norėdami atsisakyti privalomosios karo tarnybos, negali sudaryti teisėtos santuokos pagal sau įprastas religines apeigas, o taip pat, net jei jiems prigimtinai priklausanti, niekieno neatimama galimybė atlikti religines apeigas būtų pažeista kitiems asmenims „primetant“ skirtingas prigimtines teises, ji nebūtų ginama vienodai su kitų, labiau tradicinių religinių bendruomenių turima ta pačia teise išpažinti tikėjimą. Taigi akivaizdu, kad asmenims, išpažįstantiems tikėjimą, kuris nepakliūva į numatytąjį devynių religinių bendruomenių sąrašą, kyla nemažai keblumų siekiant apsaugoti ir užtikrinti savo turimą galimybę išpažinti tikėjimą, ir

⁹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56-511/2021“, LAT, žiūrėta 2023 m. lapkričio 1 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2021/05/lat_aktuali_praktika_balandis_2021.pdf.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

šiuos keblumus sukelia ne kas kita, kaip įtvirtintas teisinis reguliavimas, išskiriantis tikinčiųjų bendruomenes į tris rūšis.

2.2. Saviraiškos laisvės sankirta su neapykantos kalba

Vienas iš jau aptartųjų saviraiškos laisvės įgyvendinimo būdų yra žodžio laisvė, galimybė viešai, visiems girdint ar matant išreikšti savo nuomonę įvairiais klausimais nepriklausomai nuo to, ar toji nuomonė palaikoma, ar peikiama. Šių laikų visuomenėje, kuomet bet kokia cenzūra yra draudžiama, o kiekvienas asmuo turi lengvą prieigą prie socialinių erdvių, kurioje galima netrukdomai skleisti informaciją, susiduriama su įvairiais požiūrių ir vertybių konfliktais. Tokie nesutarimai išsiplėsia dėl tautoje ar visame pasaulyje sprendžiamų klausimų, naujų tendencijų, pavyzdžiui dėl didelės gyventojų migracijos ir kitataučių atvykimo ir religijų bei papročių persipynimo, dėl vis laisvėjančio požiūrio į seksualinę orientaciją ir panašiai. Vieni laikosi tradicinių pažiūrų – siekia, jog šalyje vyrautų viena tauta ir toje vietoje įprasta religija, yra linkę diskriminuoti ir nuvertinti asmenis dėl jų lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus, neįgalumo, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, įsitikinimų ar pažiūrų, įskaitant ir politines pažiūras. Kiti gi priešingai – kovoja už tolerantišką, įvairumą ir pliuralizmą vertinančią visuomenę, už valstybę, kurioje vietos būtų visiems nepaisant jų turimų savybių.

„Internetas atvėrė plačius kelius bendravimui tarp kultūrų, leido dalytis informacija ir idėjomis tarpvalstybiniu mastu, ir pasiūlė didžiules žinių erdves, kurias galima aplankyti iš vienos nuorodos į kitą.“¹⁰² Dabar jau tampa įprasta atvirai ir viešai išreikšti savo poziciją minėtais aspektais paskelbiant ją įvairiuose interneto portaluose, socialiniuose tinkluose ar gyvuose susibūrimuose. Tačiau neretai toks nuomonės reiškimas pasinaudojus prigimtinė žodžio laisve perauga į priešiško kurstymą ir realios žalos darymą kitiems asmenims¹⁰³. Būtent interneto svetainėse paskelbti komentarai sudaro apie 90% viso nesantaikos kurstymo Lietuvoje¹⁰⁴. Tačiau iškyla klausimas – kur toji riba, ties kuria baigiasi kiekvienam asmeniui prigimtinei priklausanti žodžio ir informacijos sklaidos laisvė ir prasideda nusikalstama veika – neapykantos kurstymas. Viena vertus, „saviraiškos laisvė yra pamatinis žmogaus orumo elementas, todėl skaitmeniniame amžiuje ji nusipelno griežtos apsaugos“¹⁰⁵, tačiau kita vertus, siekiant išsaugoti šios teisės vertę ir

¹⁰² David Kaye, *Human Rights in the Age of Platforms*, (USA: The Massachusetts Institute of Technology, 2019), 12, <https://direct.mit.edu/books/oa-edited-volume/4531/Human-Rights-in-the-Age-of-Platforms>.

¹⁰³ Paul Iganski, *Hate Crime and the city* (Great Britain: The Policy Press, 2008), 15.

¹⁰⁴ „Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., [Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf \(hrmi.lt\)](https://hrmi.lt/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf).

¹⁰⁵ Mart Susi, *The Non-Coherence Theory of Digital Human Rights* (United Kingdom: Cambridge university press, 2024), 50, https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=NXn1EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=info:f4-m7RH7QHAI:scholar.google.com/&ots=eSCxB3c3tv&sig=mTLVXZkshiqD56YzlKBB7W6snaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

svarumą, derėtų „neapykantos skraistę ir kitokias neteisėtas išraiškas“¹⁰⁶ išskirti iš saviraiškos laisvės. Kadangi tarp asmens, besinaudojančio jam priklausančia pozityvia teise išsakyti savo požiūrį ir aktyvaus neapykantos kurstymo yra mažas skirtumas, reikalinga aptarti esminius aspektus apie esamą atskirtį tarp šių dviejų reiškinių, to nepadarius kyla rizika neteisėtai ir perdėtai riboti žmogaus galimybę reikšti mintis arba valstybei – neįgyvendinti jai pavestos pozityvios pareigos užtikrinti kiekvieno asmens saugumą ir teisių apsaugą. Kaip teigė Dovilė Murauskienė, „tinkamas nusikalstamų veikų, kurių motyvas yra neapykanta ir (ar) išankstinis šališkumas, atpažinimas ir ištyrimas padeda apsaugoti pamatines demokratines vertybes.“¹⁰⁷

Visų pirma, siekiant atriboti naudojimąsi saviraiškos laisve nuo neapykantos kurstymo, ir jau aptarus saviraiškos laisvės sampratą, derėtų apžvelgti neapykantos kurstymo esmę ir prasmę. „Neapykantos kurstymas yra viešas skleidimas (žodžiu, raštu) informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuria tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu <...>. Tokio pobūdžio informacija paprastai sukelia įtampą visuomenėje, nepakantumą kitiems nei daugumos bruožams ir tokiu būdu kuria konfliktams palankią erdvę visuomenėje.“¹⁰⁸ Taigi saviraiškos laisvė nuo neapykantos skleidimo pagrinde skiriasi tuo, kad pateikiama informacija ne tik trikdo ar yra neįprasta, nepriimtina, tačiau diskriminuoja tam tikrą, dažniausiai mažumoms priklausančią asmenų grupę, be kita ko visuomenė skatinama nekęsti, įžeidinėti ir engti, o galų gale daryti fizinę žalą būtent tai žmonių grupei priklausančioms asmenims. Tad, nors valstybė, kurioje nepagrįstai varžoma informacijos sklaida negali būti laikoma demokratiška ir užtikrinanti žmogaus orumą, kaip ir daugelio pamatinių teisių ir laisvių, taip ir saviraiškos įgyvendinimas tam tikrais atvejais turi būti ribojamas.¹⁰⁹ Užsienio autoriai taip pat sutinka, kad uždraudžiant neapykantos kalbą visuomenės demokratiškumas sumažėja ir dalies šios santvarkos galimybių yra atsisakoma, tačiau įvedant ribojimus nėra prarandami jokie vertingi dalykai, kaip tik priešingai – stabdoma ksenofobija, neapykantos kupinas diskursas ir diskriminacija. Dėl šios priežasties demokratinės visuomenės dažnu atveju pritaria tokiems ribojimams ir dalies savo demokratiškumo atsisakymui.¹¹⁰

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Dovilė Murauskienė, „Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo“, VRM, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., [https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97l%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo\(1\).pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97l%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo(1).pdf).

¹⁰⁸ „Neapykantos kurstymas internete: žmogaus teisė į orumą – saviraiškos laisvės užribyje?“, MANO TEISĖS, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/neapykantos-kurstymas-internete-zmogaus-teise-i-oruma-saviraiskos-laisves-uzribyje/>.

¹⁰⁹ Mindaugas Lankauskas, Matas Mulevičius ir Salomėja Zaksaitė, *Teisės į privatumą, minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką užtikrinimo problemos* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013), 32, https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/Teises_i_privatuma_uztikrinimo_problemos.pdf.

¹¹⁰ Jeffrey W. Howard, „Free Speech and Hate Speech“, *Annual Review of Political Science* 22 (2019): 99, <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-051517-012343>.

LAT, analizuodamas vieno asmens parašytus daugelį komentarų apie žydų tautą, kitokios seksualinės orientacijos asmenis išdėstė pagrindinę atskirtį tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo. LAT nurodė, kad visų pirma šios veikos padaromos viešai – neapibrėžtam žmonių ratui; nukreiptos prieš mažumų grupei priklausančius asmenis; išsakyta nuomonė turi būti ne šiaip žeidžianti, nemaloni ar niekinanti, o turi būti tiesiogiai nukreipta į tikslą – sukurstyti neapibrėžtą žmonių ratą nekęsti, diskriminuoti, suformuoti niekinantį požiūrį į mažumoms priklausančius asmenis, o galų gale ir viešai skatinti susidorojimą, fizinę ar psichinę prievartą prieš tuos asmenis.¹¹¹ Tik tokiu atveju išsakytos ar parašytos kalbos bus vertinamos pakankamai pavojingos, kad užtrauktų baudžiamąją atsakomybę ir būtų priskirtinos neapykantos kalbai ar kurstymui. Jei asmens veikoje nerandama šių nurodytųjų požiūrių, padaryta veika gali būti laikoma garbės ir orumo įžeidimu, o jei nėra ir šios veikos požymių – tai teisėta saviraiškos laisvė. Be kita ko jau minėtoje LAT nutartyje pabrėžtas ir sistemiškumas – didelis vieno asmens komentarų kiekis, iš kurių visi parašytieji komentarai nukreipti tomis pačiomis kryptimis – į mažumoms priklausančių asmenų diskriminaciją, žeminimą ir niekinimą. LAT šiuo klausimu nurodė, kad komentarų sistemiškumas parodo asmens tiesioginę tyčią kurstyti neapykantą – norėjimą veikti tokiu būdu ir kryptingą veikimą.

EŽTT taip pat ne vienoje byloje išsakė pagrindinius neapykantos kurstymo ir atskirties nuo saviraiškos laisvės požymius. „Neapykantos kurstymas nebūtinai reiškia, jog raginama smurtauti ar imtis kitokių nusikalstamų veikų. Išpuoliai prieš asmenis, padaryti įžeidinėjant konkrečias gyventojų grupes, iš jų tyčiojantis ar jas šmeižiant, valdžios institucijoms gali pasirodyti pakankami, kad imtųsi kovoti su rasistine kalba neatsakingai naudojantis saviraiškos laisve“.¹¹² Be kita ko EŽTT kritikavo Lietuvos teismų polinkį pabrėžti aukščiau minėtąjį sistemiškumą, vertinant parašytų komentarų kiekį. Šiuo klausimu EŽTT pasisakė, kad Lietuvos teismų praktika yra ne vienoda, kartais patraukti asmenį atsakomybėn užtenka vieno intensyvaus turinio komentaro, kitais atvejais asmenys nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiami pabrėžiant, kad komentarai nebuvo rašyti sistemiskai. EŽTT pabrėžia, kad komentarų skaičius gali būti tik aplinkybė, parodanti nusikaltimo sunkumą, tačiau jis nėra būtinoji sąlyga.¹¹³ Jau šioje vietoje išryškinama ne tik nepakankama nukentėjusiųjų asmenų apsauga, tačiau ir baudžiamojon atsakomybėn patrauktų asmenų nežinomybė dėl bylos baigties, o taip pat ir veikos darymo metu neįmanomas gebėjimas nustatyti, ar jis bus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, ar jo veika bus

¹¹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, ETEISMAI, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018?word=BK%20170>.

¹¹² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gegužės 14 d. sprendimas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą (Peticijos Nr. 41288/15)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., http://lr-attstovas-eztt.lt/uploads/BEIZARAS_ir_Levickas_2020_sprendimas.pdf.

¹¹³ *Ibid.*

pripažinta naudojimusi saviraiškos laisve. Nevienoda teismų praktika kalbant vienu ir tuo pačiu klausimu lemia miglotą atskirtį tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo ir gali lemti situacijas, kuomet asmenys, manydami, kad jų vienas įtempto turinio komentaras negalėtų būti baudžiamas ir draudžiamas, ir jie tik naudojasi prigimtinę žodžio laisvę, būdami suklaidinti skirtingų nuomonių ir nežinomybės klaidingai įgyvendina savo saviraišką, to nenorėdami.

EŽTT byloje „Vejdeland ir kiti prieš Švediją“¹¹⁴ nagrinėdamas lankstinukų, skatinančių diskusiją apie homoseksualumą, kuriuose buvo nurodoma, kad homoseksualumas yra pedofilijos, ŽIV priežastis, bei skatina visuomenės destrukciją, atitikimą saviraiškos laisvės įgyvendinimui, taip pat pabrėžė, kad saviraiškos laisvė yra pateisinama siekiant skleisti ne tik palankią ir priimtina informaciją, tačiau ir tokią, kuri žeidžia, šokiruoja ar trikdo. Tačiau skleidžiant tokio pobūdžio informaciją, kuri buvo nurodoma lankstinukuose, nors ir nėra tiesiogiai kurstoma imtis fizinės prievartos ar kitų nusikalstamų veiksmų prieš seksualines mažumas, tačiau tokiais teiginiais akivaizdžiai homoseksualūs asmenys nepagrįstai įžeidinėjami, iškeliama į pajuoką ir šmeižiami, o to pakanka, kad tokius lankstinukus platinę asmenys būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn. EŽTT taip pat nurodė, kad esant tokiems atvejams įsikišimas į saviraiškos laisvės įgyvendinimą yra būtinas siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves¹¹⁵. Iš šio EŽTT sprendimo matyti, kad teismas nenurodo būtinybės imtis nusikalstamų veikų prieš tam tikroms mažumoms priklausančius asmenis – užtenka, kad skleidžiama informacija asmenis nepagrįstai žemintų ir menkintų kitų akyse, o tokia informacija būtų skleidžiama viešai – dideliame asmenų ratui. Nors saviraiškos laisvė, anot EŽTT, apima informaciją, kuri žeidžia, tačiau nuo tam tikro išsakytų ar kitaip išreikštų minčių, turinio intensyvumo tai perauga į grupės asmenų engimą ir kitų akyse skatina jų nekęsti, o čia būtent ir yra neginamas, ribas peržengęs ir per daug išplėstas saviraiškos laisvės įgyvendinimas, už kurį turėtų būti traukiama baudžiamojon atsakomybėn.

Iš pateiktos analizės matyti, kad nors tarp saugomo ir teisėto saviraiškos laisvės įgyvendinimo ir jo peraugimo į neapykantos kurstymą yra plona riba, dėl kurios kartais nesutaria patys teismai, vertinant kiekvieną situaciją atskirai turi būti atsižvelgiama į kertinius momentus, skiriančius šiuos du reiškinius. Visų pirma nepagrįstai žeidžianti ir neapykantą skatinanti informacija turi būti pateikiama viešai, nukreipta į mažumų grupėms priklausančius asmenis, skleidžiamų minčių turinys turi būti toks, kad nors ir netiesiogiai, bet skatintų diskriminuoti ir nekęsti mažumoms priklausančius asmenis. Skleidžiama informacija turi ne šiaip trikdyti ar šokiruoti, o būti nepagrįstai menkinanti tam tikrą asmenų grupę, o galų gale – skatinanti su jais

¹¹⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje Vejdeland ir kiti prieš Švediją (Petición Nr. 1813/07)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22languageisocode%22%3A%22ENG%22%2C%22appno%22%3A%221813%2F07%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-109046%22%7D>.

¹¹⁵ *Ibid.*

susidoroti panaudojant psichinį ar fizinį smurtą. Tačiau esant nevieningai teismų praktikai ir tik abstrakčioms saviraiškos ir neapykantos kalbos atskyrimo taisyklėms, asmenys gali susidurti su situacijomis, kuriose jie, manydami, kad naudojasi saviraiškos laisve, iš tiesų peržengia jos ribas ir gali susilaukti ne bet kokios, o pačios griežčiausios – baudžiamosios atsakomybės.

2.2.1. Su teisės į saviraišką įgyvendinimu susiję garbės ir orumo pažeidimai

Įgyvendinant saviraiškos laisvę ir išplečiant bei peržengiant jos ribas gali būti susiduriama su kito asmens garbės ir orumo pažeidimu. Kaip jau buvo užsiminta, vienas iš švelnesnių, nepatenkančių į baudžiamojo įstatymo reguliavimo ribas, saviraiškos laisvės perdėto įgyvendinimo būdų ir yra nuomonės raiška, kuria gali būti įžeisti asmenų garbė ir orumas. Kadangi, kaip aptarta, kartais būna sunku atskirti saviraiškos laisvę nuo neapykantos kurstymo, o turint omenyje, kad įžeidžiant asmenų garbę ir orumą tokie veiksmai nukreipti nebūtinai prieš žmonių ratą, o gali būti nukreipti prieš vienintelį asmenį, tarp saviraiškos laisvės įgyvendinimo ir žmogaus garbės ir orumo pažeidimo yra dar plonesnė riba.

Visų pirma paminėtina, kad žmogaus garbė ir orumas saugomi ne tik analizuotųjų tarptautinių teisės aktų, tačiau ir LR Konstitucijos, kurios 21 straipsnyje nurodoma, jog „žmogaus orumą gina įstatymas“¹¹⁶, o 22 straipsnyje nurodoma, kad „įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto <...> kėsinosi į jo garbę ir orumą“.¹¹⁷ Taigi turint omenyje, kad visos pamatinės žmonių teisės ir laisvės turėtų būti laikomos lygiavertėmis ir esančiomis viename lygmenyje, tampa natūralu, kad besinaudojant saviraiškos laisve negalima paminti kitų asmenų teisės turėti garbę ir orumą. Tą patvirtina ir LR civilinio kodekso 2.24 straipsnyje įtvirtintas asmens garbės ir orumo gynimas, kuriuo numatoma, kad asmuo gali reikalauti turtinės ar neturtinės žalos atlyginimo, kai apie jį buvo paskleista tikrovės neatitinkanti, reputaciją, garbę ir orumą žeminanti informacija, be kita ko gali reikalauti paneigti paskleistus duomenis, o taip pat, jei informacija išplatinta pasinaudojus visuomenės informavimo priemonėmis – nukentėjęs asmuo turi teisę prašyti nemokamai išspausdinti ar kitaip išplatinti viešą paneigimą.¹¹⁸

Apskritai žmogaus garbė ir orumas yra dvi sunkiai apibrėžiamos sąvokos, kurias teisės mokslas yra linkęs laikyti savaimė suprantamomis. Tačiau prieš analizuojant atvejus, kuriais saviraiškos laisvė nukreipta į šių dviejų vertybių pažeidimą, būtina detalizuoti ir bandyti apibrėžti šių reiškinių prasmę. Viena iš autorių nurodo, kad „pirma, žmogaus orumas kaip žmonių biologinės rūšies vertingumas, kaip teisės į fizinį ir moralinį žmogaus integralumą objektas; antra

¹¹⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 13.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra* note 97.

– žmogaus orumas kaip socialiai aktyvios asmenybės vertingumas, kaip teisės į susikurtą individualų socialinį vertingumą objektas.“¹¹⁹ Kiti autoriai papildo šias mintis nurodydami, kad žmogaus orumas – tai ne duotybė, o kiekvieno asmens turima universali teisė, nepriklausomai nuo žmonių skirtumų, tokių kaip rasė, lytis, tautybė, religija ar išsilavinimas, todėl tai ne asmens individuali savybė, kurią sunku išmatuoti.¹²⁰

Atskiriant garbės ir orumo sampratas, nors jos ir yra viena su kita susijusios, paminėtina, kad garbė, skirtingai nei orumas, nėra įgimta duotybė, garbė turi būti įgyta laiko tėkmėje, priklausomai nuo asmens elgesio socialinėje erdvėje, turimų vertybių ir atliktų darbų. „Garbė – socialiai ir kultūriškai specifinė ir gali būti prarandama dėl socialinės klaidos. Garbė skatina varžymąsi arba net agresiją, jos pažeidimas reikalauja pašalinti dėmę, nubausti žemintoją, gal net keršyti, o orumui reikia pagarbos, jo pažeidimas suprantamas ne vien kaip žala asmeniui, bet ir kaip smūgis visuomenei, nes tai pamatinė jos vertybė.“¹²¹ Tačiau vertinant galimą orumo ar garbės pažeidimą šios sąvokos dažnai negali būti atribotos, ypač tada, kai pasinaudojus saviraiška žodžiais, gestais ar kitomis priemonėmis kėsinamasi įžeisti ar pažeminti žmogaus darbus ar elgesį visuomenėje – tokiu atveju dažnai paminama ne tik užsidirbtoji garbė, tačiau ir prigimtinis, asmens vertingumą parodantis orumas.

Kalbant apie saviraiškos laisvės sankirtą su kito žmogaus garbe ir orumu paminėtina, kad siekiant atriboti šiuos du reiškinius ir nustatyti griežtą ribą, kuria galėtų vadovautis kiekvienas asmuo, prieš bandydamas įgyvendinti saviraiškos laisvę, reikalinga ne tik teisės aktų, tačiau ir teismų praktikos, tarptautinių teismų sprendimų analizė, iš kurios būtų galima nustatyti konkrečius atribojimo kriterijus, užkirsiančius kelią klaidai – negebėjimui savarankiškai įsivertinti, kokia apimtimi galima dalytis informacija apie kitą asmenį. LAT yra pažymėjęs, kad „teisė į garbę ir orumą suprantama kaip asmens teisė reikalauti, jog viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus“¹²², o taip pat nurodė, kad „visuomenei pateikiama informacija apie tam tikrus įvykius turi būti teisinga, pagrįsta faktais. Viešosios informacijos rengėjai, skleidami informaciją visuomenei, neturi skelbti nepagrįstų,

¹¹⁹ Eglė Venckienė, „Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008), 88, <https://www.lituanistika.lt/content/19625>.

¹²⁰ Giedrė Paurienė, „Žmogaus orumas kaip žmogaus teisių pagrindas“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 31 (2022): 128, <https://www.lituanistika.lt/content/100616>.

¹²¹ Eglė Venckienė, „Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė“, *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 95, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2954>.

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-38-701/2020“, ETEISMAI, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://eteismai.lt/byla/198719655411741/e3K-3-38-701/2020?word=garb%C4%97%20ir%20orumas>.

nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų“¹²³, be kita ko pažymėjo, kad skleidžiama informacija ir kritika, kuri pateikiama ne kaip nuomonė – t. y. kuri atrodo ne kaip vidinio vertinimo ir požiūrio raiška, o kaip konkrečių žinių perteikimas, turi remtis konkrečiu faktiniu pagrindu, argumentais ir būti sąžininga, siekiant pozityvaus tikslo – ne pažeminti ar sumenkinti asmenį, o ištaisyti esamas klaidas.¹²⁴

Tačiau su esmine problema atibojant teisėtą saviraišką nuo garbės ir orumo pažeidimo susiduriama atskiriant skleidžiamą klaidingą informaciją nuo išsakytos nuomonės. Ne nuomonės, vidinių įsitikinimų ir susiformavusio požiūrio sklaida užtraukia atsakomybę už asmens garbės ir orumo pažeidimą, o informacijos, klaidingų žinių ir faktų sklaida. LAT, bandydamas atriboti šiuos du reiškinius ir pasiekti pusiausvyrą tarp kiekvieno asmens galimybės išsakyti savo vidinį vertinimą tuo pačiu apsaugant aplinkinius nuo garbės ir orumo pažeidimo nurodė, kad „tai, ar konkrečiame teiginyje yra paskelbta žinia, ar išsakyta nuomonė, turi būti sprendžiama vadovaujantis tuo, kad žinia yra informacija apie faktus ir jų duomenis. Faktas – tai tikras, nepramanytas įvykis, dalykas, reiškinys; duomenys – fakto turinį atskleidžianti informacija; žinia – informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis. <...> O nuomonė – tai asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas. Žiniai taikomas tiesos kriterijus, jos egzistavimas gali būti patikrinamas įrodymais ir objektyviai nustatomas. Nuomonė turi turėti pakankamą faktinį pagrindą, tačiau ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai“.¹²⁵ Būtent šioje vietoje, siekiant informuoti visuomenę, gali būti susiduriama su vidine klaida, išsivystančia į teisinę atsakomybę, kadangi dažnai asmenys, skleiddami turimą informaciją, nesiremia įrodymais ir faktiniu pagrindu, neretu atveju manomas žinias jie taip pat būna gavę iš nepatikrintų šaltinių besinaudojant žodžio laisve. Kiekvienu atveju teismas, atskirai analizuoja išsakytos ar kitaip asmenims perduotos informacijos pobūdį, siekdamas priskirti ją nuomonei, kurios išsakymas nereikalauja tokio griežto tiesos kriterijaus, arba žinioms, kurios privalės būti įrodytos kaip teisingos. Todėl atskiri asmenys, besinaudodami savo saviraiškos laisve, negali būti pakankamai kompetentingi savarankiškai įsivertinti, ar jų sakomi duomenys yra tik jų pačių vidinis vertinimas ir tokiu būdu būtų suprasti teismo, ar visgi jie skleidžia faktus, nepasiremdami įrodymais. Taigi teismo atliekamas kiekvieno atskiuro atvejo analizavimas ir vienos konkrečios

¹²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-250-219/2019“, ETEISMAI, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://eteismai.lt/byla/176197512788093/e3K-3-250-219/2019?word=garb%C4%97%20ir%20orumas>.

¹²⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-38-701/2020“, *supra* note, 122.

¹²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugpjūčio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254-1075/2019“, ETEISMAI, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://eteismai.lt/byla/253743993122657/3K-3-254-1075/2019?word=garb%C4%97%20ir%20orumas>.

teisinės taisyklės nebuvimas užkerta kelią asmenims, vadovaujantis protingumo ir numatomumo kriterijais, įsivertinti, kokią atsakomybę jiems gali tekti prisiimti už užsakytą turinį ir ar apskritai atsakomybė jiems gali kilti.

EŽTT, sutinkamai su Lietuvos teismų praktika, taip pat pabrėžia atskirtį tarp nuomonės ir fakto. „Šiuo atžvilgiu jis pakartoja, kad siekiant įvertinti ginčijamo teiginio pagrįstumą, reikia atskirti teiginius apie faktus ir vertybinius vertinimus. Nors faktų buvimą galima įrodyti, vertybinių sprendimų teisingumo įrodyti neįmanoma. Reikalavimo įrodyti vertybinio sprendimo teisingumą neįmanoma įvykdyti ir jis pažeidžia pačią nuomonės laisvę, kuri yra esminė 10 straipsniu užtikrinamos teisės dalis. Teiginio priskyrimas faktui ar vertinamajam teiginiui yra klausimas, kuris visų pirma priklauso nacionalinių institucijų, ypač nacionalinių teismų, diskrecijai. Tačiau net ir tais atvejais, kai teiginys prilygsta vertinamajam vertinimui, turi būti pakankamas faktinis pagrindas jam pagrįsti, priešingu atveju jis bus perteklinis.“¹²⁶ Tačiau iš tokio aiškinimo tik dar labiau išryškėja miglota atskirtis tarp leistinos, teisėtai išreiškiamos ir kiekvienam asmeniui priklausančios nuomonės ir įrodymais nepagrįsto, neteisingo fakto, kuris gali būti įvertintas kaip garbės ir orumo pažeidimas. Pats EŽTT nurodo, kad šių reiškinių atskyrimo diskrecija visų pirma tenka nacionaliniams teismams, o be kita ko EŽTT sprendime įžvelgiamas dviprasmiškumas – iš pradžių nurodoma, kad nuomonės teisingumas negali būti įrodinėjamas, kadangi nuomonė yra užtikrinama EŽTK 10 straipsniu ir pats vertinimas, ar asmens išsakytas požiūris yra teisingas, pažeistų jo prigimtinių teisių į saviraišką. Tačiau tame pačiame tekste nurodoma, kad visgi nuomonė taip pat turi turėti faktinį pagrindą, nes neturėdama pagrindimo ji gali tapti pertekline.

Taigi matyti, kad tarp saviraiškos laisvės įgyvendinimo ir galimo garbės ir orumo pažeidimo nėra tiksliai nustatytų ribų. Teismai kiekvieną atvejį analizuoja atskirai, visų pirma atsižvelgdami į tai, ar išsakyta ar kitaip išreikštas turinys yra paremtas argumentais ir įrodymais, atitinkantis tikrovę, ar išsakyta informacija gali pažeminti ir sutriptyti reputaciją, tačiau neatskiriamai nuo to teismai vertina ir paties turinio pobūdį – bando atskirti faktus ir žinias nuo išsakytos nuomonės. Tiesa, aiškių atskyrimo kriterijų nėra, o asmenims, norintiems įgyvendinti saviraišką, nėra užtikrinamas aiškumas ir atsakomybės nebuvimas, kadangi jei turinys bus pripažintas žiniomis, jos turi būti įrodytos, tačiau norint išsakyti vidinę jauseną - net ir išsakyta nuomonė turi turėti pakankamą faktinį pagrindą, kurio pakankamumas nėra niekaip apibrėžtas. Kita vertus užkertant kelią nuomonės išsakymui būtų pažeista prigimtinių asmens saviraiškos laisvė. Taigi akivaizdžiai matoma atribojimo griežtumo tarp šių reiškinių stoka, kuri gali lemti

¹²⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. spalio 22 d. sprendimas byloje Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France (Petición Nr. 36448/02)“, HUDOC, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-82846%22%5D%7D>.

arba per griežtą ir neproporcingą saviraiškos laisvės ribojimą, arba asmens garbės ir orumo pažeidimą.

3. PRAKTINIS POŽIŪRIS Į MINTIES, SAŽINĖS, RELIGIJOS IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS TEISINIO REGLAMENTAVIMO YPATUMUS IR UŽTIKRINIMO PROBLEMAS

Bendrai apžvelgus teisės į minties, sąžinės, religijos ir saviraiškos laisvės teisinio reglamentavimo ypatumus bei išanalizavus išvelgtus probleminius šių teisių užtikrinimo ir atribojimo aspektus, tikslinga ištirti šios srities specialistų praktikoje taikomus metodus ir kriterijus, siekiant atriboti teisėtą naudojimąsi saviraiškos laisve nuo įvairių teisės pažeidimų ar neapykantos kalbos, religinių mažumų teisių užtikrinimo situaciją Lietuvoje, bei būdus, kuriais siekiama užkirsti kelią galimiems teisės pažeidimams, susijusiems su ribas peržengusia saviraiška. Magistro baigiamajame darbe pasirinktas kokybinis tyrimas interviu būdu.

3.1. Tyrimo metodologija

Atlikus teisę į minties, sąžinės, religijos ir saviraiškos laisvę reglamentuojančių teisės aktų analizę bei akcentavus probleminius aspektus, kurie iš dalies susiję su sunkiai išvelgiama riba tarp prigimtinio naudojimosi saviraiškos laisve ir neapykantos nusikaltimo ar asmens garbės ir orumo pažeidimo, dėl kurių netiesiogiai gali būti pažeista ir kitų asmenų religijos ir tikėjimo įgyvendinimo laisvė, darbo autorei kyla įvairių klausimų dėl šių reiškinių atribojimo praktikoje ir policijos pareigūnų, atliekančių pirminį situacijos vertinimą ir sprendžiančių dėl administracinio nusižengimo ar ikiteisminio tyrimo pradžios inicijavimo, praktiškai taikomų taisyklių ir metodų. Tad **tyrimo tikslas** – iš praktinės pusės, nuodugniau išanalizuoti šios srities specialistų požiūrį į saviraiškos laisvės ir teisės pažeidimo atribojimą bei religinių bendruomenių teisių užtikrinimo situaciją Lietuvoje.

Tyrimo objektas. Teisės į religijos ir saviraiškos laisvę teisinio reglamentavimo ypatumai ir užtikrinimo problematika.

Tyrimo procesas ir jo logika. Atliekamą empirinį tyrimą sudaro šie proceso etapai: respondentų atrinkimas pagal pasirinktą atrankos kriterijų; tyrimo klausimų sudarymas bei pagrindimas; tyrimo duomenų rinkimas atliekant interviu; tyrimo duomenų analizė; tyrimo rezultatai ir jų aptarimas. Tyrimas vykdytas 2024 m. kovo mėnesį. Siekiant maksimalaus gaunamų duomenų kokybiškumo, išsamumo ir pagrįstumo, tyrimas atliekamas raštu, respondentams pateikiant interviu klausimus.

Remiantis tuo, kad kokybinės turinio analizės strategija susijusi su interviu metu gautos informacijos interpretavimu konkrečios mokslo krypties kontekste¹²⁷, tyrimui pasirinkta būtent ši strategija, kad būtų galima gautą informaciją interpretuoti asmens teisės į religijos ir saviraiškos laisvę srityje ir palyginti su išnagrinėta teorine medžiaga, analizuoti gautų duomenų panašumus ir skirtumus.

Tyrimo imtis. Atliekant kokybinį tyrimą – interviu – svarbus ne tiriamųjų skaičius, o jų išskirtinės savybės, pagal kurias darbo autorė atrinka tinkamus tyrimui asmenis¹²⁸, todėl darbo autorė, atrinkdama tiriamuosius, atsižvelgė į nagrinėjamos temos specifiką – tai speciali, teisės sričiai priskirtina tema, kurią analizuojant reikalingas ne tik atitinkamas išsilavinimas, tačiau ir teisinio darbo praktika, todėl norint gauti išsamius ir vertingus duomenis, padėsiančius išnagrinėti probleminius temos aspektus, darbo autorė pasirinko tikslinį kriterinį imties sudarymo būdą, kuris, kaip teigia L. Rupšienė, ne tik yra veiksmingas, tačiau ir padedantis surinkti kokybiškus duomenis.¹²⁹ Taigi šiam tyrimui buvo atrinkti policijos pareigūnai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažiau kaip penkių metų teisinio darbo patirtį.

Duomenų rinkimo metodas. Siekiant gauti išsamius ir argumentuotus duomenis magistro baigiamajame darbe buvo pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą – pusiau struktūruotą interviu. Pasirengiant atlikti interviu buvo sudaryti devyni interviu klausimai, taip pat numatyta, kad atsižvelgiant į respondentų atsakymus, ir kilus neaiškumams arba siekiant gilesnės situacijos analizės, tiriamiesiems gali būti pateikiami patikslinantys klausimai. Ši kokybinio tyrimo rūšis naudinga tuo, kad suteikia galimybę gauti giluminius, su tiriamais klausimais susietus, atvirus tyrimo dalyvių atsakymus, labiausiai atskleidžiančius jų požiūrius, nuomones, jausmus, žinias, patirtį.¹³⁰ Kad suprasti ir analizuoti tiriamą temą, įžvelgti esmines problemas ir galimus jų sprendimo būdus, ar reikalingus paties teisinio reglamentavimo pokyčius, nulemsiančius visos šalies gyventojų žmogaus teisių padėtį ir užtikrinimą, reikalingos išsamios ir gilios teisinės žinios. Be kita ko, siekiant atspindėti kiekvieno atskiro, sprendimus priimančio policijos pareigūno taikomas priemones ir patyrimus, jas galima perteikti tik plataus pasakojimo būdu ir pasitelkiant asmeninę patirtį, darbo autorės nuomone, tokia kokybinio tyrimo rūšis geriausiai padės išsiaiškinti atsakymus į rūpimus klausimus ir geriausiai pavaizduos dabartinėje teisės sistemoje susiformavusią praktiką. Remiantis tuo, kad pusiau struktūruoto interviu metodas padeda pasukti

¹²⁷ Bronislovas Bitinas, Liudmila Rupšienė ir Vilma Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams* (Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008), 136.

¹²⁸ Vilma Žydžiūnaitė, *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji medžiaga* (Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011), 77.

¹²⁹ Liudmila Rupšienė, *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija* (Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007), 34.

¹³⁰ Inga Gaižauskaitė ir Natalija Valavičienė, *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016), 17, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/6bc9b0c7-425b-4420-a2cd-e6ec2d12736a/content>.

tyrimą tinkama linkme – tyrėjai sužinojus naujus aspektus apie tyrimo objektą, paliekama galimybė apie juos pasidomėti plačiau, dėl to gaunama išsamesnė ir susisteminta informacija¹³¹, tyrėja užduos išsamaus atsakymo reikalaujančius klausimus, o atsiradus neaiškumams, užduos papildomus klausimus, padėsiančius gauti išsamius atsakymus.

Tyrimo instrumentai. Parengiamajame interviu etape sudaryti devyni konkretūs klausimai, kurie interviu metu bus užduoti respondentams: 1) Kokiais kriterijais remdamiesi atskiriate neapykantos nusikaltimus nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo? Šiuo klausimu darbo autorė siekia, remdamasi praktiniu požiūriu, išanalizuoti vieną iš pagrindinių pastebėtų problemų – sunkiai įžvelgiamą ribą tarp teisėtai naudojamos saviraiškos laisvės ir teisės pažeidimo, už kurį numatyta kraštutinė priemonė – baudžiamoji atsakomybė. 2) Kuo skiriasi naudojimas žodžio laisve nuo viešosios tvarkos pažeidimo? Pastarasis klausimas itin susijęs su socialiniais tinklais, neatsiejamais nuo šiuolaikinės kasdienybės – juose įgyjama ne tik plati galimybė pasinaudoti saviraiškos laisve, tačiau ir pasiekama didelė žmonių auditorija, dėl to kyla poreikis surasti kriterijus, kuriais remiantis būtų atskirta saviraiška nuo viešosios tvarkos pažeidimo. 3) Į kokias mažumų grupes dažniausiai būna nukreipta neapykantos kalba? Šiuo klausimu siekiama atskleisti įvairioms mažumoms, tarp jų ir religinėms, priklausančių asmenų teisių užtikrinimo padėtį Lietuvoje. 4) Kokių priemonių imatės siekdami užkirsti kelią neapykantos kalbai? Klausimas skirtas atskleisti praktikoje naudojamus prevencinius būdus ir priemones, kad iš anksto būtų pažabojami galimi prigimtinių žmogaus teisių pažeidimai. 5) Kaip dažnai pasitaiko neapykantos kalbos, nukreiptos prieš religines mažumas? Pastarasis klausimas iš dalies susijęs su dviem aukščiau aptartaisiais, tačiau siekiama atskleisti teisės į religijos laisvę užtikrinimą Lietuvoje. 6) Kuriuos neapykantos kalbos požymius įrodyti sunkiausia? Šiuo klausimu darbo autorė siekia atlikti išsamesnę naudojimosi žodžio laisve atskyrimo nuo neapykantos kalbos analizę. Kad būtų nustatyta, jog asmens pasisakymai yra uždrausti baudžiamojo įstatymo ir suprantami kaip neapykantos kalba, reikalinga atskleisti nusikalstamos veikos sudėtį. Nenustačius, kad padaryta veika pilna apimtimi atitinka baudžiamajame įstatyme nurodytą veiką, traktuotina, kad asmuo naudojosi žodžio laisve. Todėl labai svarbu nustatyti, kuriuos neapykantos kalbos požymius įrodyti yra sunkiausia. 7) Kokiu būdu padaromų asmens garbės ir orumo pažeidimų pasitaiko praktikoje? Atlikus įvairios literatūros analizę pastebėta, kad asmens garbės ir orumo pažeidimai taip pat susiję su iškreiptu naudojimosi žodžio laisve – neretai jie apima asmens įžeidimą naudojant necenzūrinius žodžius, pateikiant tikrovės neatitinkančią informaciją, tad šiuo klausimu siekiama patikrinti teorinės medžiagos analizę ir sužinoti dažniausius praktikoje pasitaikančius būdus. 8) Kokiais kriterijais remdamiesi atribojate asmens garbės ir orumo pažeidimą nuo naudojimosi

¹³¹ Bronislovas Bitinas, Liudmila Rupšienė ir Vilma Žydžiūnaitė, *supra note*, 127: 156.

žodžio laisvė? Šis klausimas taip pat iškeltas atlikus įvairios literatūros analizę ir nustačius, kad teorijoje pabrėžiamas faktų, atitinkančių tikrovę, reikalingumas, siekiant nepažeisti žmogaus orumo, tad norima nustatyti, ar teorinės tiesos yra taikomos praktikoje.

Tyrimo eiga. Tyrimas pradėtas nuo pasirengiamojo etapo, kurio metu, vadovaujantis aukščiau minėtaisiais respondentų kriterijais, buvo žodžiu ar telefonu susisiekiama su kriterijus atitinkančiais respondентаis ir pasiūloma dalyvauti tyrime. Policijos pareigūnams, sutikusiems būti tyrimo respondentais, buvo raštu pristatyta tyrimą atliekanti tyrėja, magistro baigiamojo darbo ir tyrimo tema ir tikslai, visi respondentai taip pat buvo informuojami apie galimybę bet kuriuo metu pasitraukti iš tyrimo, akcentuotas dalyvavimo savanoriškumas ir tyrimo konfidencialumas. Po šios informacijos respondentams raštu elektroniniu paštu arba tiesiogiai pateikiami parengti tyrimo klausimai, informuojant respondentus, kad esant poreikiui, tyrimo eigoje bus pateikti ir patikslinamieji klausimai. Kiekvienas tiriamasis savo parengtus atsakymus pateikia raštu.

Remiantis V. Žydžiūnaitės pasiūlytu keturių žingsnių kokybinės turinio analizės būdu¹³², tyrėja gautus duomenis analizuos tokia tvarka: 1) gautų atsakymų į interviu klausimus perskaitymas; 2) esminių elementų pastebėjimas; 3) rastųjų elementų rūšiavimas į kategorijas; 4) gautųjų duomenų interpretavimas analizuotų literatūros šaltinių, susijusių su teisės į religijos ir saviraiškos laisvę, kontekste.

Tyrimo etika. Tyrimo eigoje buvo vadovujamasi geranoriškumo principu, kuris įgyvendintas pagarbiu stiliumi pateiktais tyrimo klausimais, susijusiais tik su respondentų profesine patirtimi ir praktiniais, su atliekamu darbu susijusiais išgyvenimais. Be kita ko respondentams klausimai pateikti raštu, siekiant sukurti saugią aplinką ir atsakymų autentiškumą. Tyrimo metu laikytasi konfidencialumo principo, kuriuo remiantis nėra atskleidžiamos respondentų asmenybės ar kiti požymiai, leidžiantys identifikuoti asmenis. Atliekant duomenų analizę respondentams suteikiami eilės numeriai, užtikrinantys anonimiškumą. Taip pat tyrimo metu laikytasi teisės gauti informaciją principo užtikrinant, kad kiekvienas respondentas žinotų, kokių tikslu bus naudojami jo pateikti atsakymai, užtikrinant, kad visa informacija bus naudojama tik mokslinio tyrimo tikslais. Tiriamiesiems užtikrinama galimybė bet kuriame tyrimo etape užduoti rūpimus klausimus ir gauti atsakymus apie tyrimo prasmę ir eigą. Be kita ko užtikrinamas tiriamųjų savanoriškumo principo laikymasis akcentuojant, kad jie turi galimybę atsisakyti dalyvauti tyrime ar nutraukti savo dalyvavimą bet kuriame tyrimo etape.

¹³² Bronislovas Bitinas, Liudmila Rupšienė ir Vilma Žydžiūnaitė, *supra note*, 127: 232-233.

3.2. Policijos pareigūnų, tiriančių asmenų pareiškimus dėl žmogaus teisių pažeidimų, interviu apie teisinio reglamentavimo ypatumus ir probleminius teisių užtikrinimo aspektus rezultatų analizė

Siekiant iš praktinės pusės, nuodugniau išanalizuoti policijos pareigūnų, tiriamos srities specialistų, požiūrį į saviraiškos laisvės ir teisės pažeidimo atribojimą bei religinių bendruomenių teisių užtikrinimo situaciją Lietuvoje, buvo užduoti aštuoni atviro tipo interviu klausimai (priedas Nr. 1) keturiems respondentams. Visiems respondentams klausimai buvo pateikti elektroniniu paštu, tiriamieji, atsakę į pateiktus klausimus, savo atsakymus taip pat pateikė nuotoliniu būdu. Daliai respondentų tyrimo eigoje, siekiant išsamesnės temos analizės, buvo pateikti patikslinantys klausimai. Tiriamųjų pateikti atsakymai pridėti prie šio magistro baigiamojo darbo priedų (priedas Nr. 2, priedas Nr. 3, priedas Nr. 4, priedas Nr. 5).

Pirmuoju klausimu („**Kokiais kriterijais remdamiesi atskiriate neapykantos nusikaltimus nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo?**“) darbo autorė siekė rasti konstruktyvią praktikoje taikomą taisyklę, kuria vadovaujantis būtų galima lengviau atriboti teisėtą naudojimąsi prigimtinė saviraiška nuo neapykantos nusikaltimo, kuris yra uždraustas baudžiamojo įstatymo. Atlikus įvairių literatūros šaltinių analizę pastebėta, kad iki šiol šių dviejų reiškinių atribojimas nėra griežtai apibrėžtas, o tai suteikia galimybę asmenims interpretuoti teisės normas vadovaujantis savo subjektyviu suvokimu. Atlikus interviu ir išanalizavus gautus duomenis nustatyta, kad nors respondentai įvardijo įvairius šių reiškinių atribojimo elementus, tačiau savo esme respondentų atsakymai yra panašūs, todėl gautus tiriamųjų atsakymus galima suskirstyti į kategorijas.

1 lentelė. Respondentų pateiktų atskyrimo kriterijų kategorizavimas.

Kategorija	Subkategorija	Ištrauka iš interviu
1. Tikslas.	1. Siekis pasisakyti viešai. 2. Tikslas sukurstyti kitus daryti nusižengimus ar nusikalstamas veikas iš neapykantos.	1. Ištrauka iš antrojo interviu: „Mano nuomone neapykantos nusikaltimą nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo skiria tai, jog kaltininko tikslas yra skleisti neapykantą viešai.“ 2. Ištrauka iš trečiojo interviu: „jei <...> išsakyta nuomone siekiama žeminti, diskriminuoti, sukurstyti kitus prieš tam tikrą grupę – vertinu kaip neapykantos nusikaltimus.“

2. Motyvas.	1. Išankstinis asmens vidinis itin neigiamas nusistatymas. 2. Motyvas skleisti neapykantą.	1. Ištrauka iš pirmojo interviu: „Neapykantos nusikaltimą nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo skiria kaltininko išankstinis nustatymas skleisti neapykantą“. 2. Ištrauka iš ketvirtito interviu: „padaryta nusikalstama veika turi būti įtvirtinta įstatyme, ir veika turi būti padaryta egzistuojant neapykantos motyvui“.
-------------	---	---

Išanalizavus interviu gautus atsakymus matomos dvi aiškios visų respondentų įvardytos ribos, leidžiančios atskirti neapykantos nusikaltimą nuo teisėto naudojimosi saviraiškos laisve – tokiai nusikalstamai veikai būdingas motyvas, tai yra išankstinis nusistatymas ir noras skleisti neapykantą, o taip pat būdingas tikslas – savo radikaliai neigiamus pasisakymus ar kitus veiksmus atlikti viešai, matant, girdint aplinkiniams ir turint laisvą galimybę pasiekti itin neigiamą informaciją, o taip pat tikslas sukurstyti tam tikrą asmenų ratą, kad pastarieji taip pat pradėtų nekęsti, engti tam tikrą mažumoms priklausančią asmenų grupę, naudoti smurtą šios grupės narių atžvilgiu. Be kita ko respondentai savo atsakymuose į pirmąjį interviu klausimą atskleidė ir išskirtinai saviraiškos laisvei būdingus požymius. Trečioji respondentė nurodė, kad saviraiškos laisvė jos supratimu yra asmens išsakyta subjektyvi nuomonė ir aplinkos vertinimas iš paties pasaulėžiūros suvokimo aspekto. Ketvirtasis respondentas pasisakė, kad saviraiška – tai nuomonės išsakymas be aplinkinių kurstymo daryti nusižengimus ar nusikaltimus momento.

Darbo autorei atlikus įvairių literatūros šaltinių analizę išvelgiamas teorijoje egzistuojančių pagrindinių neapykantos nusikaltimo ir saviraiškos laisvės atskyrimo taisyklių panašumas su respondentų pateiktais atsakymais. Kaip jau analizuota antrajame šio baigiamojo darbo skyriuje, pagrindiniai neapykantos nusikaltimo aspektai yra viešumas, skatinimas nekęsti ir diskriminuoti kitus asmenis, o be kita ko ir fizinio smurto skatinimas. Todėl darbo autorė pilna apimtimi pritaria pateiktiems respondentų atsakymams. Šio interviu klausimo plotmėje galima teigti, kad praktiškai specialistų taikomos atskyrimo taisyklės yra tapačios literatūros šaltiniuose atrandamoms taisyklėms.

Išanalizavus saviraiškos laisvę užtikrinančius teisės aktus ir juose pateiktą teisinį reglamentavimą pastebėta, kad daugelyje teisės aktų akcentuojama, jog saviraiškos laisvė gali būti ribojama, kai siekiama apsaugoti ne tik atskirus asmenis ar jų grupes, tačiau ir viešąją tvarką, kuri svarbi visuomenės darnai. Tačiau pastaruoju metu, socialiniams tinklams ir elektroninei erdvei tapus neatsiejamu daugelio kasdienybės dalimi, viešosios tvarkos sąvoka peraugo realybės ribas ir yra suvokiama be kita ko kaip saugi kibernetinė erdvė, kuri būtų tinkama kiekvienam visuomenės

nariui. Todėl iškilo būtinybė atrasti ribas tarp saviraiškos laisvės įgyvendinimo ir viešosios tvarkos pažeidimo, ko siekiama antruoju interviu klausimu („**Kuo skiriasi naudojimasis žodžio laisve nuo viešosios tvarkos pažeidimo?**“).

Apžvelgus interviu metu gautus atsakymus matyti, kad atskirti viešosios tvarkos pažeidimą nuo naudojimosi saviraiškos laisvės yra sudėtinga. Pirmoji respondentė nurodė, kad viešosios tvarkos pažeidimas „yra veiksmai padaryti viešoje vietoje padaryti veiksmai - įžūlus elgesys, išsakomi grasinimai, piktybiškas tyčiojimas iš kito asmens ar asmenų grupės, veiksmai rodantys nepagarbą visuomenei“. Tuo tarpu trečioji respondentė pabrėžė „jei nuomonės išsakymas pasireiškia tam tikru agitavimu, konkrečiu kurstymu, diskriminavimu, niekinančio požiūrio formavimu“ tai laikytina viešosios tvarkos pažeidimu. Ketvirtasis respondentas pabrėžė necenzūrinių žodžių egzistavimą viešosios tvarkos pažeidimo atveju. Darbo autorė pritaria pirmosios respondentės atsakymui, kadangi išanalizavus įvairius literatūros šaltinius, o taip pat ir iš pačios sąvokos sandaros matyti, jog norint tam tikrus veiksmus priskirti prie viešosios tvarkos pažeidimo visų pirma reikalinga, jog tokie veiksmai būtų atlikti matant ir girdint neapibrėžtam asmenų ratui, viešai, o taip pat tokiais veiksmais asmuo turi ne tik išsakyti savo nuomonę ir atskleisti pasaulėžiūrą, tačiau elgtis itin įžūliai, niekinančiai, rodyti nepagarbą aplinkiniams. Prie tokių veiksmų priskirtini ir necenzūriniai žodžiai, minimi ketvirtojo respondento, tačiau jie turėtų būti laikomi tik viena iš sudėtinių viešosios tvarkos pažeidimo dalių, o ne jo visuma. Iš dalies pritartina ir trečiosios respondentės atsakymui tais atvejais, kai agitavimas ir niekinančio požiūrio formavimas yra susijęs ne su mažumoms priklausančia grupe, o su daugumoms priklausančiu asmeniu ir asmenų grupe, kurios atžvilgiu elgiamasi nepagarbiai. Taigi iš gautų atsakymų galima daryti išvadą, kad praktikoje saviraiškos laisvė nuo viešosios tvarkos atribojama vertinant, ar asmens informacija pateikta viešai ir ar ji įžeidžia, šokiruoja ir piktina aplinkinius visuomenės narius, ar tokiais veiksmais rodoma nepagarba aplinkiniams. Tuo tarpu didžioji dalis respondentų, atsakydami į antrąjį klausimą, žodžio laisvę įvardijo kaip nuomonės, minčių ir pažiūrų išsakymą nesiekiant nieko įžeisti.

Trečiuoju klausimu („**I kokias mažumų grupes dažniausiai būna nukreipta neapykantos kalba?**“) darbo autorė siekė nustatyti, kurios iš pažeidžiamųjų asmenų grupių nėra pakankamai apsaugotos įstatymų leidėjo, o taip pat prieš kurias iš šių asmenų grupių asmenys, naudodamiesi savo saviraiškos laisve, peržengia leistinumo ribas ir skleidžia diskriminuojančius duomenis. Iš interviu metu gautų atsakymų matyti, kad du iš keturių respondentų nurodė, jog neapykantos kalba dažniausiai būna nukreipta į seksualinėms mažumoms priklausančias grupes. Viena respondentė paminėjo neapykantos kalbos dažnumą žydų bendruomenių atžvilgiu, likusioji respondentė pabrėžė diskriminaciją tautinėms mažumoms. Taigi iš gautųjų respondentų atsakymų matyti, kad nėra išskirtinai vienos niekinimą patiriančios asmenų grupės. Nors didesnė dalis

respondentų atkreipė dėmesį į seksualinių grupių dažniau patiriamą neapykantos kalbą, tačiau matyti, kad tokius nusikaltimus prieš asmenų grupes patiria ir religinėms bendruomenėms priklausantys asmenys. Du tiriamieji pabrėžė neapykantos kalbos egzistavimą internete, socialiniuose tinkluose ir pasireiškimą per įvairius pasisakymus, užrašus. Lyginant gautuosius duomenis su atlikta literatūros šaltinių analize matyti, kad būtent literatūroje keliama teorija apie interneto atvertas galimybes neapykantos sklaidai ir statistikoje minimus 90% visos neapykantos kalbos atvejų padarymo būtent naudojantis elektronine erdve matyti, kad šią problemą išvelgia ir specialistai, nagrinėjantys praktikes situacijas. Nors religinių bendruomenių mažumoms priklausančių asmenų situacija, vertinant interviu metu gautus rezultatus, atrodo ne tokia problematiška nei buvo išvelgta analizuotoje teorijoje, tačiau matyti, kad kai kurie specialistai akcentuoja būtent religinių mažumų grupes kaip patiriančias daugiausiai neapykantos. Taigi specialistų išvelgiami pastebėjimai iš dalies sutampa su analizuota teorine medžiaga.

Ketvirtuoju klausimu („**Kokių priemonių imatės siekdami užkirsti kelią neapykantos kalbai?**“) siekta atskleisti būtent praktikoje naudojamus būdus, kuriais iš anksto būtų galima užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams, padaromiems dėl naudotos neapykantos kalbos. Iš gautų interviu atsakymų matyti, kad praktikoje naudojami įvairūs prevencijos būdai – pirmasis respondentas pastebėjo „Virtualaus patrulio“ vykdomą veiklą viename iš socialinių tinklų. Antrasis respondentas pabrėžė įvairias akcijas mokyklose, kitose mokymosi įstaigose, reklaminius plakatus, skatinančius mažinti neapykantą. Trečiasis respondentas kaip vieną iš taikomų priemonių nurodė vedamus prevencinius pokalbius asmenims, tuo tarpu ketvirtasis respondentas pritarė tiek pirmajam, tiek ketvirtajam respondentams pabrėždamas vykdomą socialinių tinklų stebėseną ir asmenų supažindinimą su galima atsakomybe, kas galėtų būti priskirtina prie jau minėtų prevencinių pokalbių su asmenimis. Pastebėtina, kad praktikoje taikomos skirtingos, įvairaus spektro prevencinės priemonės siekiant kovoti su neapykantos kalba ir užkirsti kelią radikaliai, ribas peržengusiam nuomonės išsakymui. Kadangi praktikoje jau yra kilęs poreikis ne tik taikyti įvairias atsakomybės rūšis, tačiau ir imtis kelio užkirtimo priemonių, manytina, kad neapykantos kalbos atvejų pasitaiko pakankamai dažnai, o šį reiškinį, darbo autorės nuomone, lemia būtent gyventojų negebėjimas atskirti naudojimosi žodžio laisve nuo teisės pažeidimo. Todėl darbo autorė mano, jog tampa vis aktualiau kurti švietimo programą, kurioje būtų integruotas asmenų supažindinimas su turimų prigimtinių laisvių apimtimi ir naudojimosi jomis ribomis. Tokia prevencinė priemonė ne tik užkirstų kelią atskirų asmenų dėl informacijos stokos daromiems pažeidimams, tačiau leistų aplinkiniams atpažinti asmens ribų peržengimą ir imtis atitinkamų priemonių.

Penktuoju klausimu („**Kaip dažnai pasitaiko neapykantos kalbos, nukreiptos prieš religines mažumas?**“) ir jį patikslinančiu klausimu („**prieš kokias religines bendruomenes**

pasireiškia?“) darbo autorė siekė atskleisti religinių bendruomenių teisių užtikrinimo padėtį Lietuvoje ir įžvelgti labiausiai pažeidžiamas religines bendruomenes. Trečiasis ir ketvirtasis respondentai nurodė, kad visgi neapykantos kalbos, nukreiptos būtent prieš religines bendruomenes, pasitaiko retai. Antrasis respondentas nurodė, kad pažeidžiamiausios religinės bendruomenės yra islamo religijos atstovai. Ketvirtasis respondentas pabrėžė žydų bendruomenę, o pirmasis respondentas nurodė abi aukščiau minėtas religines bendruomenes. Kitų religinėms mažumoms priklausančių mažumų interviu atsakymuose nebuvo minima. Be kita ko pirmasis respondentas pateiktą atsakymą papildė nurodydamas, kad neapykantos kalba gerokai padažnėja po įvairių teroro aktų, karinių išpuolių, kuriuose dalyvavo su atitinkamomis religinėmis bendruomenėmis siejami asmenys. Teorinėje šio baigiamojo darbo dalyje išanalizavus teismų praktiką taip pat atspindėjo bylų, susijusių su neapykanta ir pasisakymais prieš judaizmą aktualumas Lietuvoje. Taigi respondentai, pateikdami atsakymus remiantis savo turėta praktike patirtimi, be kita ko taip pat pastebėjo judėjų engimo tendenciją. Darbo autorė taip pat pritaria pirmojo respondento pastebėjimui dėl netolerancijos didėjimo po pasaulį sukrėtusių įvykių – neretai visuomenėje vyraujantis nepakantumas tam tikrai religinei bendruomenei keičiasi laiko tėkmėje, o šiuos pokyčius lemia skirtingi pasaulyje vykstantys procesai ir asmenų santykis su religinėmis bendruomenėmis.

Šeštuoju klausimu („**Kuriuos neapykantos kalbos požymius įrodyti sunkiausia?**“) darbo autorė, tam tikra apimtimi išanalizavusi saviraiškos laisvės atskirtį nuo neapykantos kalbos, siekė nustatyti, kokių sunkumų kyla praktikoje siekiant įrodyti, jog asmuo padarė įstatymo uždraustą veiką, o ne teisėtai naudojosi saviraiška. Interviu metu gautus duomenis galima suskirstyti į tris kategorijas, kurios pateikiamos antroje lentelėje.

2 lentelė. Sunkiausiai įrodomų neapykantos kalbos požymių kategorizavimas.

Kategorija	Subkategorija	Ištrauka iš interviu
1. Tikslas.	1. Siekis sukurstyti kitus skleisti neapykantą.	1. Ištrauka iš pirmojo interviu: „sunkiausia įrodyti, kad neapykantos kalba buvo siekiama kurstyti kitus, skatinti skleisti neapykantą prieš asmenį ar asmenų grupę dėl jų tapatybės, rasės, kt. pažiūrų“. 2. Ištrauka iš trečiojo interviu: „sunku atskirti nuomonės išsakymą naudojantis žodžio laisvę nuo neapykantos kurstymo“.

2. Motyvas.	1. Išankstinis nusistatymas, šališkumas.	1. Ištrauka iš ketvirtąjo interviu: „sunku įrodyti, kad kaltininko išankstinis nusistatymas, šališkumas, neapykanta peržengė saviraiškos laisvės ribas.“ 2. Ištrauka iš trečiojo interviu: „sunku įrodyti pagrindinį tikslą ir motyvą neapykantos kalbos aspekto.“
3. Nusikalstamos veikos padarymo būdas.	1. Naudota psichinė prievarta.	1. Ištrauka iš antrojo interviu: „Mano nuomone sunkiausia įrodyti psichinę prievartą.“

Išanalizavus interviu metu gautus atsakymus ir suskirsčius juos į tris kategorijas matyti, kad respondentų turėtose praktinėse situacijose buvo sunku įrodyti nusikalstamos veikos tikslą – kad įtariamasis savo žodžiais ar veiksmais siekė būtent sukurstyti aplinkinius nekęsti tam tikros asmenų grupės, taip pat turėtą įtariamojo ekstremalų išankstinį nusistatymą ir šališkumą mažumoms priklausančios grupės nariams, o taip pat ir nusikalstamos veikos padarymo būdą, kai nusikalstama veika padaryta naudojant psichinę prievartą, o ne išoriškai pastebimus ir aplinkiniams matomus veiksmus. Pastebėtina, kad du iš keturių respondentų paminėjo, jog visgi sunku atskirti išsakytą nuomonę, tai yra naudojimąsi žodžio laisve, nuo neapykantos kalbos, o ir trečioji respondentė, akcentuodama sunkumus įrodant psichinę prievartą, kuri dažnu atveju išreiškiama žodžiais, netiesiogiai nurodė, kad išsakytus žodžius sunku kvalifikuoti kaip neapykantos kalbą. Išanalizuotoje literatūroje, taip pat ir pirmame interviu klausime, paminėta, kad vienas pagrindinių neapykantos nusikaltimo atskyrimo nuo saviraiškos laisvės požymių yra tikslas kurstyti aplinkinius nekęsti tam tikros grupės asmenų. Todėl darbo autorė išvelgia praktikoje egzistuojantį paradoksą – vienas iš nedaugelio neapykantos nusikaltimo atskyrimo nuo žodžio laisvės aspektų yra ir vienas sunkiausiai įrodinėtinių neapykantos kalbos požymių. Galima teigti, kad tai yra viena iš nevienodos teismų praktikos bei egzistuojančios erdvės subjektyvioms interpretacijoms priežasčių. Nors tiek teorijoje, tiek praktikoje yra žinoma taisyklė, pagal kurią reikėtų atskirti du aptariamus reiškinius, tačiau praktikoje šį skirtumą sunku įrodyti, sunku rasti objektyvių duomenų, nulemiančių asmens patraukimą baudžiamajon atsakomybėn dėl išsakytos neapykantos kalbos. Tai lemia situacijas, kuomet asmenys, peržengę teisėtos saviraiškos ribas, nebūna patraukti atsakomybėn.

Septintuoju interviu klausimu („**Kokiu būdu padaromų asmens garbės ir orumo pažeidimų pasitaiko praktikoje?**“) darbo autorė siekė atskleisti pagrindinius praktikoje pasitaikančius būdus, kuriais pažeidžiama asmenų garbė ir orumas, kadangi atliktus įvairios

literatūros bei teismų praktikos analizę pastebėta, kad dažniausiai minimi įžeidimai naudojant necenzūrinius žodžius, o taip pat tikrovės neatitinkančios informacijos skleidimas. Todėl darbo autorei įdomu, ką praktikoje pastebi tiriamieji. Išanalizavus interviu metu gautus duomenis pastebėta, kad trys iš keturių respondentų akcentavo socialiniuose tinkluose pateikiamą informaciją rašant įvairius komentarus. Vienas iš respondentų paminėjo garbės ir orumo pažeidimo pasireiškimą per žeminimą, tikrovės neatitinkančios informacijos bei intymių nuotraukų ir vaizdo įrašų platinimo prizmę. Vienas respondentas akcentavo įžeidinėjimus, patyčias ir mobingą. Lyginant teorinės literatūros analizę pastebėtina, kad respondentai praktikoje taip pat susidūrė su tikrovės neatitinkančios informacijos sklaida. Be kita ko dalis respondentų akcentuodami komentarų rašymą socialiniuose tinkluose taip pat netiesiogiai nurodė, kad garbės ir orumo pažeidimai padaromi būtent peržengus saviraiškos laisvės ribą – pasinaudojant turima žodžio laisve ir rašant savo mintis. Darbo autorė atkreipia dėmesį į trečiojo respondento atsakymą, kuriame minima intymių nuotraukų ir vaizdo įrašų sklaida. Toks duomenų atskleidimas susijęs ne tik su asmens gyvenimo eigoje įgytos geros reputacijos ir prigimtinais turimo žmogiškojo orumo pažeminimu ir sutrypimu, tačiau ir su teisės į privatų asmens gyvenimą pažeidimu. Nors tokie vaizdo įrašai ir nuotraukos nėra susiję su tikrovės neatitinkančia informacija, tačiau akivaizdžiai peržengia tokia nuotrauka pasidalinusiojo su tam tikru asmeniu ar asmenų grupe interesus ir norimą adresatą. Todėl įžvelgtina ne tik naudojimosi saviraiška sankirta su asmens garbės ir orumo pažeidimu, tačiau ir asmens privataus gyvenimo ribų peržengimu.

Aštuntuoju klausimu („**Kokiais kriterijais remdamiesi atribojate asmens garbės ir orumo pažeidimą nuo naudojimosi žodžio laisve?**“) darbo autorė siekė patikrinti informaciją, gautą atlikus literatūros šaltinių analizę. Būtent iš įvairių teorijos ir teismų praktikos šaltinių nustatyta, kad asmens garbės ir orumo pažeidimas nuo saviraiškos laisvės skiriamas visų pirma atribojant nuomones nuo žinių, pateiktų kaip teisingų faktų, o visų antra žinioms taikant tiesos kriterijų ir vertinant, ar pateikti faktai atitinka tikrovę. Tad norima sužinoti, ar praktikoje realias gyvenimo situacijas per teisės pažeidimo prizmę vertinantys policijos pareigūnai taiko tokias pačias atskyrimo taisykles, o galbūt turi ir kitų, teorijoje neanalizuotų atskyrimo principų. Apžvelgus respondentų klausimus pastebėta, kad visi keturi respondentai nurodė, kad svarbu įvertinti tiek asmens tikslą, tiek išsakytą ar kitaip pateiktą turinį – ar juo asmuo siekė tik išsakyti savo nuomonę, kaip ketvirtasis respondentas nurodė – pateikti asmens subjektyvų vertinimą, ar suklaidinti aplinkinius, pateikti tikrovės neatitinkančią informaciją kaip teisingus faktus. Pirmoji respondentė be kita ko atkreipė dėmesį į skaitytojų, klausytojų svarbą – ar jie pateiktą informaciją suvokė kaip rašiusiojo, kalbėjusiojo nuomonę, ar kaip pateikiamą tikrą, neginčijamą informaciją. Taigi iš gautų duomenų galima teigti, kad atribojant žodžio laisvę nuo asmens garbės ir orumo pažeidimo svarbus yra objektyvusis kriterijus – skaitytojų ar klausytojų suvokimas, bei

subjektyvusis kriterijus – paties rašiusiojo turėtas tikslas ir kaip nurodė pirmoji respondentė – jo paties suvokimas, žinojimas apie faktų neteisingumą. Be kita ko, kaip nurodė ketvirtasis respondentas, jei informacija pateikiama kaip tikri duomenys ji gali būti patikrinama, todėl siekiant atriboti šiuos du reiškinius reikėtų tikrinti paties komentaro duomenis su realia tikrove. Darbo autorė pastebėjo, kad pagrindinės analizuotoje literatūroje egzistuojančios saviraiškos atskyrimo nuo garbės ir orumo pažeidimo taisyklės yra taikomos ir policijos pareigūnų praktinėje veikloje. Kaip ir teorijoje, praktikoje svarbu skirti nuomonę, kurią turi teisę turėti asmuo, nuo duomenų, pateikiamų kaip faktų.

Apibendrinant interviu metu gautą informaciją galima teigti, kad nors tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų nuomonės tam tikrais klausimais išsiskyrė, tačiau pastebimos pagrindinės nagrinėjamų probleminių klausimų tendencijos. Atribodami saviraiškos laisvę nuo neapykantos nusikaltimo policijos pareigūnai atkreipia dėmesį į kaltininko turėtą tikslą sukurstyti nekęsti ir kitus asmenis bei turėtą motyvą – išankstinį nusistatymą tam tikros grupės atžvilgiu. Be kita ko policijos pareigūnai šiuos svarbius atribojimo požymius paminėjo ir kaip sunkiai praktiškai įrodomus. Taip pat policijos pareigūnai vieningai pasisakė dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo atribojimo nuo saviraiškos laisvės, akcentavo nuomonės ir fakto skirtumus, kurie atrasti ir analizuotoje teorijoje. Nors tiriamųjų atsakymai į tokius klausimus, kaip pažeidžiamiausios mažumų grupės ir religinės bendruomenės, prieš kurias naudojama neapykantos kalba, išsiskyrė, tačiau šie klausimai išimtinai susiję su jų subjektyvia patirtimi ir nagrinėtomis praktinėmis situacijomis, todėl natūralu, kad kiekvienas iš respondentų pateikė skirtingas įžvalgas dėl tiriamų tendencijų. Tyrimo metu taip pat nustatyta, kad policijos pareigūnai praktikoje taiko labai skirtingas neapykantos nusikaltimų prevencijos priemones, tačiau tai tik užtikrina platesnį visuomenės pasiekimą ir skirtingoms grupėms priklausančių asmenų informavimą apie galimą atsakomybę. Taigi galima daryti išvadą, kad neapykantos nusikaltimų atribojimas nuo saviraiškos, taip pat ir viešosios tvarkos pažeidimo atskyrimas, sudėties požymių įrodinėjimas yra sudėtingas procesas, priklausantis nuo paties policijos pareigūno, kuris parenka jo nuomone labiausiai tinkančias priemones sudėties požymiams, neapykantos motyvui įrodyti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę teikia galimybę kiekvienam asmeniui turėti vidinius įsitikinimus ir santykį su išorine tikrove bei vadovaujantis savo nuostatomis niekieno neverčiamam pasirinkti sau tinkamą religiją, ją išpažinti priimtinausiu būdu – tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, mokant aplinkinius ir ugdant savo vaikų religinį identitetą, tačiau neperžengiant kitų asmenų teisių ir valstybės interesų ribų. Tuo tarpu saviraiškos laisvės samprata yra nevienalytė sąvoka, apimanti galimybę turėti ir suformuoti savo įsitikinimus, galimybę jais dalytis visais būdais ir priemonėmis. Saviraiškos laisvė vertintina ir kaip savęs realizavimo būdas, ir kaip pagrindinė sąlyga darniai demokratijai egzistuoti.
2. Lietuvoje tradicinėmis pripažintos devynios religinės bendruomenės ir bendrijos, kurios laikomos turinčiomis ypatingą statusą dėl savo istorinės tautos, socialinio ar kito, paveldėto reikšmingumo visuomenei. Šios religinės bendruomenės turi palankesnes galimybes įgyvendinti kiekvieno prigimtine teisę išpažinti savo tikėjimą. Lietuvos mokymo įstaigose numatytas tik tradicinių, pripažintų religinių bendruomenių tikybos mokymas, teikiamos finansinės paskatos, tokiu būdu teikiant privilegijas pavieniams tikėjimams, o kitiems tikėjimams paliekant galimybę mokytis tikėjimo tiesų tik privačiai. Be kita ko, siekiant atsisakyti atlikti karo prievolę religiniais pagrindais susiduriama su nešališko vertinimo problema retesnių tikėjimų atstovų atžvilgiu, kadangi jų atsisakymo pagrįstumą vertina ir tradicinių, pripažintų religinių bendruomenių atstovai. Taip pat tik tradicinių, pripažintų religinių bendruomenių sudaroma santuoka vertinama lygiaverte valstybės nustatyta tvarka sudarytai santuokai. Tad įžvelgiamas akivaizdus skirtumas ir nelygybė tarp tradicinių, pripažintų religinių bendruomenių turimų teisių ir kitų religinių bendruomenių teisių.
3. Įžvelgiamos tik abstrakčios saviraiškos ir neapykantos kalbos atskyrimo taisyklės, susijusios su kraštutinai neigiamos informacijos viešumu, nukreipimu į mažumų grupes, skatinimu su jomis susidoroti. Panaši situacija matoma ir atribojant saviraišką nuo asmens garbės ir orumo pažeidimo, šiuo atveju pastebėtos tik teismų praktikos sukurtos gairės, kuriose minimas išreikšto turinio pagrįstumas įrodymais, tikrovės atitikimas, pačios informacijos intensyvumas vertinant jos poveikį asmens reputacijai, fakto ir nuomonės atskyrimas. Tačiau tik abstrakčių taisyklių egzistavimas gali lemti arba per griežtą ir neproporcingą saviraiškos laisvės ribojimą, arba kitų asmens teisių pažeidimą.
4. Tyrimo rezultatai patvirtino, neapykantos nusikaltimų atribojimas nuo saviraiškos, taip pat ir asmens garbės ir orumo pažeidimo atskyrimas, sudėties požymių įrodinėjimas yra sudėtingas procesas, priklausantis nuo paties policijos pareigūno ir jo turėtos praktinės patirties. Tačiau iš

gautų duomenų galima įžvelgti, kad atribodami saviraiškos laisvę nuo neapykantos nusikaltimo policijos pareigūnai atkreipia dėmesį į kaltininko turėtą tikslą sukurstyti nekęsti ir kitus asmenis, kaltininko išankstinį nusistatymą ir padarytos veikos viešumą. Atskiriant asmens garbės ir orumo pažeidimo atribojimo nuo saviraiškos laisvės, respondentai akcentavo akcentavo nuomonės ir fakto skirtumus, kurie atrasti ir analizuotoje teorijoje.

Teikiami pasiūlymai:

1. Atsižvelgiant į tai, kad tik tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių tikintiesiems sudaroma galimybė švietimo įstaigose parinkti savo vaikams atitinkamą religinį mokymą, siekiant įvairių, skirtingų religinių bendruomenių turimų teisių pusiausvyros siūloma pakeisti LR švietimo įstatymo 31 str. 2, 3, 4, 5 dalis, kuriose įtvirtinti tikybos mokymo mokykloje ypatumai, ir jas išdėstyti taip: „2. Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas vykdančios mokyklos mokinys, sulaukęs 14 metų, turi teisę rinktis vieną iš privalomojo dorinio ugdymo dalykų: mokykloje dėstomos religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką. 3. Jaunesniam negu 14 metų mokiniui religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos arba etikos dalyką parenka tėvai (globėjai, rūpintojai), valstybės globojamam mokiniui jo šeimoje ar giminėje išpažįstamos religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką parenka vaiką globojanti institucija. 4. Tikybos mokymo formaliojo švietimo mokykloje (išskyrus aukštąją mokyklą) programą rengia atitinkama religinė bendruomenė ar bendrija, pagal kompetenciją ją įvertina ir tvirtina jos vadovybė bei švietimo ir mokslo ministras. 5. Tikybos mokyti pagal formaliojo švietimo programas (išskyrus aukštojo mokslo studijų programas) gali asmuo, įgijęs aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją arba turintis tam reikalingą specialųjį pasirengimą. Toks asmuo privalo turėti religinės bendruomenės ar bendrijos vadovybės nustatyta tvarka išduotą leidimą (siuntimą) mokyti tikybos. 6. Mokykla, negalinti užtikrinti mokinių ar jų tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidaujamos religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos mokymo, įskaito mokiniui tikybos mokymą sekmadieninėje mokykloje ar kitoje tikybos mokymo grupėje pagal šio straipsnio 4 ir 5 dalyse nustatytus reikalavimus.“. Vertinant šią įžvelgtą problemą kompleksiskai, tikslinga mokymo įstaigoms leisti surengti balsavimą, siekiant nustatyti jose besimokančių mokinių ir jų šeimų vyraujančius tikėjimus, pagal tai įdiegti atitinkamų religijų mokymo programas.
2. Siekiant nešališkumo principo užtikrinimo asmeniui, norinčiam atlikti alternatyviąją krašto tarnybą religiniais pagrindais, tikslinga pakeisti LR karo prievolės įstatymo 17 str. 2 d., ją išdėstant taip: „2. Karo prievolininkų prašymus dėl alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos atlikimo nagrinėja ir rekomendacijas dėl prašymų pagrįstumo teikia specialioji komisija, sudaryta iš asociacijų, prašymą teikiančiojo tikėjimą atitinkamos religinės bendruomenės ar

religinės bendrijos atstovų, aukštųjų mokyklų atstovų. Šios komisijos narių skaičių, jos sudarymo ir darbo tvarką nustato Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Atsižvelgdama į specialiosios komisijos rekomendacijas, karo prievolę administruojanti krašto apsaugos sistemos institucija priima sprendimą prašymą atlikti alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą pripažinti pagrįstu arba nepagrįstu.“

3. Įgyvendinant valstybės religinio neutralumo principą, tikslinga panaikinti LR civilinio kodekso 3.24 straipsnį, kuriame numatytas santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka ir jos atitikimas civiline tvarka sudarytai santuokai, tokiu būdu užtikrinant lygias galimybes įvairių religinių bendruomenių atstovams sudaryti santuokas remiantis tam tikėjimui būdingoms tradicijoms, o siekiant santuoką įtvirtinti kaip civilinės būklės aktą, turintį teisinės pasekmes, taikyti bendrą pareigą santuoką sudaryti valstybės priimtomis taisyklėmis civilinės metrikacijos skyriuje.
4. Siekiant visų religinių bendruomenių teisės į religines apeigas užtikrinimą ir tikėjimo išpažinimo bendruomenėje galimybę ir apsaugą, siūloma pakeisti LR BK 171 str. jį išdėstant taip: „Tas, kas necenzūriniais žodžiais, įžūliais veiksmais, grasinimais, patyčiomis ar kitais nepadoriais veiksmais sutrikdė religinės bendruomenės ar bendrijos pamaldas ar kitas apeigas arba iškilmes, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba buda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.“ Tokiu būdu diskrecija vertinti religinės bendruomenės apeigų buvimą ar nebuvimą, jų svarumą ir sutrikdymo faktą būtų paliekama teismams.
5. Siūloma Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetui priimti rekomendacijas „Dėl saviraiškos laisvės atribojimo nuo neapykantos nusikaltimų ir asmens garbės ir orumo pažeidimų“, kuriose būtų numatytos oficialios gairės, padėsiančios atskirti neapykantos nusikaltimą nuo teisėto naudojimosi saviraiškos laisve, taip pat nurodomi būdai, kuriais galima įžvelgti pagrindinį nusikalstamos veikos tikslą – skatinti nekęsti aplinkinius. Rekomendacijose taip pat reikalinga aiškiai apibrėžti asmens garbės ir orumo pažeidimo galimus atvejus ir taisykles, kuriomis galima atriboti teisėtą nuomonę nuo pažeidimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI IR KITI TEISINIAI DOKUMENTAI

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
2. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. EUR LEX EUROPA. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
3. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. spalio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
4. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>.
5. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. spalio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.
6. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. INFOLEX. Žiūrėta 2024 m. sausio 13 d. <https://www.infolex.lt/ta/66150:str171>.
7. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. INFOLEX. Žiūrėta 2024 m. sausio 13 d. <https://www.infolex.lt/ta/60696>.
8. „Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas“. SEIMAS. Žiūrėta 2024 m. sausio 13 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.32330/asr>.
9. „Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. spalio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.21783/asr>.
10. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“. INFOLEX. Žiūrėta 2024 m. sausio 6 d. <https://www.infolex.lt/ta/54723:str31>.
11. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.

MOKSLINIAI ŠALTINIAI

12. Arlauskas, Saulius. „Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos“. *Jurisprudencija* 19, 11 (2001): 142. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3747>.
13. Blinstrubis, Tomas. „Pasaulietinės valstybės principas“. *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 147. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/75e8eed4-51ff-4da8-b5d5-1900bcffaba3/content>.

14. Černevičiūtė, Jūratė. „Demokratija ir pilietinis nepaklusnumas“. *Problemos* (2006): 78. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2006~1591710968304/J.04~2006~1591710968304.pdf>.
15. Fauzan, Arief Fahmi Lubis, Evy Febryani and Raihana. „Analysis of the Influence of Freedom of Expression, Access to Information, and Political Participation on the Protection of Political Rights“. *West Science Law and Human Rights* 2, 1 (2024): 63.
16. Gailiūtė, Dovilė. „Religiniai simboliai Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 777-800.
17. Jastromskis, Deimantas. „Žiniasklaidos laisvės ribojimo aplinkybės Lietuvoje“. *Informacijos mokslai* 64 (2014): 121. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2014~1474902045915/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
18. Mesonis, Gediminas. „Constitution & remarks on religion: the problem of the compatibility in XX – XXI centuries“. *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 30.
19. Murauskas, Donatas. „Valstybės ir bažnyčios santykiai konstitucinėje jurisprudencijoje: tarp atskyrimo ir atskirumo“. *Teisė* 106 (2018): 56.
20. Navickaitė-Sakalausienė, Ieva. „Religinių simbolių nešiojimas darbo vietoje: teisės išpažinti religiją ir ir verslo laisvės užtikrinimo kriterijai“. *Lietuvos teisė 2021: esminiai pokyčiai* (2021): 60-69.
21. Nikartas, Simonas. „Religija kaip socialinės kontrolės veiksnys ir jos prevencinis poveikis nusikalstamumui“. *Teisės problemos* 1, 71 (2011): 111. <https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/2011-1-nikartas.pdf>.
22. Paurienė, Giedrė. „Žmogaus orumas kaip žmogaus teisių pagrindas“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 31 (2022): 128. <https://www.lituanistika.lt/content/100616>.
23. Pranevičienė, Birutė, Agnė Margevičiūtė. „The right to religious education in Lithuania“. *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 446. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/43>.
24. Rinner, Stefan. „Slurs and Freedom of Speech“. *Journal of Applied Philosophy* 40, 5 (2023): 840. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/japp.12596>.
25. Ruškytė, Ramutė. „Konstitucinio teismo doktrinos neįgyvendinimo (ne) galimybės“. *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui* (2021): 143-144. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/99dc0a82-aac7-414e-a6fb-aec8e3b79bc8/content>.
26. Schragger, Richard, Micah Schwartzman and Nelson Tebbe. „Reestablishing Religion“. *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper* 2024-18 (2024): 2. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4733156#.

27. Šindeikis, Algimantas. „Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika?“. *Jurisprudencija* 2, 120 (2010): 121-157.
28. Turonis, Vytis. „Valstybės religinis neutralumas Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo doktrinos“. *Logos* 111 (2022): 119-128.
29. Urbonas, Vytas. „Spaudos laisvė ir jos įtaka kuriant pilietinę visuomenę“. *Tiltai* 30, 1 (2005): 115. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367153878871/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
30. Venckienė, Eglė. „Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė“. *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 95. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2954>.
31. Vidrinskaitė, Saulė. „Tikėjimo ir sąžinės laisvė: konstituciniai pagrindai ir realizavimo ribos Lietuvos Respublikoje“. *Jurisprudencija* 90, 12 (2006): 90. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2790>.
32. W. Howard, Jeffrey. „Free Speech and Hate Speech“. *Annual Review of Political Science* 22 (2019): 99. <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-051517-012343>.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

33. Anne Easthorpe, Juanita. „Religion and the law: Exploring the boundaries between the right to equality based on sexual orientation and religious freedom“. Daktaro disertacija, University of Kwazulu-Natal, 2023. <https://researchspace.ukzn.ac.za/server/api/core/bitstreams/8874af95-d23f-45ce-9e7f-71ac29ee099b/content>.
34. Barendt, Eric. *Freedom of speech*. United States: Oxford university press, 2005.
35. Birmontienė, Toma ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
36. Bitinas, Bronislovas, Liudmila Rupšienė ir Vilma Žydžiūnaitė. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008.
37. Gaižauskaitė, Inga ir Natalija Valavičienė. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/6bc9b0c7-425b-4420-a2cd-e6ec2d12736a/content>.
38. Iganski, Paul. *Hate Crime and the city*. Great Britain: The Policy Press, 2008.

39. Kaye, David. *Human Rights in the Age of Platforms*. USA: The Massachusetts Institute of Technology, 2019. <https://direct.mit.edu/books/oa-edited-volume/4531/Human-Rights-in-the-Age-of-Platforms>.
40. Lankauskas, Mindaugas, Matas Mulevičius ir Salomėja Zaksaitė. *Teisės į privatumą, minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką užtikrinimo problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/Teises_i_privatuma_uztikrinimo_problemos.pdf.
41. Rupšienė, Liudmila. *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007.
42. Susi, Mart. *The Non-Coherence Theory of Digital Human Rights*. United Kingdom: Cambridge university press, 2024. [https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=NXn1EAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=i](https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=NXn1EAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=info:f4-m7RH7QHAI:scholar.google.com/&ots=eSCxB3c3tv&sig=mTLVXZkshiqD56YzlKBB7W6snaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
[nfo:f4-](https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=NXn1EAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=info:f4-m7RH7QHAI:scholar.google.com/&ots=eSCxB3c3tv&sig=mTLVXZkshiqD56YzlKBB7W6snaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
[m7RH7QHAI:scholar.google.com/&ots=eSCxB3c3tv&sig=mTLVXZkshiqD56YzlKBB7W](https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=NXn1EAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=info:f4-m7RH7QHAI:scholar.google.com/&ots=eSCxB3c3tv&sig=mTLVXZkshiqD56YzlKBB7W6snaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
[6snaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=NXn1EAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=info:f4-m7RH7QHAI:scholar.google.com/&ots=eSCxB3c3tv&sig=mTLVXZkshiqD56YzlKBB7W6snaU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false).
43. Temperman, Jeroen. *The Lautsi Papers: Multidisciplinary Reflections on Religious Symbols in the Public School Classroom*. Martinus Nijhoff, 2012. <https://brill.com/display/book/edcoll/9789004222519/B9789004222519-s010.xml>.
44. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. <https://vtvk2008.files.wordpress.com/2008/10/teises-teorija-vaisvila-2000.pdf>.
45. Venckienė, Eglė. „Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija“. Doktoro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008. <https://www.lituanistika.lt/content/19625>.
46. Žalimas, Dainius ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė. Trečioji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022. [https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/ef7cb450-7c12-4fba-](https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/ef7cb450-7c12-4fba-be42-63c0540401be/content)
[be42-63c0540401be/content](https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/ef7cb450-7c12-4fba-be42-63c0540401be/content).
47. Žydzūnaitė, Vilma. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji medžiaga*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011.

TEISMŲ PRAKTIKA IR PRECEDENTAI

48. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. rugsėjo 6 d. sprendimas Patriciello, C-163/10“. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=ecli:ECLI:EU:C:2011:543>.
49. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. byla Leyla Sahin prieš Turkiją (Peticijos Nr. 44774/98)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 6 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[)

[%2244774/98%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-70956%22\]}.](#)

50. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. spalio 22 d. sprendimas byloje Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France (Petijijos Nr. 36448/02)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-82846%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-82846%22]%7D).
51. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. vasario 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą (Petijijos Nr. 72596/01)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/BALSYTE-LIDEIKIENE_2008_sprendimas.pdf.
52. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje Lautsi v. Italy (Petijijos Nr. 30814/06)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 7 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LAUTSI_v_Italy_2009_judgment.pdf.
53. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Lautsi v. Italy (Petijijos Nr. 30814/06)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 7 d.
54. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje Vejdeland ir kiti prieš Švediją (Petijijos Nr. 1813/07)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%221813/07%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-109046%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%221813/07%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-109046%22]%7D).
55. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. vasario 26 d. sprendimas byloje Ebrahimian v. France (Petijijos Nr. 64846/11)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 7 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22002-10946%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22002-10946%22]%7D).
56. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje Sekmadienis LTD. Prieš Lietuvą (Petijijos Nr. 69317/14)“. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-180506%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-180506%22]%7D).
57. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gegužės 14 d. sprendimas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą (Petijijos Nr. 41288/15)“. HUDOC. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BEIZARAS_ir_Levickas_2020_sprendimas.pdf.
58. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje Teliatnikov prieš Lietuvą (Petijijos Nr. 51914/19)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 16 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/TELIATNIKOV%20v.%20LITHUANIA_LT.pdf.
59. „Europos Žmogaus Teisių Teismo byla Mockutė prieš Lietuvą (Petijija Nr. 66490/09)“. HUDOC. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d. [https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:\[%22001-200951%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:[%22001-200951%22]%7D).
60. „2000 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 1 d.

61. „2007 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas „Dėl Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimo nuostatų, susijusių su tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų statusu, išaiškinimo“. LRKT. Žiūrėta 2024 m. sausio 13 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta574/content>.
62. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. žiūrėta gruodžio 16 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta422/content>.
63. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta428/content>.
64. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 "Dėl Lietuvos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų" 1, 2.3 ir 2.4 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.259865?jfwid=>.
65. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta244/content>.
66. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 25 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Remigijaus Žemaitaičio, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. Žiūrėta 2024 m. balandžio 26 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2996/content>.
67. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293-788/2018“. ETEISMAI. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 2 d. <https://eteismai.lt/byla/278248162686377/2K-293-788/2018?word=savirai%C5%A1kos%20laisv%C4%97>.
68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“. ETEISMAI. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. <https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018?word=BK%20170>.
69. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugpjūčio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254-1075/2019“. ETEISMAI. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. <https://eteismai.lt/byla/253743993122657/3K-3-254-1075/2019?word=garb%C4%97%20ir%20orumas>.

70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-250-219/2019“. ETEISMAI. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d.
<https://eteismai.lt/byla/176197512788093/e3K-3-250-219/2019?word=garb%C4%97%20ir%20orumas>.
71. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-38-701/2020“. ETEISMAI. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d.
<https://eteismai.lt/byla/198719655411741/e3K-3-38-701/2020?word=garb%C4%97%20ir%20orumas>.
72. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56-511/2021“. LAT. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 1 d.
https://www.lat.lt/data/public/uploads/2021/05/lat_aktuali_praktika_balandis_2021.pdf.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

73. „Iregistruotos religinės organizacijos“. Oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2024 m. sausio 6 d. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R0162#/>.
74. „Kas yra informacija“. DAUKANTAS. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d.
http://www.daukantas.lt/edu_http/Info/vad-9_10/info/info_01.html.
75. „Kas yra žodžio laisvė?“. LIBERTIES. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 1 d.
<https://www.liberties.eu/lt/stories/zodzio-laisve-liberties-advokacija/12454>.
76. „Kryžiaus karai“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. spalio 29 d.
<https://www.vle.lt/straipsnis/kryziaus-karai/>.
77. Lewis M. D., Ralph. „What Actually Is a Thought? And How Is Information Physical?“. PSYCHOLOGY TODAY. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d.
<https://www.psychologytoday.com/us/blog/finding-purpose/201902/what-actually-is-a-thought-and-how-is-information-physical>.
78. Mendel, Toby. „Restricting Freedom of Expression: Standards and Principles“. Law and democracy. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d. https://www.law-democracy.org/live/wp-content/uploads/2012/08/Paper-on-Restrictions.10.03.22.rev_.pdf.
79. „Migracija į ES ir iš jos“. COMMISSION EUROPA. Žiūrėta 2024 m. balandžio 20 d.
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_lt#migracija-%C4%AF-es-ir-i%C5%A1-jos.
80. Murauskas, Donatas. „Saviraiškos laisvė EŽTT praktikoje 2021 metais: siaurėjančios ribos ir skaitmeninės technologijos“. TEISĖ PRO. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 16 d.

<https://www.teise.pro/index.php/2022/01/03/d-murauskas-saviraiskos-laisve-eztt-praktikoje-2021-metais-siaurejancios-ribos-ir-skaitmenines-technologijos/>.

81. Murauskienė, Dovilė. „Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo“. VRM. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. [https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97l%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo\(1\).pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%97l%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo(1).pdf).
82. „Neapykantos kalba Lietuvoje. Situacijos ir atsisakymų pradėti ikiteisminius tyrimus apžvalga“. MANO TEISĖS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 16 d. <https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2023/03/NEAPYKANTOS-KALBA-LIETUVOJE.pdf>.
83. „Neapykantos kurstymas internete: žmogaus teisė į orumą – saviraiškos laisvės užribyje?“. MANO TEISĖS. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. <https://manoteises.lt/straipsnis/neapykantos-kurstymas-internete-zmogaus-teise-i-oruma-saviraiskos-laisves-uzribyje/>.
84. „Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai“. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d. [Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf \(hrmi.lt\)](https://hrmi.lt/straipsnis/neapykantos-kurstymas-lietuvoje-duk.pdf).
85. „Religija“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. spalio 29 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/religija/>.
86. „Sąžinė“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 10 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/sazine/>.
87. Šaulauskas, Marius Povilas. „Protas“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/protas/>.
88. „Žiniasklaida“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/ziniasklaida/>.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

RESPONDENTAMS PATEIKTI KLAUSIMAI

Esu Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos teisės ir policijos veiklos: specializacija ikiteisminis procesas magistrantūros studijų 2 kurso studentė Silvija Balčiūnienė. Rengiu magistro baigiamąjį darbą tema “Teisės į minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką teisinis reglamentavimas ir užtikrinimo problematika” ir atlieku tyrimą - policijos pareigūnų, tiriančių asmenų pareiškimus dėl žmogaus teisių pažeidimų, interviu apie religijos ir saviraiškos laisvės teisinio reglamentavimo ypatumus ir probleminius šių teisių užtikrinimo aspektus. Tyrimo metu siekiu iš praktinės pusės, nuodugniau išanalizuoti šios srities specialistų požiūrį į saviraiškos laisvės ir teisės pažeidimo atribojimą bei religinių bendruomenių teisių užtikrinimo situaciją Lietuvoje.

Maloniai kviečiu Jus dalyvauti interviu ir raštu atsakyti į pateiktus klausimus, atsakymus prašau atsiųsti man šiuo elektroniniu paštu: silvija.balciuniene@rmu.lt

Jūsų atsakymai man labai svarbūs.

Interviu klausimai:

1. Kokiais kriterijais remdamiesi atskiriate neapykantos nusikaltimus nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo?
2. Kuo skiriasi naudojimasis žodžio laisve nuo viešosios tvarkos pažeidimo?
3. Į kokias mažumų grupes dažniausiai būna nukreipta neapykantos kalba?
 - a. Patikslinantis klausimas: kaip ši neapykantos kalba pasireiškia?
4. Kokių priemonių imatės siekdami užkirsti kelią neapykantos kalbai?
5. Kaip dažnai pasitaiko neapykantos kalbos, nukreiptos prieš religines mažumas?
 - a. Patikslinantis klausimas: prieš kokias religines bendruomenes pasireiškia?
6. Kuriuos neapykantos kalbos požymius įrodyti sunkiausia?
7. Kokių būdu padaromų asmens garbės ir orumo pažeidimų pasitaiko praktikoje?
8. Kokiais kriterijais remdamiesi atribojate asmens garbės ir orumo pažeidimą nuo naudojimosi žodžio laisve?

Ačiū už skirtą laiką!

* Dalyvavimas interviu yra savanoriškas.

** Atsakymai į interviu klausimus bus naudojami tik studijų tikslais magistro baigiamojo darbo tyrimo dalyje.

*** Tyrimo metu užtikrinamas Jūsų konfidencialumas - asmeninė informacija (įskaitant vardus bei pavardes) nebus atskleidžiama magistro baigiamajame darbe.

INTERVIU NR. 1

1. Neapykantos nusikaltimą nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo skiria jo pavojingumas visuomenei, kaltininko išankstinis nustatymas skleisti neapykantą, motyvas viešai tyčiotis, kurstyti kitus diskriminuoti, smurtauti ar kt.
2. Naudotis žodžio laisve reiškia, kad asmuo išreiškia savo mintis, pažiūras, išsako savo nuomonę, neperžengiant tam tikrų visuomenėje nusistovėjusių bendravimo, kultūros normų, o viešosios tvarkos pažeidimas yra veiksmai padaryti viešoje vietoje padaryti veiksmai - įžūlus elgesys, išsakomi grasinimai, piktybiškas tyčiojimas iš kito asmens ar asmenų grupės, veiksmai rodantys nepagarbą visuomenei.
3. Dažniausiai neapykantos kalba yra nukreipta prieš žydų bendruomenę. Tai įvairūs pasisakymai internete, užrašai ant pastatų.
4. Kokių priemonių imatės siekdami užkirsti kelią neapykantos kalbai?
Sukurta virtualus policijos patrulis, vykantis neapykantos kalbos prevenciją socialiniame tinkle „Facebook“, kur stebimi asmenų rašomi neigiamo pobūdžio komentarai, pasisakymai.
5. Religinės bendruomenės, prieš kurias dažniausia pasireiškia neapykantos kalba: judėjai, musulmonai, islamas. Mano manymu neapykantos kalbos internete vyksta nuolatos, jos yra pavienės, į, kurias ne visuomet atkreipiamas dėmesys, o jos padažnėja, suaktyvėja po kokių nors pasaulį sukrėtusių įvykių (kariniai išpuoliai, teroro aktai), kuriuos įvykdė, dalyvavo su šiomis religinėmis bendruomenėmis susiję asmenys.
6. Manau sunkiausia įrodyti, kad neapykantos kalba buvo siekiama kurstyti kitus, skatinti skleisti neapykantą prieš asmenį ar asmenų grupę dėl jų tapatybės, rasės, kt. pažiūrų.
7. Praktikoje dažniausiai pasitaikantis garės ir orumo pažeidimų padarymo būdas – socialiniuose tinkluose rašomi komentarai.
8. Atribojant garbės ir orumo pažeidimą nuo žodžio laisvės, vertinama pačio komentaro tekstas, jo formuluotė, ar kiti parašytą tekstą galėjo suprasti kaip tikrą faktą ar kaip rašiusiojo asmeninę nuomonę. Taip pat svarbu, ar rašydamas tokį tekstą asmuo žinojo, suvokė, kad jo skleidžiama informacija yra melaginga.

INTERVIU NR. 2

1. Mano nuomone neapykantos nusikaltimas yra nukreiptas prieš mažumų grupei priklausančius asmenis; rasę, lytį, seksualinę orientaciją, tautos mažumas ir k.t. Mano nuomone neapykantos nusikaltimą nuo saviraiškos laisvės įgyvendinimo skiria tai, jog kaltininko tikslas yra skleisti neapykantą viešai.
2. Naudojamasis žodžio laisve nesukelia padarinių (t. y. nesukelia administracinės ar baudžiamosios atsakomybės), o viešosios tvarkos pažeidimas numato atsakomybę numatytą LR ANK 481 str. LR BK 284 str.)
3. Dažniausiai neapykantos kalba yra nukreipta prieš tautų mažumas.
4. Vykdomos įvairios akcijos mokyklose prieš neapykantą, kuriami įvairūs plakatai su užrašais siekiant mažinti patyčias, neapykantos kurstymą ir t.t.
5. Mano nuomone daugiausiai neapykantos kalbos yra nukreipta prieš islamo religiją.
6. Mano nuomone sunkiausia įrodyti psichinę prievartą.
7. Mano nuomone praktikoje dažniausi garbės ir orumo pažeidimai pasireiškia mobingu, įžeidinėjimu, patyčiomis.
8. Jeigu asmuo pateikia tai kaip savo nuomonę, tokiu atveju tai yra naudojimas žodžio laisve. Jeigu asmuo pateikia klaidingą informaciją, viešina nebūtus dalykus tai jau yra asmens garbės ir orumo pažeidimo.

INTERVIU NR. 3

1. Jei tai yra tik paties žmogaus išsakyta subjektyvi nuomonė ar fakto/momento/atvejo vertinimas iš jo pasaulėžiūros suvokimo aspekto – vertinu kaip saviraiškos laisvės įgyvendinimą, nuomonės išsakymą. Tačiau jei tokia išsakyta nuomone siekiama žeminti, diskriminuoti, sukurstyti kitus prieš tam tikrą grupę – vertinu kaip neapykantos nusikaltimus.
2. Manau, kad skiriasi tuo, kad naudojantis žodžio laisve siekiama tiesiog išsakyti savo nuomonę tam tikrai auditorijai- klausytojams, išdėstyti savo nuomonę pagrindžiančius aspektus, tačiau tai daryti nesiekiant nieko įžeisti ar kitaip sukurstyti. Jei nuomonės išsakymas pasireiškia tam tikru agitavimu, konkrečiu kurstymu, diskriminavimu, niekinančio požiūrio formavimu, skatinimu susidoroti ar naudoti fizinę ar psichinę prievartą ir netgi tokie veiksmai pasireiškia nuomonės išsakymo metu, tai vertinčiau kaip viešosios tvarkos pažeidimą.
3. Į homoseksualų, LGBT grupes.
 - a. neapykantos kurstymas prieš šias grupes socialiniuose tinkluose, skleidžiant tikrovės neatitinkančią, niekinančią informaciją viešose grupėse.
4. Prevenciniai pokalbiai su informaciją skleidžiančiais asmenimis, baudžiamosios atsakomybės taikymas.
5. Retai pasitaiko.
 - a. Dažniausiai prieš žydų bendruomenę.
6. Sunkiausia įrodyti tikslą ir motyvą, sunku atskirti nuomonės išsakymą naudojantis žodžio laisvę nuo neapykantos kurstymo, sunku įrodyti pagrindinį tikslą ir motyvą neapykantos kalbos aspekto.
7. Žeminimai viešojoje erdvėje, socialiniuose tinkluose, tikrovės neatitinkančių faktų skleidimas darbovietėse, asmeninių/ intymių vaizdo įrašų, nuotraukų skleidimas artimam ratui.
8. Svarbu nustatyti ko siekiama tokiais veiksmais, koks yra tikslas ir motyvas, ar tai tik tikslas išsakyti savo nuomonę į tam tikrą aspektą, ar siekiama suklaidinti visuomenę, pažeminti paniekinti, sukurstyti prieš kitą asmenį.

INTERVIU NR. 4

1. Neapykantos nusikaltimas turi du elementus padaryta nusikalstama veika turi būti įtvirtinta įstatyme, ir veika turi būti padaryta egzistuojant neapykantos motyvui. Saviraiškos laisvė tai išsakymas savo nuomonės nekurstat daryti nusikalstamą veiką ar administracinį nusižengimą.
2. Žodžio laisvė tai savo nuomonės išsakymas nekurstant neapykantos, be jokių necenzūrinių žodžių, tačiau jeigu informacija išsakyta viešai, su necenzūriniais žodžiais, kurstant neapykantą, smurtinius veiksmus tai jau kvalifikuotina kaip viešosios tvarkos pažeidimas.
3. Manau dažiausiai neapykantos kalbos būna nukreiptos į seksualinių mažumų grupes (LGBT)
 - a. Neapykantos kalba pasireiškia įžeidinėjimais, skatina netoleranciją, neapykantą, prievartą tam tikrų žmonių atžvilgiu.
4. Siekiant užkirsti kelią neapykantos kalboms stebimi socialiniai tinklai, nustatinėjami asmenys rašantys neapykantą kurstančius komentarus, jie supažindinami su atsakomybe, numatyta už neapykantos kurstymą.
5. Manau neapykantos kalbos prieš religines mažumas pasitaiko retai. Pasitaiko prieš žydų bendruomenę.
6. Manau, sunku įrodyti, kad kaltininko išankstinis nusistatymas, šališkumas, neapykanta peržengė saviraiškos laisvės ribas.
7. Daugiausiai garbės ir orumo pažeidimų pasitaiko paskelbiant informaciją socialiniuose tinkluose.
8. Garbės ir orumo pažeidimas tai kada apie asmenį paskleidžiama tikrovės neatitinkanti informacija. Šie duomenys turi būti netikri. Be to, duomenys turi būti tokie, kuriuos būtų galima patikrinti, nes, pavyzdžiui, asmens išsakytos nuomonės neįmanoma patikrinti, todėl ji nelaikytina duomenimis. Žodžio laisvė tai savo nuomonės išsakymas, o nuomonė – tai asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas.

Balčiūnienė, S. „Teisės į minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką teisinis reglamentavimas ir užtikrinimo problematika“. Magistro baigiamasis darbas. Vadovas: doc. dr. Eglė Štareikė – Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo saugumo akademija, 2024 – 78 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo objektas – minties, sąžinės ir religijos laisvės, saviraiškos laisvės teisinis reglamentavimas ir apsaugos problematika. Iškeltas tikslas – atskleisti teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę bei saviraišką sampratas, teisinio reguliavimo ypatumus, apžvelgti šių teisių apsaugos probleminius aspektus ir jų priežastis. Iškelti keturi uždaviniai: atskleisti teisių į minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką sampratas jų esminių požymių ir teisinio reglamentavimo ypatumų aspektais; išanalizuoti tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų užtikrinamų teisių skirtumus nuo kitų religinių bendruomenių; atskleisti teisėto naudojimosi saviraiškos laisve sankirtos su neapykantos nusikaltimais ir asmens garbės bei orumo pažeidimais ypatumus; išanalizuoti šios srities ekspertų požiūrį į teisinio reglamentavimo ypatumus ir teisės pažeidimo atskyrimo nuo prigimtinės teisės įgyvendinimo klausimus bei aktualijas.

Magistro baigiamojo darbo pirmajame skyriuje apžvelgta teisės į minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką samprata bei teisinio reglamentavimo ypatumai. Antrajame skyriuje išanalizuoti valstybės religinio neutralumo aspektai, tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių užtikrinamų teisių skirtumai, taip pat apžvelgta saviraiškos laisvės sankirta su neapykantos nusikaltimais ir asmens garbės ir orumo pažeidimais. Trečiajame darbo skyriuje atliktas naujas ir unikalus empirinis tyrimas interviu būdu siekiant iš praktinės pusės išanalizuoti policijos pareigūnų požiūrį į saviraiškos laisvės ir teisės pažeidimo atribojimą bei religinių bendruomenių teisių užtikrinimo situaciją Lietuvoje.

Atlikus teorinę literatūros ir teisės aktų analizę bei empirinį tyrimą pasitvirtino darbo autorės ginamieji teiginiai. Tiek teorijoje, tiek praktikoje įžvelgiamos tik abstrakčios saviraiškos laisvės ir neapykantos kalbos atskyrimo taisyklės. Panaši situacija randama ir siekiant atriboti saviraiškos laisvę nuo garbės ir orumo pažeidimo, pastebėtos tik teismų praktikos sukurtos painios reiškinių atribojimo gairės. Kalbant apie tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių teisių užtikrinimą lyginant su kitų tikėjimų atstovų teisėmis, įžvelgtas privilegijų teikimas tradicinėms bendruomenėms, persipynęs švietimo, krašto apsaugos, civilinių santykių bei galimos baudžiamosios atsakomybės srityse.

Magistro darbe naudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros tyrimo metodas, teisės aktų analizės metodas, kokybinis tyrimas – apklausa interviu būdu.

Balčiūnienė, S. „Legal regulation and the issues of enforcement of the right to freedom of thought, conscience, religion and expression". Master's thesis. Supervisor: doc. dr. Eglė Štareikė – Kaunas: Mykolas Romeris University, Public Security Academy, 2024 – 78 p.

SUMMARY

The subject of the Master's thesis is the legal regulation and protection of freedom of thought, conscience and religion, and freedom of expression. The aim is to reveal the concepts of the right to freedom of thought, conscience and religion and freedom of expression, the peculiarities of the legal regulation, and to review the problematic aspects of the protection of these rights and the reasons behind them. Four objectives were set: to highlight the concepts of the rights to freedom of thought, conscience, religion and expression in terms of their essential features and the specifics of legal regulation; to analyse the differences between the rights guaranteed to traditional and recognised religious communities and other religious communities; review the intersection of freedom of expression with hate crimes and violations of personal honour and dignity; analyse the views of experts in the field on the peculiarities of legal regulation and the distinction between the violation of a legal offence and the exercise of a natural right.

The first chapter of the Master's thesis provides an overview of the concept of the right to freedom of thought, conscience, religion and expression and the specifics of legal regulation. The second chapter analyses the aspects of religious neutrality of the state, the differences between the rights guaranteed to traditional and recognised religious communities, and the intersection of freedom of expression with hate crimes and violations of personal honour and dignity. The third chapter provides a new and unique empirical study conducted by interviews in order to analyse from a practical point of view the attitudes of police officers towards the distinction between freedom of expression and the violation of the law, as well as the situation of the protection of the rights of religious communities in Lithuania.

The theoretical analysis of the literature, legal acts and the empirical research have confirmed the claims defended by the author. Both theory and practice provide only abstract rules of distinction between freedom of expression and hate speech. A similar situation is found in the distinction between freedom of expression and the violation of honour and dignity, with only the confusing guidelines for distinguishing between the phenomena developed by the case law. As regards the protection of the rights of traditional and recognised religious communities in relation to the rights of other faiths, the privileging of traditional communities is seen to be intertwined in the areas of education, national defence, civil relations and possible criminal liability.

The following research methods were used in the Master's thesis: scientific literature research method, legal analysis method, qualitative research - interview survey.